

A photograph of a bird of prey, possibly a sparrowhawk, with its wings spread wide, perched in a field of tall green grass. The bird has dark plumage on its head and back, with lighter, barred feathers on its wings and tail. Its yellow eyes and beak are prominent. The background is a dense field of green grass and foliage.

wielewaal

tweemaandelijks tijdschrift
mei 1998 jaargang 64
afgiftekantoor antwerpen x

natuurbeleving - natuurstudie - natuurbehoud

De Wielewaal, natuurvereniging, vzw

Meer dan 50 plaatselijke afdelingen verspreid in het Vlaamse en het Brusselse Gewest
Doelstellingen: natuurbeleving, natuurstudie, natuurbehoud

Samenwerking

De Wielewaal hecht veel belang aan samenwerking met andere natuurverenigingen en aan overleg met overheidsinstellingen.

Natuurbehoud

De vereniging beheert 2000 ha natuur en koopt jaarlijks zowat 100 ha reservaatgronden.

Steun

U kan ons steunen, niet enkel door uw lidmaatschap, maar ook door giften, die fiscaal aftrekbaar zijn vanaf 1000 F.

Nalatenschappen en legaten

U kan onze inspanning voor het natuurbehoud daadwerkelijk steunen door een nalatenschap of legaat. Door dergelijke begunstingen kon De Wielewaal reeds herhaaldelijk waardevolle natuurgebieden verwerven. Indien U dergelijke steun zou overwegen kan U een notaris raadplegen of inlichtingen vragen op ons secretariaat.

Als lid ontvangt U

- zes maal per jaar Wielewaal, boordevol natuurinformatie
- op aanvraag: vier maal per jaar Oriolus, het tijdschrift voor de gevorderde vogelkijker

Administratie:

De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Open van dinsdag tot en met zaterdag tijdens de kantooruren
tel. 014/41 22 52 - fax 014/43 96 51
gemeentekrediet 096-2218078-97

Redactie-adres: Gie Luyts,
Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout

Lidmaatschap:

België 600 F
andere landen: 1.000 F

inhoud

81

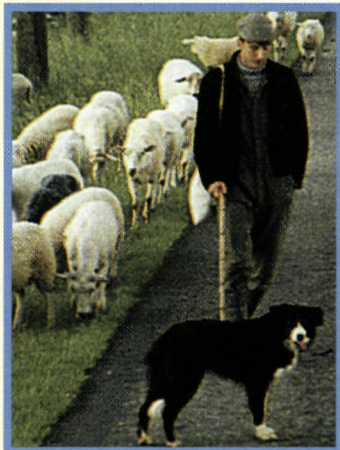
Over het voorkomen van de Roodwangschildpad in Vlaanderen

86

Verdronken Weide in Ieper

89

Fonteinkruiden

92

Polderdijken

96

Goed om te weten

97

De Langemeersen: een reservaat uit het verleden bewaren... voor de toekomst

101

Activiteitenkalender

110

Voor u gesprokkeld

114

Van Aalscholver tot Zeis

115

Verenigingsberichten

Omslag: Oog in oog met een vrouwtje Blauwe kiekendief. Het was voor ons een unieke belevenis. 's Avonds bij het zoveelste glaasje wijn droomden wij terug over deze onvergetelijke belevenis, oog in oog. (Foto: R. Willockx)

Realisatie: Van Gompel/Odyse b.v.b.a. - Turnhout
Tel. 014/41 66 39 - Fax 014/43 62 05

Over het voorkomen van de Roodwangschildpad (*Trachemys scripta* Schoepf, 1792) in Vlaanderen

ROBERT JOORIS, BART HELLEMANS
EN GERD DOSSCHE
MEDEWERKERS
WERKGROEP HYL.A.

Vrijwel iedereen kent het kleine, leuke en sierlijke Roodwangschildpadje (*Trachemys scripta*) dat in tal van dierenpeciaalzaken aangeboden wordt. In grote aantallen worden ze jaarlijks geïmporteerd uit kwekerijen in het zuidoosten van de Verenigde Staten. Ontelbare van deze schildpadden sterven nog tijdens hun eerste kalenderjaar tengevolge van een slechte huisvesting. Andere hebben "meer geluk", groeien en worden te groot voor het aquarium in de huiskamer, om dan maar ten einde raad in de natuur gedumpt te worden! Sedert enkele jaren noteren waarnemers dan ook met een stijgende frequentie Roodwangschildpadden op diverse plaatsen in ons land. Ook in veel andere landen (Arvy & Servan, 1995; Bouskila, 1986; Daniels 1994; García-Paris et al., 1989; Leviton et al., 1992; Newbery, 1984; Platt & Fontenot, 1992) werd deze nearctische soort in de natuur geïntroduceerd.

Roodwangschildpad (*Trachemys scripta elegans*)

(Foto: R. Jooris)

Natuurbeschermers beginnen zich zorgen te maken, vooral in de mediterrane regio's waar deze allochtone soort een concurrentiepositie inneemt voor inheemse soorten zoals de Europese moerasschildpad (*Emys orbicularis*) en de Beekschildpad (*Mauremys caspica*, *M. leprosa*). In natuurbeschermingskringen pleit men dan ook voor een totaal invoerverbod van deze Noordamerikaanse schildpadden.

Toch ontbreken in de meeste Europese landen exacte gegevens over het voorkomen van Roodwangschildpadden in natuurlijke habitats. In Vlaanderen en Nederland werkt men momenteel aan een inventarisatie. De amfibieën- en reptielenwerkgroep Hyla van de natuurvereniging De Wielewaal v.z.w. heeft,

na een oproep, waarnemingen van Roodwangen verzameld en publiceert een rapport over de verspreiding van deze nearctische schildpaddensoort in het Vlaamse gewest...

TAXONOMIE, ECOLOGIE EN NATUURLIJKE ZOËGEOGRAFIE

Roodwangschildpadden behoren, net zoals de Europese moerasschildpad, tot de familie van de Moerasschildpadden (Emydidae).

Moerasschildpadden worden verder nog onderverdeeld in 2 subfamilies (Ernst & Barbour, 1989; Iverson, 1992; Pritchard, 1979): de Batagurinae met een verspreidingsgebied in de Oude Wereld (op uitzondering na van het in

Midden-Amerika en het noorden van Zuid-Amerika voorkomend genus *Rhinoclemmys*) en de Emydinae - waartoe de Roodwangschildpad behoort - met een areaal in de Nieuwe Wereld (op uitzondering van de Europese moeraschildpad die in het West-Palearctisch gebied leeft).

De Roodwangschildpad heeft in de loop der jaren een wat onstabiele taxonomie gekend (Arvy & Servan, 1995) maar werd uiteindelijk verwijderd van de synonymie met *Pseudemys* en *Chrysemys* (Seidel & Smith, 1986) en momenteel lijkt ze hopelijk voorgoed gezeteld te zijn in het geslacht van de "Slider Turtles", *Trachemys* Agassiz, 1857.

Het geslacht *Trachemys* heeft op het Amerikaans continent een vrij groot verspreidingsgebied. Het strekt zich uit van het zuidoosten van Virginia tot het zuiden van Florida, westwaarts tot Kansas, Oklahoma en New Mexico. Ten zuiden van de Verenigde Staten wordt ze gesignaleerd in alle Centraal Amerikaanse landen en tot het noorden van Colombia en Venezuela. In dit areaal zijn niet minder dan 16 ondersoorten bekend (Arvy & Servan, 1995; Iverson, 1992). Slechts 3 ondersoorten behoren tot de "nearctische lijn": de Roodwangschildpad (*T. scripta elegans*), die zich karakteriseert door een postorbitale rode en brede lijn op de kop en die voorkomt vanaf het extreme noordoosten van Mexico, noordoostwaarts over heel wat oostelijke staten van de USA tot het noorden van Illinois en Indiana en de zuidelijke helft van Ohio. Dit taxon bestrijkt in de Verenigde Staten het grootste areaal en is als exportdier het meest bekend. De Geelwangschildpad (*T. s. scripta*), met een postorbitale gele vlek, die soms in een dunne lijn doorloopt tot de hals, leeft nog meer oostelijk, namelijk in de oostelijke kustvlakte vanaf Virginia tot het noorden van Florida. Ook deze ondersoort wordt af en toe in de handel aangeboden. De derde ondersoort is de Cumberlandschildpad (*T. s. troostii*), genaamd naar de oorspronkelijke vindplaats in de Cumberland rivier, uit het zuidwesten van Virginia tot noordoostelijk Alabama. Alle andere ondersoorten behoren tot het neotropisch complex.

Het grootste deel van het gebied waarin de Noordamerikaanse taxa leven karakteriseert zich klimatologisch als de warm-gematigde zone (subtropen), vrij vochtig en met zeer hoge temperaturen en een neerslagmaximum in de zomerperiode. De winters zijn vrij mild (gemiddelde temperatuur in de koudste maand varieert volgens de breedtegraad tussen de 2° en 13° C). De noordelijke regionen van het areaal behoren tot de zo-

genaamde koel-gematigde zones, maar zijn eveneens gekenmerkt door vrij hoge zomertemperaturen (gemiddelde temperatuur van de warmste maand schommelt tussen de 20° en 26 °C). 's Winters daalt de temperatuur onder het vriespunt (gemiddelde temperatuur van de koudste maand 0° tot - 8 °C) (Müller, 1996).

WAARNEMINGEN VAN ROODWANGEN IN VLAANDEREN

1. Methode

Aan de hand van een waarnemingsformulier dat doorgestuurd werd naar lokale en nationale secretariaten van diverse verenigingen zoals de De Wielewaal, Natuurreservaten, JNM, Natuur 2000, BBAT en Terra, vissersverenigingen, het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer te Hoeilaart en diverse andere mensen, die uit hoofde van hun beroep of liefhebberij vrij frequent in en rond waterhabitats vertoeven, werd informatie verzameld. Aan de waarnemers werd gevraagd gegevens door te sturen i.v.m. de waarnemingsplaats (gemeente en plaatselijke benaming van de plaats, coördinaten, datum van waarneming), aard en grootte van het waterhabitat, aantal waargenomen schildpadden en geschatte grootte van de schildpadden (gebaseerd op de schildlengte).

De oproep voor het doorsturen van gegevens m.b.t. het voorkomen van Roodwangschildpadden in ons land werd vrij positief beantwoord. Niet minder dan 63 waarnemers (zie appendix) stuurden gegevens door.

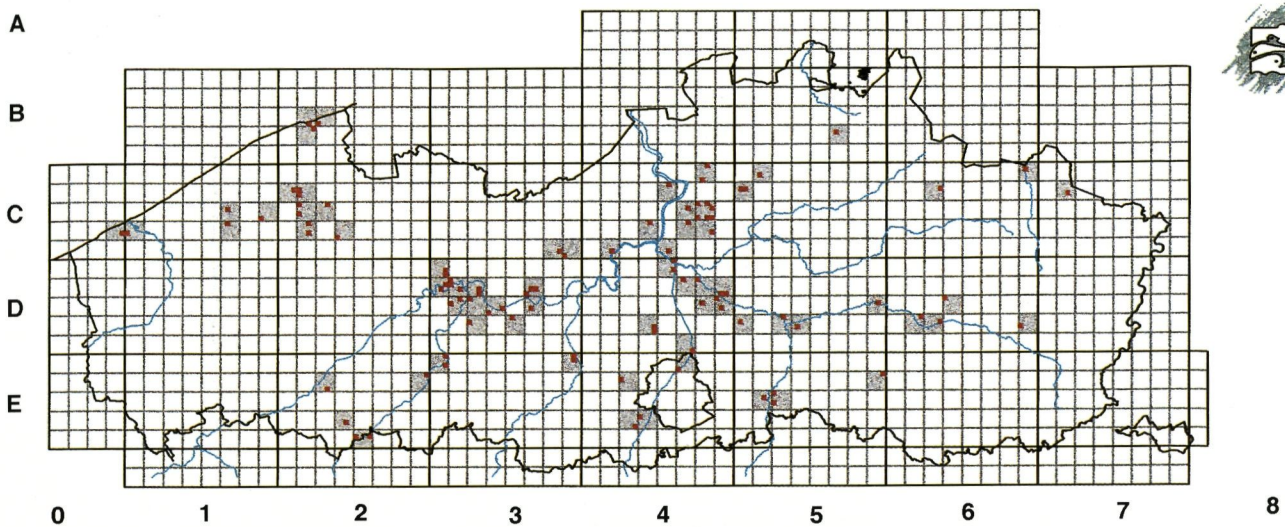
Alle waarnemingsdata werden zo nauwkeurig als mogelijk gekarteerd volgens het karteringsrooster van het Instituut voor Floristiek van België en Luxemburg (IFBL) tot op het kwartierhok (hokken van 1 x 1 km). Op deze schaal is een weergave van meerdere vindplaatsen binnen eenzelfde hok minimaal en dus vrij gedetailleerd. Bij waarnemers, die UTM-coördinaten, Lambert-coördinaten of lengte- en breedtegraden aangaven, werden deze respectievelijk omgezet naar het corresponderend kwartierhok. Data zonder vermelding van coördinaten werden gelokaliseerd naar de beschrijving van de plaatsbenaming. In geval van niet exacte vermelding van de locatie werd het kwartierhok genomen waarin het centrum van de gemeente gesitueerd is.

2. Resultaten en discussie

We ontvingen een tweetal waarnemingen uit Wallonië en één uit het Hoofdstedelijk Gewest Brussel. In laatstgenoemde regio zouden Roodwangschild-

padden in nagenoeg alle parkvijvers voorkomen. Helaas ontbreekt het ons aan exacte gegevens. De meeste waarnemers gaven geen informatie over het eventueel voorkomen van andere ondersoorten van "slider turtles". Dit is trouwens van weinig belang, daar we hier te doen hebben met een allochtone soort en het doel van deze studie is in de eerste plaats, na te gaan in hoeverre deze nearctische schildpad in de natuur in ons land wordt gesignaleerd. Dit als bijverschijnsel van de importen van deze reptielen door de handel. In de vijver Wolvenberg te Berchem werden echter ook Geelwangschildpadden opgemerkt. In Knokke-Heist zouden zelfs exotische weekschildpadden (*Trochynychidae*) gesignaleerd zijn (Cleppe, 1997).

Uit de gegevens blijkt dat Roodwangschildpadden reeds vanaf het eind der jaren zeventig - begin der tachtiger jaren in de natuur worden gesignaleerd. Dit valt uiteraard samen met de periode waarin de dieren populair werden. Twintig jaar later blijkt dat de schildpadden over nagenoeg het gehele Vlaamse grondgebied voorkomen (zie figuur). In de meeste gevallen worden ze solitair of in klein aantal waargenomen. Volgens sommige waarnemers valt het ook op dat eenmaal een schildpad in een bepaald habitat gesignaleerd wordt, het kort daarna het gezelschap krijgt van meerdere soortgenoten. De meeste mensen die er Roodwangschildpadden op nahouden weten weinig of niets van de ecologie en de zoögeografie van de schildpadden en dumpen dan maar te goeder trouw hun dieren bij de reeds aanwezige schildpadden in de natuur. De leek werd trouwens in het verleden hierin gestimuleerd door misleidende nieuwsgeving. Zo zou een achttal jaar terug het loslaten van Roodwangschildpadden in de streek rond Kalmthout nog gepropageerd zijn in een nieuwsuitzending van VTM. Het valt ook op dat in de waterhabitats in en rond grote steden (Antwerpen, Gent, Brugge) en in toeristische regio's (de kust) de concentratie aan schildpadden soms hoog oploopt. Dit houdt vermoedelijk verband met het feit dat Roodwangschildpadden vooral onder de verstedelijkte bevolking als "pet" worden gehouden en dat ze bovendien in die gebieden, waar de meeste dierenspeciaalzaken of andere grote tuincentra zich concentreren, gemakkelijk te verkrijgen zijn. Het uitzetten van de schildpadden gebeurt meestal in bij het grote publiek bekende wandelparken en recreatiedomeinen zoals het Lemandpark in Knokke-Heist, de Groendijk te Oostduinkerke, de Rijen in Brugge, het Citadelpark te Gent en de fortwallen rond Antwerpen. In al deze

Figuur: Spreiding van het aantal waarnemingen van Roodwangschildpadden (*Trachemys scripta*)

door de mens druk bezochte gebieden zijn de schildpadden gemakkelijk te tellen, daar ze hun natuurlijke schuwheid verliezen. Het aantal waargenomen dieren is op sommige plaatsen dan ook vrij hoog.

Naast deze opzettelijke uitzettingen gaan echter heel wat schildpadden natuurlijke biotopen koloniseren vanuit private tuinvijvers. Roodwangen zijn de laatste jaren bijzonder geliefd in de tuinvijver waar ze naast de klassieke goudkarpers en goudwinden een plaats hebben ingenomen. De schildpadden bezitten echter, vooral tijdens de voortplantingsperiode, een zekere migratiedrang en drachtige wijfjes foerageren over soms relatief grote afstanden op zoek naar een geschikte eiafzettingsplaats, om vervolgens nieuwe waterhabitats te bezetten (Cagle, 1950). Zelfs juvenielen koloniseren frequent andere biotopen (Gibbons, 1990). Dit gedrag uit zich zonder twijfel ook in ons land. Ontsnappingsen worden trouwens bevestigd door mensen die Roodwangschildpadden in hun tuinvijver houden, vooral als de schildpadden over een vrij beloop beschikken. Waarnemingen in beken, sloten, oude meanders, vennen, turfputten, kortom veelal habitats op het platteland die minder bekend zijn bij de doorsnee leek, zouden wel eens in die richting kunnen wijzen. In tegenstelling tot de parkvijvers zijn in deze biotopen de schildpadden doorgaans vrij schuw, zodat het aantal dieren hier vermoedelijk onderschat is.

De kans is dus groot dat migrerende schildpadden diverse paaiplaatsen van onze inlandse amfibieën gaan koloniseren, wat een nefaste invloed kan hebben. Roodwangschildpadden staan be-

kend als omnivoren. Invertebraten maken een groot deel uit van hun dieet, maar daarnaast staan ook vissen, amfibieën (vooral larven) en planten op het menu (Parmentier & Avery, 1990). Toch willen we erop wijzen dat tot nu toe exacte gegevens over een mogelijke impact op de inlandse herpetofauna ontbreken.

Roodwangschildpadden kunnen relatief vrij oud worden en hebben in hun natuurlijk milieu in de Verenigde Staten bovendien een laag sterftecijfer. De overlevingskansen zijn het hoogst bij juvenielen en schommelen rond de 90% tot een leeftijd van 6 jaren. Bij adulten ligt dat een 10 % lager. De gemiddelde minimum ouderdom bedraagt 18 jaren (Parker, 1996). Ook in ons Atlantisch klimaat gedijen deze Amerikaanse schildpadden doorgaans vrij goed. De aangroei van de populatie in de vijver van het Generaal Lemandpark te Knokke-Heist is daar een mooi voorbeeld van en de strenge vorstperiode tijdens de winter 1996-1997 heeft geenszins de populatie getemperd. In de zomer 1997 zouden er hier reeds meer dan 60 dieren geteld zijn! Ook in de wallen van de forten rond Antwerpen zijn de Roodwangschildpadden na deze strenge winterperiode nog goed vertegenwoordigd, evenals op diverse andere gecontroleerde plaatsen, zoals het Citadelpark te Gent, het Molsbroek te Lokeren en de fortwallen te Antwerpen. Trouwens ook in de noordelijke regionen van hun natuurlijk verspreidingsgebied worden Roodwangschildpadden met vrij strenge winters geconfronteerd en het is bovendien bekend dat ze watertemperaturen tot 1° C kunnen verdragen (Schubauer & Parmentier, 1981).

Niettemin mogen we toch aannemen dat de klimaatsomstandigheden in West-Europa suboptimaal zijn voor deze nearctische dieren. Eigen onderzoek heeft trouwens aangetoond dat in ons Atlantisch klimaat, met zijn lange winters zonder hogere temperatuurpieken en zijn meestal te natte en te koude voorjaren, de schildpadden vrij frequent te lijden hebben van oogontstekingen. De te koude water- en luchttemperaturen veroorzaken een ontsteking van de Harderiaanse klier (klier die het oog vochtig houdt) wat zich manifesteert door sterk gezwollen en bijna volledig toegegroeide oogleden.

Ons onderzoek heeft ook niet kunnen bevestigen of de in ons land voorkomende Roodwangschildpadden zich kunnen voortplanten. Op sommige plaatsen worden pasgeboren dieren gesignaleerd (Cleppe, 1997), maar dit is uiteraard geen bewijs van voortplanting. Die kans is trouwens zeer klein of onbestaande in het Atlantisch klimaat op onze breedtegraad. Onze juli-isotherm van 17.3° C ligt ver beneden de isothermen van het natuurlijk areaal van de Roodwangschildpad (Müller, 1996) en laat zelfs geen voortplanting toe van de Europese moerasschildpad (Franck, 1988; Joger, 1996). In het continentaal klimaat van het zuidoosten van de Verenigde Staten leggen Roodwangschildpadden hun eieren tussen midden april en midden juli (Gibbons, 1990). In Duitsland zetten in openluchtterraria gehouden dieren hun eieren af in juli en augustus (Pietsch, 1996). Bij een incubatietemperatuur variërend van 22.1 tot 34.6° zijn 70 dagen nodig om de eieren te laten uitbroeden (Tucker, 1997). Dergelijke grondtemperaturen over een periode van meer dan 2 maanden

den zijn in ons klimaat uiteraard uitgesloten. Bij temperaturen lager dan 22° C. wordt bovendien de embryonale ontwikkeling stopgezet (Gibbons, 1990). In meer noordelijke streken van de Verenigde Staten en trouwens zelfs in het noorden van Florida overwinteren soms de embryo's in het ei, indien lagere herfst- en wintertemperaturen de volledige embryonale ontwikkeling binnen hetzelfde jaar niet toelaten (Jackson, 1994). Voorwaarde voor een geslaagde overwintering in het ei is uiteraard dat de eieren niet aan negatieve temperaturen zijn blootgesteld. Dit alles maakt het weinig opportuun te geloven dat Roodwangen zich in ons klimaat zouden voortplanten, in tegenstelling tot de zuidelijke regionen van Europa waar Roodwangschildpadden wel reproductieve populaties zouden vormen (da Silva & Blasco, 1995).

Anderzijds mogen we toch niet vergeten dat de schildpadden een merkwaardige ecologische soepelheid bezitten en bovendien wordt er gesuggereerd dat onder het groot aantal dieren die jaarlijks geïmporteerd worden, er mogelijk individuen kunnen meekomen die genetisch wel in staat zouden zijn zich voort te planten (van der Brink & van der Velde, 1998).

TOEKOMSTIGE EVOLUTIE

Het is dus meer dan waarschijnlijk dat het voorkomen van Roodwangschildpadden in Vlaanderen bepaald wordt door het al dan niet opzettelijk uitzetten van dieren in de natuur en dat deze introductie op zijn beurt grotendeels afhankelijk is van de importen van de schildpadden uit het land van herkomst. Op 9 december 1996 heeft de Europese Unie een zeer belangrijke en vooruitstrevende wet op de handel in wilde dieren- en plantensoorten goedgekeurd, de "Council Regulation (EC) on the Protection of Species of Wild Fauna and Flora by Regulating Trade Therein". De grote vooruitgang van deze nieuwe EU Verordening 338/97 - die in werking trad op 1 juni 1997 - is het feit dat voor alle soorten die op Bijlage B staan een invoervergunning moet worden voorgesteld bij invoer in de Europese Unie en

dat dus gegevens bekend worden over de hoeveelheden dieren die in de EU geïmporteerd worden. De Roodwangschildpad werd in die Verordening op bijlage B geplaatst. In de periode tussen 1 juni en 31 oktober 1997 werden in België niet minder dan 411.500 Roodwangschildpadden geïmporteerd! Sinds 1982 zouden naar schatting jaarlijks maar liefst 2 miljoen stuks in de EU zijn verhandeld (van der Brink & van der Velde, 1998).

Gelukkig werd vanaf 22 december 1997 alle invoer van Roodwangschildpadden verboden. De Verordening maakt het immers mogelijk de invoer te verbieden van levende exemplaren van dieren waarvan aangetoond is dat de introductie in het leefmilieu van de Gemeenschap een ecologische bedreiging voor de inheemse soorten inhoudt.

Het ziet er dus naar uit dat het voorkomen van Roodwangschildpadden in Vlaanderen maar van tijdelijke aard zal zijn, aangezien de in de natuur voorkomende dieren geen reproductieve populaties kunnen vormen. Voor mediter-

raan Europa vrezen we echter dat de maatregel te laat komt en zal deze Noordamerikaanse schildpad wellicht definitief haar plaats veroverd hebben...

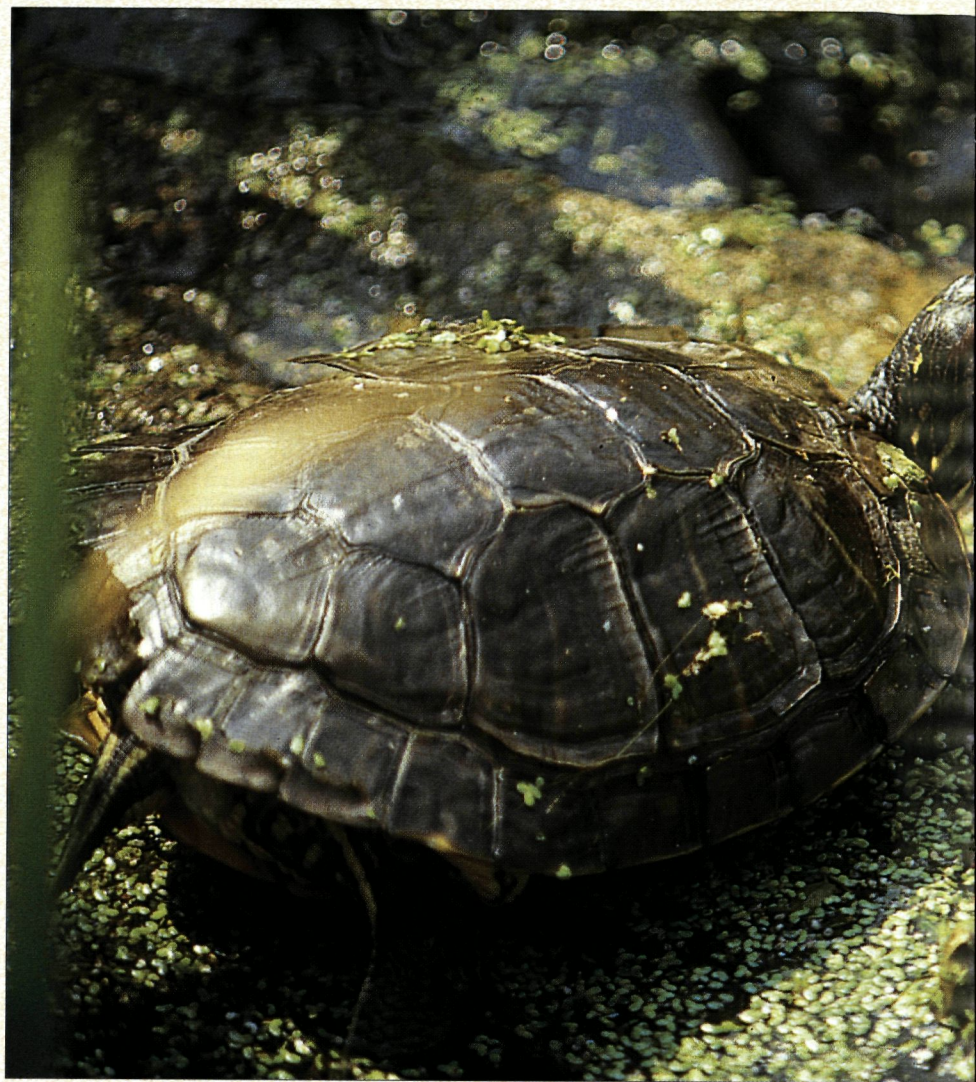
DANKWOORD

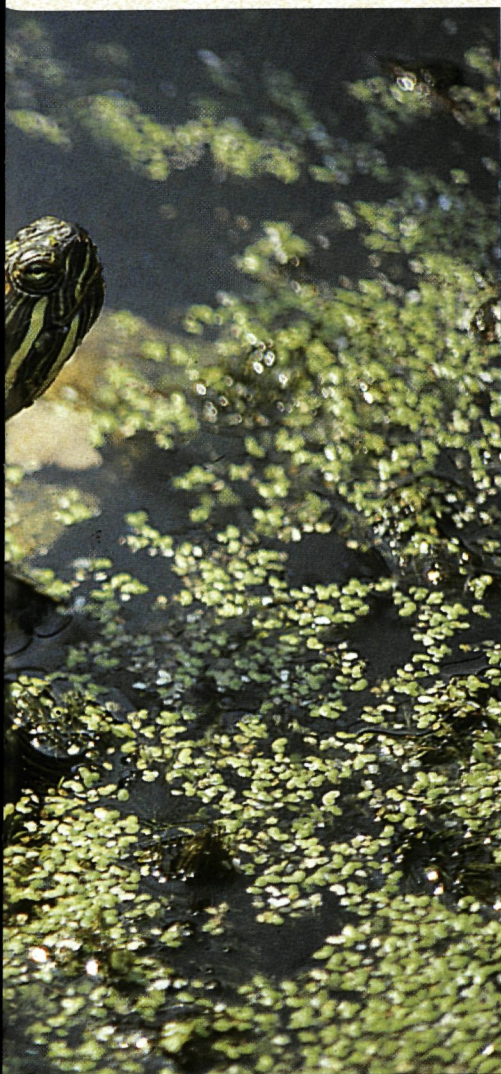
We danken alle waarnemers voor hun spontane medewerking en het inzenden van gegevens over het voorkomen van Roodwangschildpadden in ons land. Een bijzonder woord van dank ook aan Wouter Van Landuyt, medewerker aan het Instituut voor Natuurbehoud voor de kartering van de waarnemingen en aan dr. Eric Van Tilburgh en Gonda Maroye van de dienst CITES van het Ministerie van Landbouw, voor het doorspelen van informatie in verband met de importen en de wetgeving.

*Robert Jooris, Gemoedsveld 3,
9230 Wetteren*

*Bart Hellemans, Otterdreef 7,
2980 Halle-Zoersel*

*Gerd Dossche, Ramstraat 7,
2018 Antwerpen.*

Appendix: lijst van waarnemers.

Tim Adriaens, Bert Andries, Cyriel Beernaert, Bruno Bekaert, Agnes Bellemans, Eric Bertin, Rita Claessens, Dirk Claeys, Katja Claus, Rudy Clinckspoor, Fons Coorens, Dirk Criel, Siegfried De Boeck, Bruno De Bruyn, Alain De Fonseca, René Degheselle, Davy De Groote, Bert Delanoelje, Hervé De Groof, Jan De Rijbel, Julien De Roover, An De Schrijver, Hans Destrijcker, Eric De Tré, Ronald Devroe, Jurgen Dewolf, Patrick Dons, Gerd Dossche, Paul Durinck, Roger Emmerechts, Ignatio Goossens, Roger Goossens, Bart Hellemans, Karl Hellemans, Henri Jansen, Robert Jooris, Steven Keteleer, R. Knors, P. Martens, Jozef Merckx, Kelle Moreau, Lieven Nachtergale, Kristina Naeyaert, Philippe Neels, Jef Nijs, Jan Scheirs, Wauter Siherans, Jos Stevens, Herman Struyf, Walter Suys, J. Slembrouck, Luc Smets, Frankie Stoops, Chris Swyers, Lieve Van Bockstael, Didier Van Brussel, Johan Van Den Bosch, Peter Van Lommel, Paul Van Sanden, Danny Van Schandevijl, A. Van Wassenhove, Willy Verschueren, Bart Vervust, Wendy Vrijdag, Gabriel Wieme, Rudy Willockx.

Literatuur.

Arvy, C., J. Servan, 1995. Synthèse des connaissances actuelles sur la taxinomie et la biologie de la Tortue de Floride *Trachemys*

- scripta* (Schoepff, 1792) (Chelonii, Emydidae) en Amérique. *Bull. Soc. Herp. Fr.*, 73-74: 19-35.
- Bouskila, A., 1986. On the danger of red eared terrapin, *Chrysemys scripta*, in natural habitats in Israel, *Hardun*, 3: 63.
- Cagle, F.R., 1950. The life history of the slider turtle, *Pseudemys scripta troostii* (Holbrook). *Ecological Monographs*, 20: 31-54.
- Carr, A., 1952. *Handbook of Turtles in the United States, Canada, and Baja California*. Cornell University Press, Ithaca, 542 pp.
- Clepepe, J., 1997. Roodwangschildpadden in een buitenvijver. *Aquarianen Gent*, Informatief maandblad voor aquarium- terrarium- en vijverliefhebbers, 25: 200-201
- Daniels, T.P., 1994. Red-eared terrapin at Loch Ardinning, Milngavie (v.c. 86). *Glasgow Nat.*, 22, 4: 430.
- da Silva, E., M. Blasco, 1995. *Trachemys scripta elegans* in Southwestern Spain. *Herp. Rev.*, 26, 3: 133-134.
- Ernst, C.H., R.W. Barbour, 1989. *Turtles of the World*. Smithsonian Inst. Press, Washington, D.C., 313 pp.
- Franck, G., 1988. Die Europäische Sumpfschildkröte (*Emys orbicularis*) in der Brenne/Frankreich und Aspekte ihrer Wiedereinsiedlung in der Bundesrepublik Deutschland. *Herpetofauna*, 10, 56: 17-23.
- García-París, J. Dorda, M. Esteban, 1989. Atlas provisional de los anfibios y reptiles de Madrid. *Rev. Rsp. Herp.*, 3, 2: 237-257.
- Gibbons, J.W., 1990. *Life history and ecology of the Slider Turtle*. Smithsonian Inst. press, Washington, D.C., 368 pp.
- Iverson, J.B., 1992. *A Revised Checklist with Distribution Maps of the Turtles of the World*. Ed.: Iverson, Richmond, Indiana, 363 pp.
- Jackson, D.R., 1994. Overwintering of Hatchling Turtles in Northern Florida. *J. Herpetol.*, 28, 3: 401-102.
- Joger, U., 1996. Les Reptiles du Sud Ouest de l' Allemagne. *Bull. Soc. Herp. Fr.*, 78: 43-53.
- Leviton, A.E., S.C. Anderson, K. Adler, S.A. Minton, 1992. *Handbook to Middle East Amphibians and Reptiles*. SSAR, St. Louis, 252 pp.
- Müller, M.J., 1996. *Handbuch Ausgewählter Klimastationen der Erde*. Forschungsstelle Bodenerosion Mertensdorf (Ruwertal), Universität Trier, 400 pp.
- Parker, W.S., 1996. Age and Survivorship of the Slider (*Trachemys scripta*) and the Mud Turtle (*Kinosternon subrubrum*) in a Mississippi Farm Pond. *J. Herpetol.*, 30, 2: 266-268.
- Parmentier, R., H.W. Avery, 1990. *The Feeding Ecology of the Slider Turtle*. In: Life history and ecology of the Slider Turtle (Ed.: Gibbons). Smithsonian Inst. press, Washington, D.C., p. 257-266.
- Pietsch, A., 1996. Nachzucht von *Trachemys scripta elegans*. *Elaphe*, 4, 4: 23-24.
- Platt, S.G., L.W. Fontenot, 1992. The red-eared slider, *Trachemys scripta* (Weid) in South Korea. *Bull. Chicago Herp. Soc.*, 27: 113-114.
- Pritschard, P.C.H., 1979. *Encyclopedia of Turtles*. T.F.H. Publ., Neptune, New Jersey, 895 pp.
- Schubauer, J.P., R.R. Parmentier, 1981. Winter feeding by aquatic turtles in a southeastern reservoir. *J. Herpetol.*, 15, 4: 444-447.
- Seidel, M.E., H.M. Smith, 1986. *Chrysemys, Pseudemys, Trachemys* (Testudines: Emydidae): Did Agassiz have it right? *Herpetologica*, 42, 2: 242-248.
- Tucker, J.K., 1997. *Trachemys scripta elegans* (Red-eared Slider). *Reproduction. Herp. Rev. (Natural History Notes)*, 27, 3:142.
- van der Brink, F., G. van der Velde, 1998. Zoetwater-exoten in Nederland: aanwinst of verstoring? *De Levende Natuur*, 99, 1: 23-30.

MOEDER POST EN WIELEWAAL

Door de redactie en de drukker wordt alles gedaan om u Wielewaal tijdig te bezorgen. Heel wat leden ontvingen het maartnummer reeds op 28 februari. Mooi zo! Maar op 15 maart waren nog alle leden, afhankelijk van het nieuwe verdeelcentrum Brussel X, op hun blad aan het wachten. Wij hopen dat dit slechts een eenmalig verschijnsel was en dat alle leden in de toekomst tijdig hun Wielewaal zullen ontvangen.

Ten zuiden van de stad Ieper bevindt zich nog een grote open ruimte, in de volksmond "Verdronken Weide" genoemd. In de middeleeuwen was hier de St Michielsparochie gevestigd. In 1383 werd de wijk, tijdens het Beleg van Ieper, volledig verwoest en nooit meer heropgebouwd. In 1678 liet Lodewijk XIV, door de Franse ingenieur Vauban, vestingen bouwen rond de stad. De laaggelegen Verdronken Weide werd geïntegreerd als, onder water te zetten, verdedigingsgordel.

Verdronken Weide

Het drassig gebied behield, tijdens de 18de en 19de eeuw, onder de Franse en Hollandse bezettingen, zijn verdedigingsfunctie. Het werd regelmatig onder water gezet om vijandige troepen tot staan te brengen. Tot voor kort was het gebied, vooral in harde winters, de plaats bij uitstek om te schaatsen. Het laaggelegen gebied wordt gevoed door de Bollaertbeek en enkele andere beken die afvloeien van de zuidelijk gelegen brongebieden van Heuvelland.

Er waren al heel vroeg plannen om van de weiden een waterspaarbekken te maken. Pas enkele jaren terug kwamen de discussies op gang. Allerlei verenigingen zagen de kans schoon om te proberen de nieuwe plas in te palmen. Gelukkig werd gekozen voor natuurontwikkeling met alleen zachte recreatie. Nochtans waren de eerste plannen nogal traditioneel afgewerkt met schanskorven en beton. De Ieperse Milieuraad en de Milieueducatieve dienst van de stad Ieper hebben het tij kunnen keren en hier is nu een pareltje van natuurontwikkeling aan de gang.

Nog voor de werken volledig waren gedaan, werd door de educatieve dienst van de stad Ieper en afdeling Natuur van AMINAL aan Wielewaal Westland gevraagd om een volledige inventarisatie en tegelijk een opvolging van de natuurontwikkelingsplannen te starten. Dit

Boven: Overstromingsbekken
Links: Ooievaar op bezoek
Rechts: Dotterbloem
(foto's: Rudy Claeys)

in Ieper

deden we natuurlijk met plezier en we kwamen terecht in de beheerscommissie van de 'Verdrongen Weide'.

De bedoeling van het spaarbekken is te zorgen voor de watervoorziening van de stad Ieper.

De plas is zo'n 4 m. diep met langzaam hellende oevers van 16/4 of 20/4 (dus: 4 of 5 meter lengteafstand voor 1 meter diepte). Daarrond ligt een gebied dat als overstromingsbekken dienst doet. Dit gedeelte komt alleen bij zeer hevige regenval onder water. Het geheel is 40 ha groot en wordt omringd door een dijk (22 m boven de zeespiegel) van 10 meter breed. Het droge wachtbekken wordt deels door koeien en deels door schapen begraaasd.

Intussen werd langs de zuidelijke oever een brede rietkraag aangeplant met Grote en Kleine lisdodde, Gele lis, Dotterbloem, Moeraszegge, Oeverzegge, Grote egelskop, Zwanebloem, Mattenbies, Waterlelie en Gele plomp. Op de dijken werd eerst een proefproject uitgevoerd met inheemse struiken. Eike- en lindebomen werden aangeplant, aangevuld met hagen en houtwallen.

Het gebied is intussen uitgegroeid tot een uniek vogelreservaat. De zeldzame waarnemingen stromen maar binnen. Zelfs nog tijdens de werken kwamen Kleine plevier en Kluut er broeden.

De eerste winter na de grote werken konden we al beginnen tellen. Er pleisterden 1000 Wilde eenden, 7 Krakeenden, 250 Smienten, 80 Wintertalingen, 19 Pijlstaarten, 200 Tafeleenden, 40 Kuifeenden, 20 Slobeenden, 5 Brildui-

Tabel: resultaten van de inventarisatie van de Verdrongen Weide te Ieper vanaf 1995 door Wielewaalafdeling Westland.

T = Trekvogel. W = Wintergast. B = Broedvogel, B? = Waarschijnlijke Broedvogel, Z = Zomervogel niet broedend

Fuut	B	T			Wulp		T	W
Kuifduiker		T (95)			Grutto		T	
Dodaars	B (97)	T			Watersnip		T	W
Geoorde fuut		T		Z (96)	Bokje		T	W
Roodhalsfuut				Z (96)	Kokmeeuw		T	W
Aalscholver		T	W	Z	Dwergmeeuw		T (97)	
Blauwe reiger		T	W	Z	Zilvermeeuw		T	W
Lepelaar		T (95)			Kleine mantelmeeuw		T	
Ooievaar		T (95 97)			Grote mantelmeeuw		T	W
Knobbelzwaan		T		Z (97)	Stormmeeuw		T	W
Wilde zwaan		T			Visdief		T	
Kleine zwaan		T			Zwarte stern		T	
Kolgans		T			Holenduif		T	Z
Brandgans		T (96)			Houtduif	B	T	W
Canadese gans		T (96)			Zomertortel	B	T	Z
Bergeend	B	T			Steenuil	B?		Z
Mandarijneend		T (96)			Gierzwaluw		T	Z
Wilde eend	B	T	W		Veldleeuwrik	B?	T	Z
Krakeend		T			Boerenzwaluw		T	Z
Smient		T	W		Huiszwaluw		T	Z
Wintertaling		T	W		Oeverzwaluw		T	
Zomertaling	B	T			Graspieper	B?		W
Pijlstaarteend		T			Waterpieper		T	
Slobeend	B	T	W		Witte kwikstaart		T	Z
Kuifeend	B?	T	W	Z	Gele kwikstaart	B	T	Z
Tafeleend		T	W		Zwarte roodstaart		T	Z
Grote zeeëend		T (96)			Heggenmus	B	T	Z
Brilduiker		T			Kleine karekiet	B (97)	T	
Grote zaagbek		T	W (96)		Rietzanger	B?	T	Z
Middelste zaagbek		T			Tjif tjaf	B	T	Z
Nonnetje		T			Fitis		T	
Sperwer		T	W		Roodborst	B?	T	
Buizerd		T			Merel	B	T	Z
Bruine kiekendief		T			Zanglijster		T	
Visarend		T (95 97)			Grote lijster		T	
Torenvalk	B	T	W		Koperwiek		T	
Patrijs	B	T	W		Beflijster		T	
Fazant	B	T			Zwartkop		T	
Waterhoen	B	T	W		Blauwborst	B	T	
Meerkoet	B	T	W		Koolmees		T	Z
Scholekster		T			Winterkoning	B	T	
Kluut	B (95 96)	T			Geelgors		T	
Bontbekplevier		T			Rietgors	B	T	
Kleine plevier	B	T			Vink		T	Z
Goudplevier		T			Putter		T	Z
Kievit	B	T			Groenling		T	Z
Kleine strandloper		T			Kneu	B	T	Z
Bonte strandloper		T			Spreeuw		T	Z
Tureluur		T			Ekster	B	T	Z
Groenpootruiter		T		Z	Zwarte kraai		T	Z
Oeverloper		T		Z	Kauw		T	
Bosruiter		T			Paapje		T	
Witgatje		T			Tapuit		T	
Zwarte ruiter		T						
Kemphaan		T						

Boven: Oeverbeplanting
Links: *Graslathyrus*
Onder: Echte koekoeksbloem
(Foto's: Rudy Claeys)

kers, 37 Grote zaagbekken, 1 Middelste zaagbek en 50 Aalscholvers. Tijdens de lentetrek telden we 15 Kluten, 16 Kleine plevieren, 36 Tureluurs, 2 Groenpootruiters, 20 Kemphanen, 35 Wulpen, 97 Gruttos en 28 Watersnippen. Het lijstje werd nog indrukwekkender toen 1 Roodhalsfuut, 6 Geoorde fuut, Blauwborst, Dodaars, Lepelaar, Ooievaar, Wilde en Kleine zwaan, Bruine kiekendief, Buizerd, Visdief en Zwarte stern het groepje kwamen aanvullen.

Intussen werden volgende soorten er broedend aangetroffen: Kleine karekiet, Blauwborst, Rietgors, Kleine plevier,

Kluut, Wilde eend, Slobeend, Bergeend, Zomertaling, Waterhoen, Meerkoet, Fuut, Dodaars, Torenavalk, Patrijs, Fazant, Kievit, Houtduif, Zomertortel, Heggemus, Rietzanger, Bosrietzanger, Tjif tjaf, Merel, Winterkoning, Kneu en Ekster.

Deze zomer werd ook nog gestart met een planteninventarisatie: Echte koekoeksbloem en Pinksterbloem zijn zich sterk aan het uitbreiden. Dotterbloem, Grote boterbloem, Beekpunge, Waterweegbree en Watermunt groeien er langs de oevers. Gewoon wilgeroosje, Kattestaart, Harig wilgeroosje, Koninkinnekruid en Boerenwormkruid op de ruigere gedeelten. Recent werd de zeldzame *Graslathyrus* er gevonden. Vele vlinders hebben dit paradijs intussen ontdekt: Distelvlinder, Icarusblauwtje, Kleine vuurvlinder, dikkopjes, boomblauwtjes, Gele luzernevlinder en meer algemene soorten zoals Klein geaderd witje, Klein koolwitje, Kleine vos, Nummervlinder, Dagpauwoog, Oranje zand-oogje en Argusvlinder.

Het gebied is beschermd en is alleen toegankelijk op de dijken. Door afdeling Natuur van AMINAL, die instaat voor het beheer, werd reeds een kijkhut geplaatst. Een tweede kijkhut wordt gepland en zal gefinancierd worden door de Ieperse Milieuraad. Hopelijk gaat deze positieve evolutie verder, we zullen hier zeker een oogje in het zeil houden.

Rudy Claeys

Voorzitter Wielewaal Westland

DANNY VAN DER VEKEN

Fontein-kruiden

'Stille waters, diepe gronden', zegt het spreekwoord. Het is mij het afgelopen jaar op twee totaal verschillende plaatsen duidelijk geworden dat dit gezegde even goed geldt in het plantenrijk.

Looiendse Nete ter hoogte van de Goorbossen. Idyllisch plaatje, en toch niet oorspronkelijk: de beek is ooit rechtgetrokken. Twee stroomdeflectoren, in casu boomstronken, zullen dit najaar enig soelaas brengen. Hier mag de Nete meer meanderen, dankzij de uitvoering van het GNOP. (Foto: C. Willems)

De Looiendse Nete tussen Retie en Schoonbroek heeft in de jaren '70 een ruilverkaveling overleefd, maar hoe. Ze hebben haar ruw losgerukt uit haar omgeving, tot op het bot uitgekleeft, grondig kaal geschoren, genadeloos gefacelift en in een veel te nauw keurslijf gedwongen. Of hoe noem je anders het dempen van honderden zijgrachtjes, het verwijderen van elke oevervegetatie, het uitdiepen en rechttrekken van het beekprofiel en het verhogen van de oevers? Ze lag er achteraf dan ook K.O. bij, onherkenbaar verminkt. Terwijl zij zich vroeger wellustig kronkelend doorheen het Broek een weg zocht, kan het water nu niet rap genoeg weggevoerd worden. Waar er vroeger een mozaïek was van binnen- en buitenbochten, draaikolken, overhangende oevers, drenkplaatsen en strandjes, kortom: voor elk wat wils, is er nu nog maar één Nete: overal even diep, breed en recht, het water overal even snel. Gedaan met de 'waterzieke' gronden erlangs. Gedaan ook met de winterse overstromingen. De Looiendse Nete is haar wilde haren kwijt...

Voorjaar '97 kregen we echter plots een glimp van haar verloren gewaande oor-

spronkelijke karakter te zien: constant hoge waterstand; ter hoogte van Kortijen trad ze zelf schoorvoetend buiten haar oevers! Toen het ophield met regenen, zakte het water slechts heel erg langzaam, alsof de Nete heimwee had naar vroeger. De echte oorzaak was minder poëtisch en bevond zich onder het wateroppervlak: Schedefonteinkruid & Co. Bij nader toezien bleek de beek volledig dichtgegroeid te zijn met deze "bezemachtige" onderwaterplant. De ondergedoken, dikwijls vrijwel aan de oppervlakte zwevende bladeren zijn rol-rond-draadvormig of zeer smal lijnvormig. Voor meer dan de helft zijn de steunblaadjes met de bladvoeten tot nauw om de stengel sluitende scheden vergroeid en het resterende topdeel steekt als een tongetje omhoog, terwijl het niet vergroeide deel van het blad schuin afstaat. De stengels kunnen enige meters lang worden en zitten stevig vast aan een ver kruipende en sterk vertakte wortelstok.

Schedefonteinkruid is een echte opportunist. Hij kan meer vervuiling, meer ammoniak en meer chemische bestrijdingsmiddelen verdragen dan alle andere Fonteinkruiden en de meeste

overige watervaatplanten. Hij gedijt goed in voedselrijke, dynamische en wisselvallige milieus. M.a.w. hij wordt bevoordeeld door overbemesting, waterbeheersingswerken (rechttrekken van beken) en kruidruiming. Na zo'n schoonmaakbeurt groeit hij massaal vanuit wortelstokken en knolvormige overwinteringsknolletjes (tubers) aan korte zijassen en bladoksels. Hij is één van de productiefste van alle waterplanten: per vierkante meter kan tot meer dan één kilogram drooggewicht aan levend materiaal van deze plant staan.

Nu heeft men in Retie sinds enkele jaren de desastreuze slijkruiming vervangen door kruidruiming, maar door de slechte weersomstandigheden in het najaar van '96 was deze in de Looiendse Nete in de lente van '97 nog steeds niet uitgevoerd. Daardoor konden de duizenden Schedefonteinkruidbezems het water ophouden, met ouderwetse natte taferelen tot gevolg. In de loop van mei zorgde Grote waterranonkel voor de finishing touch: het waterplantentapijt in de Nete werd be kroond met miljoenen witte bloemetjes met een geel hartje. Een 'Vlaamse beek op grootmoeders wijze' van oever tot oever, kilometers lang... Prachtig!

En terwijl Grote waterranonkel bovengronds mooie sier maakte, zorgde Schedefonteinkruid in alle stilte onder de waterspiegel voor nageslacht: de onopvallende bloemetjes aan de onder-

Waterplantentapijt op bospoel. Grote drijvende bladeren: Duizendknoopfonteinkruid. Kleine drijfbladjes en witte bloemen: Drijvende waterbeweegbree (Foto: C. Willems)

broken, lang gesteelde, drijvende aren aan de stengeluiteinden schijnen onder water bestoven kunnen worden en vormen in ieder geval massaal forse (tot een halve meter lange), bij rijpheid bruine nootjes. Tot groot jolijt van watervogels zoals Meerkoeten, eenden en zwanen. Die lusten trouwens ook de rest van de plant. Begrazing door deze vogels kan de gewichtshoeveelheid van het bovengrondse plantmateriaal tot één-zesde en de hoeveelheid aan (zetmeelrijke) wortelknolletjes tot één-derde terugbrengen. Van stapelvoedsel gesproken...

De voornaamste voortplantingsorganen van Schedefonteinkruid zijn de knolletjes, die in meerderheid pas na een koude periode uitlopen. Hoe langer deze periode, hoe geringer de temperatuurstijging die nodig is om de knolletjes tot uitlopen te brengen. Nootjes en knolletjes hebben Schedefonteinkruid op alle plaatsen ter wereld gebracht: het is een cosmopoliet. Je vindt het in rivieren en beken, geulen in het zoet- en brakwatergetijdengebied, zoete en brakke krekken, oude rivierarmen, grote en kleine kanalen, grachten en brede sloten, veedrinkpoelen, zand- en kleiafgravingen, ook brakke kleiputten achter de zeedijk, inlagen, duinplassen en infiltratiegeulen. Al naargelang de milieu-omstandigheden kan de soort sterk variëren, maar het blijkt niet mogelijk hier een verdeling in variëteiten of ondersoorten op te baseren, al zijn bepaalde aanpassingen erfelijk. De levenscyclus wordt in belangrijke mate afgedwongen door de voedselrijkdom van het water: hoe voedselrijker het water, des te korter de levenscyclus van Schedefonteinkruid, met name doordat het met epifytische algen overwoekerd raakt. Terwijl het in de Netes in groene staat overwintert, sterft het in de vervuilde Maas al in de loop van juli een algengroene dood (op de knolletjes na). En zo is deze flexibele-bij-uitstek in alle watertjes thuis...

Een heel ander verhaal is dat van de

Duizendknoopfonteinkruid. Die is strikt aan carbonaatarm en tevens min of meer voedselarm water geboden en dus typisch voor, maar ondertussen zeldzaam in de Kempen. Mijn eerste 'live' kennismaking met deze kieskeurige dateert dan ook pas van de zomer van '96. In november '95 was een volledig dichtgegroeid ven in de Goorbossen in Retie uitgemoerd. In de loop van '96 viel daar een explosie van waterleven mee te maken! In de zomer vonden we o.a. reeds een aantal rasechte Kempenaars uit het Oeverkruidverbond (Littorellion): Knolrus (vrij algemeen), Moerashertshooi (zeldzaam), Vlottende bies (idem), Drijvende waterweegbree (idem), Witte waterranonkel (zeer zeldzaam) en... Duizendknoopfonteinkruid. Van natuurontwikkeling gesproken: creëer op de juiste plaatsen de ideale uitgangspositie en Moeder Natuur neemt dankbaar een vliegende start, kwistig zeldzame pareltjes rondstrooiend! Nu wisten we wel dat al die plantjes ooit (d.w.z. 15 jaar of langer geleden) in de Goorbossen gestaan hadden, maar dat het zo'n vaart zou lopen... Blijkbaar is de vitaliteit en de levensduur van hun zaadbanken niet te onderschatten. Wie weet hoeveel schone zaden liggen er zo nog te slapen, wachtend op een kus van hun sprookjesprins...

Natuurlijk kon het dierenrijk bij deze uitbundige ontwikkeling niet ten achter blijven. Al vlug krioelde het water van de ongewervelden: Staafwantsen, bootsmannetjes, duikerwantsen, haftenlarven, libellenlarven, watermijten en massa's pluimmuggenlarven. De show werd gestolen door de 35 mm lange Geelgerande watertor, onze grootste waterroofkever, met zijn donkergroene, glimmende rugschilden. Met hun uitstekende stroomlijn en behaarde achterpoten roeien ze behendig door het water en verscheuren alles wat eetbaar is, ook als het groter is dan zichzelf. Kikkervisjes zijn een geliefkoosd gerecht en dat zullen de jonge Bruine kikkers, Groene kik-

kers en Gewone padden in de nieuwe bospoel geweten hebben. Maar ook de jeugdige Driedoornige stekelbaarsjes (*Gasterosteus aculeatus*) zullen wel meermaals op de vlucht moeten gegaan zijn...

Het voorkomen van deze vissen in de bospoel wijst erop dat we het oorspronkelijke venkarakter niet helemaal gerespecteerd hebben. Een schoolvoorbeeld van het grote dilemma waarmee het huidige natuurbeheer te kampen krijgt: je kan de ouderwetse situatie wel min of meer herschapen, maar je blijft zitten met moderne invloeden van buitenaf. In ons geval heten die: verzuring. Venwater is van nature zuur en voedselarm, maar de lucht zit anno de jaren '90 bijwijken vol met zuren en meststoffen (denk maar aan de periodieke beergeur in onze contreien) en die komen ook in natuurreservaten terecht... Wij vreesden dus een te grote verzuring van ons uitgemoerd ven en dat doodt zowat alle leven. In de Goorbossen ligt echter een oude zandwinningsput, de E34-vijver, die 's winters bijgevuld wordt via de Gracht en de Arendonkse Wateringen met schoon, neutraal kanaalwater. De reserve-overloop van deze vijver naar de Plasnete passeerde onze nieuwe bospoel tot op enkele tientallen meters. Een minimum van graafwerken volstonden om hem langs de poel om te leiden, zodat nu, bij hoge waterstand in de E34-vijver, meestal gedurende enkele maanden in de winter, het venwater gedeeltelijk ververscht wordt. Wij hopen op die manier de verzuring voor te blijven,

maar het blijft natuurlijk een gok. Het is afwachten hoe onze pionierende Littorellion-vegetatie erop zal reageren...

Wat er ook van zij, vorige zomer was het een lust voor het oog te zien hoe steeds meer Duizendknoopfonteinkruiden hun gras- of bronsgroene, eironde tot langwerpige bladeren over het poelwater uitspreidden en er in mei fier hun vrij losse en slanke, lang gesteelde aren bovenuit staken. Menige libel en waterjuffer gebruikte ze als kortstondige rustplaats. Toen het water begon te zakken in de zomer, bleken ze daar weinig last van te hebben. Integendeel, de planten vormden nieuwe, kort gesteelde luchtbladeren, met dezelfde vorm als de drijfbladeren en niet veel kleiner, in fraaie rozetten. De kruipende stengels groeiden gewoon door en vormden op de knopen nieuwe rozetten: de 'duizendknopige' landvorm! Ook bleven de planten op het droge onderverdroten doorbloeien. Daarmee gaat Duizendknoopfonteinkruid het verst van alle Fonteinkruiden in aanpassing aan het landleven.

Duizendknoopfonteinkruiden vormen piepkleine nootjes (slechts 2-3 mm lang) voor de zaadverspreiding en overwinteren onder water met groene bladeren, die ook bevrozing van het water kunnen overleven. De witte of rossige tint, sterk vertakte wortelstok is bij deze bewoner van ondiep, helder water op zandgrond vaak zeer goed zichtbaar en draagt aan de top roodachtige bladknoppen, die eventueel als winterknoppen en verspreidingsorganen kunnen optreden. In wat dieper water vormt Duizendknoopfonteinkruid eerst ondergedoken bladeren. Die zijn doorgaans wat smaller dan de drijvende bladeren en verdwijnen in de loop van de voorzomer.

Als typische heide(ven)bewoners heeft het areaal van Duizendknoopfonteinkruid een uitgesproken Europees zwaartepunt, maar het komt ook voor in Newfoundland, aan gene zijde van de Atlantische Oceaan! Het groeit in ondiep, stilstaand tot snel stromend, zoet water, hetzij op een zandbodem die niet of nauwelijks door slib bedekt wordt, hetzij op veenachtige grond. Het kan sterk op de voorgrond treden in beekjes, sprengen en brongebieden in heidestrekken, maar wordt stilaan ferm zeldzaam, om de hoger vermelde reden...

Hiermee had ik op één jaar tijd kennis gemaakt met twee stille (lees: weinig opvallende) bewoners van onze Vlaamse wateren en was mijn interesse voor de 'bescheiden' Fonteinkruiden gewekt. Blijkt dat ons grootste vaatplantengeslacht te zijn dat uitsluitend uit waterplanten bestaat. De wetenschappelijke naam Potamogeton betekent 'rivierbuurman', maar slaat eigenlijk op Veenwortel, waarvan men lang geleden dacht dat het tot deze groep behoorde. Wat de bedoeling ook moge zijn van de reeds oude Nederlandse naam lijkt een raadsel: waar deze planten ook groeien, niet in fonteinen. Weeda suggereert dat 'fontein' misschien als 'opkwelend water' verstaan moet worden. Fonteinkruid zou dan eigenlijk 'kwelkruid' betekenen...

Fonteinkruiden hebben zich uitstekend aangepast aan het onderwaterleven. Ze zijn in de bodem verankerd met een wortelstek en/of een wortelende stengelbasis. De rest van de stengel groeit naar het wateroppervlak. De verspreid staande bladeren kunnen ondergedoken of drijvend zijn. Ze vertonen uiteenlopende vormen, van eirond tot lijn- of draadvormig, maar ze zijn altijd enkelvoudig en gaafrandig of zeer fijn getand. Aan de voet van de bladsteel of van de zittende bladschijf bevindt zich een vliezig steunblaadje, dat als een kokertje de stengel omhult: het tuitje. Schedefonteinkruid vormt hierop een uitzondering. De viertallige en tweeslachtige bloemen staan in aartjes. Zij vormen meestal het enige deel van de plant dat zich boven de waterspiegel verheft. Fonteinkruiden zijn typische zomerbloeiers. De stemfels zijn voor bestuiving ontvankelijk voordat de helpknoppen zich openen (om zelfbestuiving te voorkomen). Bestuiving geschiedt voornamelijk door de wind, maar ook hierop vertoont Schedefonteinkruid afwijkend genoeg.

De Fonteinkruidfamilie (Potamogetonaceae) telt maar twee geslachten, maar wel circa honderd soorten (op één na al-

lemaal Potamogeton spp.). Het zijn gewone verschijningen in de zoete en zwak brakke wateren van de hele wereld. Ook in België zijn ze goed vertegenwoordigd met twintig soorten. Die zijn vaak moeilijk uit elkaar te houden: de planten zijn erg veranderlijk, zoals de meeste waterplanten, en diverse Potamogeton-soorten durven wel eens met elkaar te kruisen. Naast de afwijkende en op zichzelf staande soorten Gekroesd fonteinkruid en Schedefonteinkruid onderscheidt Weeda twee groepen: de breedbladige fonteinkruiden, met o.a. Drijvend fonteinkruid, ook aanwezig in de hoger vermelde bospoel in de Goorbossen, en de grasbladige fonteinkruiden, met bijv. Stomp fonteinkruid. Breedbladige fonteinkruiden hebben allemaal een wortelstok en zijn dus vrij bestendig in hun voorkomen. Hun grasbladige collega's vormen niet of nauwelijks wortelstokken, maar wel winterknoppen in het bovenste deel van de plant. Terwijl de rest van de plant tegen de herfst afsterft, komen de winterknoppen los van de moederplant en verspreiden zich. Hun levenscyclus komt dus overeen met die van een eenjarige plant. Alle grasbladige Fonteinkruiden gedragen zich dan ook min of meer als pioniers.

Van mij mogen ze. Ik ken nog wel meer watertjes waarop een Fonteinkruidentapijt niet zou misstaan!

Danny Van der Veken

Bronnen:

1. De Langhe, J. et al. (1983) *Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden*. Pteridofyten en Spermatofyten. Meise. Patrimonium van de Nationale Plantentuin van België.
2. De Pauw, N. & R. Vannevel (red.) (1990) *Macro-invertebraten en waterkwaliteit*. Determineersleutels voor zoetwatermacro-invertebraten en methoden ter bepaling van de waterkwaliteit. Dossiers Stichting Leefmilieu 11. Antwerpen. Stichting Leefmilieu i.s.m. Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming.
3. Decler, K. & M. Leten (1994) *Vestigingskansen voor vaatplanten bij projecten voor natuurherstel en natuurtechnische milieubouw*. Enkele algemene beschouwingen en praktijkvoorbeelden. Syllabus conservators- en medewerkersdag Natuurreservaten vzw 'Natuurontwikkeling' 1 oktober 1994.
4. Heywood, V. (1979) *Bloeiende planten van de wereld*. Amsterdam/Brussel. Elsevier.
5. Thompson, G., J. Coldrey & G. Bernard (1987) *De vijver*. Tielt. Lannoo.
6. van der Meijden, R. (1990) *Heukels' Flora van Nederland*. Groningen. Wolters-Noordhoff.
7. Weeda, E. et al (1991) *Nederlandse Oecologische Flora*. Wilde planten en hun relaties 4. Haarlem. IVN i.s.m. VARA en VEWIN.

11 augustus 1996: halte aan de bospoel tijdens een Wielewaalwandeling in de Goorbossen ter afsluiting van de campagne 'Onze Gemeente natuurlijk' (Foto: C. Willems)

Dit artikel poogt enkele recente inzichten over dijken en meer in het bijzonder hun vegetaties te formuleren. Daaruit blijkt ontegensprekelijk het belang van deze per definitie kleine terreinen en hun uniek karakter. Daarnaast wordt ingegaan op hun bedreigingen en richtingen aangegeven voor een adequaat beheer.

Polderdijken

INLEIDING

Vlaanderen heeft relatief weinig dijken, bovendien liggen ze bijna steeds in dunbevolkte gebieden met een sterk agrarisch karakter. Niet bepaald een ideale uitgangssituatie om veel wetenschappelijke en beleidsmatige aandacht te krijgen. Dit artikel poogt een aanzet te geven om het belang van deze terreinen aan tonen en ook de internationale verantwoordelijkheid die Vlaanderen daar-

bij heeft. Dit artikel heeft vooral betrekking op het krekengebied palend aan Zeeuwsch-Vlaanderen.

WETENSCHAPPELIJKE BELANGSTELLING

De wetenschappelijke belangstelling voor dijken kwam slechts laat op gang. De belangrijkste wetenschappelijke inzichten gingen aan dit gebied voorbij of waren zeer fragmentarisch. Zo publiceerde Massart (Massart, 1910) slechts twee foto's van het Meetjeslands krekengebied, waarvan één dijk waarop duidelijk een glanshavergrasland valt te bemerken en is mij in artikelvorm voor WO-II slechts 1 publicatie bekend. Dit gezien de sterk agrarische bevolking, weg van alle intellectuele centra en waar buitenstaanders niets te zoeken hadden. Alle wegen liepen immers dood op de Schelde of de zee. Dit heeft behoorlijke consequenties. Zo werden de vegetaties slechts behoorlijk onderzocht nadat ze reeds lange tijd "over the top" waren en daardoor werd een structureel fout ideaalbeeld ontwikkeld en als gemeengoed vaak overgenomen in de literatuur, waarover verder meer. Gelukkig heeft het gebied voorgaande eeuwen een erg woelige geschiedenis gekend, waardoor vele (manuscript) kaarten ter beschikking zijn. Daarnaast

beschikken we over omvangrijke archieven, die ondermeer door het levenswerk van Gottschalck (Gottschalck, 1983), ons een goed inzicht verschaffen in historische dijk aanleg van de Ferrariskaart, bewaard in de cartotheek van de RUG en waarvan het bestaan bij andere onderzoekers blijkens enige navraag wellicht niet is bekend.

FYSISCHE STRUCTUUR:

A. Bodems

Het gebied behoort in het Meetjesland grotendeels niet tot het echte zeekleigebied maar is eigenlijk een overgangszone van dekzand dat in het laatste millennium met een kleilaag werd bedekt. Bij de afzetting van deze klei onder zeeïnvloed, was reeds een perceleringspatroon aanwezig (De Munck M., 1976). Daardoor is het gebied helemaal van uitzicht veranderd en is deze verandering bovendien in schriftelijke bronnen vastgelegd.

Bij de (her)bedijking werd in regel vaak met zand een dijklichaam opgebouwd dat dan met $\pm 0,5$ -1 meter, vaak kalkrijke klei werd afgedekt. Hoewel dit nooit systematisch is onderzocht, lijkt in het Meetjesland het zandgehalte van de dijken toe te nemen naarmate ze dichter gelegen zijn bij de dekzandrug. Hoe dichter bij deze dekzandrug gelegen, die de in het zuiden de grens vormt van het gebied, hoe lager ook het kalkgehalte lijkt te worden.

B. Klimaat

Langs de zeezijde had men een flauw, langs de landzijde een steil profiel. Dit is niet zonder belang, gezien de Westerschelde ten noorden ligt en de steilste hellingen dus vaak op het zuiden zijn gericht. Dit gekoppeld aan het uitgesproken mild zeeklimaat biedt perspectieven voor thermofiele planten.

HISTORISCH BEHEER

De dijken werden vroeger begraaasd met rondtrekkende schaapskuddes die tevens de schorren en stoppelvelden voor hun rekening namen. Tijdens WO-II werden sommige dijken beploegd en omtrent de jaren '60 was de schapenbegrazing nagenoeg weggefallen. Aanvullend werden kleine stukjes gehooïd. Naast zaadverspreiding tussen de dijken onderling, zorgden de schapen ook voor een "zaadtrafik" tussen bv. Frankrijk en het krekengebied, zoals door Henk Hilligers ook wordt aangehaald voor de kalkgraslanden van de St.-Pietersberg (nabij Maastricht). Zo bestond het dat soorten, die zich op de noordelijke rand van hun areaal bevonden, steeds opnieuw werden aangevoerd en zo konden inburgeren c.q. standhouden.

VEGETATIES:

De dijkvegetaties vallen uiteen in drie grote groepen: graslanden, struwelen en bosvegetaties.

Graslanden:

Het ligt voor de hand om zich te verliezen in fytosociologische discussies, we zullen dit evenwel niet doen en pogen krijtlijnen te trekken waarbinnen een zinvolle discussie toch mogelijk is.

Zo moet vooreerst worden opgemerkt dat doorheen de laatste tientallen jaren een enigszins verkeerd beeld is ontstaan van wat nu eigenlijk een "top-dijk-vegetatie" is, wat dit laatste begrip dan ook moge betekenen. De soorten die in één adem worden genoemd, als het over dijken gaat, zijn stevast dezelfde: Agri-monie, Marjolein, Knoopkruid (zonder straalbloemen), Donderkruid, Borstelkrans, Glad walstro, Viltig kruiskruid, Glad parelzaad, Aardaker, Kattedoorn, Viltroos, Stinkende ballote, Grote kaardebol, Pastinaak, enz...

Stuk voor stuk soorten die eerder in zomen en ruigere hoekjes op hun plaats zijn. Alle horen ze thuis in dijkgrasland en zijn ze karakteristiek, doch niet in de bedekking zoals nu het geval is. Ze geven eerder aan dat een verruiging optrad en weerspiegelen dan ook een "gedegradete vegetatie" i.p.v. een "topvegetatie".

De soorten van korte grazige plekken met voor een belangrijk aandeel open grond waren in het voorgaande lijstje niet vertegenwoordigd. Hierbij gaat het ondermeer om Knikkende distel, Driedistel, Wegdistel, Fraai duizendguldenkruid, Duizendguldenkruid, Bolderik, Blauw walstro, Geel walstro, Echte kruisdistel, Kleine steentijm, Fijne ooievaarsbek, Bevertjes, Bijenorchis, Duifkruid, Klaverbremraap, de bekende "kleine Zeeuwse klavertjes", enz. Zeer weinig is bekend over de annuëllen en het valt nauwelijks te achterhalen wat verloren ging.

Het valt in ieder geval op - en dit kan wellicht verbazen - om soorten als Bolderik en Blauw walstro in dit rijtje te treffen. Dit lijkt al logischer als hieraan wordt toegevoegd dat vele als akkeronkruid bekend staande soorten eigenlijk kalkgraslandsoorten zijn.

Wat Echte kruisdistel betreft, deze soort zou aspectbepalend kunnen geweest zijn in de kalkrijke graslanden en is nu teruggedrongen in een goedbeschten koeiengrasland zonder enige andere karakteristieke soort. Dit is waarschijnlijk (buiten de populaties in de Maasval-

lei) de enige resterende populatie in Vlaanderen (mond. med. A. Zwaenepoel en M. Leten) en kan zo goed als illustratie gelden van hoeverre de aftakeling reeds is gevorderd. Geen alarmkreet wordt geslaakt, Kruisdistel "past" niet in het veelal gangbare "ideaalbeeld" en wordt eerder beschouwd als een "fait divers".

Het lijkt alsof Kruisdistel (ook in het aangrenzende Zeeuwsch-Vlaanderen) vooral is aan te treffen op die dijkvakken die het recentst in aanraking kwamen met het getij. Of dit inderdaad zo is of slechts een verkeerde indruk van ondergetekende zal uit systematisch onderzoek moeten blijken. Ook de Vlaamse populatie bevindt zich aan wat de laatste open stroomgeul was.

Het gaat natuurlijk niet op om alle vegetaties maar op één hoop te gooien en de vegetatiekundige discussie geheel uit de weg te gaan. Er zijn duidelijk twee verschillende vegetatiegroepen te on-

derscheiden. Enerzijds de Marjoleindijken en anderzijds de Glanshaverdijken. Voor een verdere typering verwijs ik graag naar (*1984, Sykora, Liebrand). De Marjoleindijken passen eerder bij kalkrijke (begrasde) locaties op wat zwaardere gronden, terwijl Glanshaverdijken eerder op zandiger (gemaaide) gedeeltes zijn aan te treffen.

Zo zijn de dijken in het oostelijke Meetjeslands Krekengebied (St.-Laureins s.l. min Watervliet) alle te plaatsen bij het eerste type en in het oostelijke deel (Assenede s.l. plus Watervliet) overwegend bij het tweede type. Het lijkt mij persoonlijk weinig waarschijnlijk - maar er zijn onvoldoende gegevens om dit met feiten te staven - dat de westelijke dijken een afgetakelde vorm zijn van de oostelijke en uit dit type ontstaan zijn zoals hier wel eens wordt aangenomen.

Daarnaast even meegeven dat bij bodemverstoring herstel slechts erg moeilijk gaat voor de betere soorten. Dit lijkt

ook het geval tot enkele 10-tallen jaren na datum. Een mogelijke verklaring zou kunnen worden gevonden in de mycorrhiza, want andere factoren zijn tussen verstoorde versus niet verstoorde dijkgedeeltes identiek. Dit sluit alvast aan bij ervaringen opgedaan op bv. de Wijlré-akkers in Nederlands Limburg. Het effect weerspiegelt zich ook in de struwelen waarin de grazige vegetaties door successie overgaan.

Struwelen:

Twee onderscheiden types vallen op. Enerzijds de Sleedoorn/Eenstijlige meidoornstruwelen met bijmenging van veel rozen en Veldiep en anderzijds soortenarme nitrofiële Vlierstruwelen.

Bij het eerste type valt duidelijk het ontstaan uit soortenrijke graslanden op, vele van de hierboven genoemde zoomsoorten zijn vaak nog aanwezig.

Het vlierstruweel is meestal aan te treffen op verstoorte plaatsen en de ondergroei en randen zijn geheel anders (Kleefkruid, Grote brandnetel,...).

Het is binnen het gebied een treffende vaststelling dat indien een dijkgedeelte aan z'n lot wordt overgelaten de zuid geëxponeerde helling steevast snel verstruweelt, terwijl op de N-gerichte helling een volledig vervilte grasmat ontstaat. Er werd in talrijke discussies nog geen bevredigende verklaring gevonden, ondertekende houdt zich dan ook aanbevolen voor suggesties.

Bos:

Het eindstadium van de evolutie is op dergelijke kalkrijke gronden Essen-lepenbos. Dit is slechts op één locatie aanwezig (reservaat NR Noorddijk). We zijn er dan ook erg zuinig op.

In de ondergroei treffen we ondermeer soorten als Look-zonder-look, Gewoon nagelkruid, veel Klimop, Maarts viooltje, enz. Terwijl de hogere etage is opgebouwd uit Veldiep, Es, Abeel spec., en wat Zomereik. Veel rozen (Viltroos, Hondstroos) zijn eveneens aanwezig naast enige Eenstijlige meidoorn en wat Sleedoorn. Een "nietsdoenbeheer" is hier ingesteld.

HUIDIGE SITUATIE EN BEHEER

De huidige situatie is wraakroepend. Nog steeds worden dijken ingeploegd onder het motto "elk jaar een schelle meer", nog steeds wordt er uit vandalisme of netheidsoverwegingen gebrand of zelfs gesproeid. Meestal gebeurt er gewoon geen enkele vorm van beheer. Het resultaat zijn monotone groene vlaktes met een volledig verruigde grasmat waar kruiden geen kans meer krijgen. Op plaatsen waar ze door de auteur individueel worden gevolgd, (bv. in het reservaat Roeselarepolderdijk) zijn

de Agrimonieplanten, zeker alle meer dan 6 jaar oud. Niets kan nog kiemen.

Momenteel wordt geëxperimenteerd met maaibeheer en begrazing met schapen, waarvan de resultaten op de voet worden gevolgd.

MAAR HET ROER KAN NOG OM

De afgelopen 5 jaar werd door Natuurreservaten vzw in opperbeste samenwerking met de Wielewaal en de JNM een begin gemaakt met het duurzaam beheer van dijken. En de resultaten zijn veelbelovend.

Jammer genoeg zijn we er nog niet in geslaagd om één van de echte toppercelen tot de reservaatstatus te verheffen. Onze terreinen hebben steeds een langdurig herstelbeheer nodig en de interessante soorten waren slechts fragmentair en weinig talrijk meer aanwezig. Doch de behaalde resultaten zijn veelbelovend.

Daarnaast wordt al jaren de mogelijkheid onderzocht om opnieuw een schaapskudde op de been te brengen want het huidige beheer (maaien/begrazing binnen raster) is duidelijk niet ideaal. Het ontbreekt ons aan de nodige financiële draagkracht om zoiets te doen. De lokale overheid ligt hier ook duidelijk niet wakker van. Zelfs al worden aan de lopende band kansen (zachte recreatie) gemist in een streek die behalve landbouw en toerisme geen enkele economische activiteit kent.

Aan de overkant van de grens wordt dit wel ingezien en met bv. een Stichting Zeeuwse Schaapskudde opnieuw kleur gebracht in de "Bloemendijken" zoals ze daar worden genoemd. Honderden kilometers dijk zijn reeds reservaat.

Weliswaar wordt in Nederland veel geld goed besteed. Maar het is jammer te

moeten vaststellen dat men met enorme inspanningen (mogelijks vergeefs) zaken probeert terug te krijgen die aan Belgische zijde nog intact voorhanden zijn maar daar niet op waarde worden geschat.

U hebt het wellicht begrepen, dit stukje is een warm pleidooi voor het behoud van een internationaal belangrijk biotoop, dat veel minder aandacht krijgt dan het verdient. Het is hoog tijd voor een dynamisch nieuw begin! Na het elan van "De bonte berm" tijd voor "De bonte dijk". Het zou al te jammer zijn moest een dergelijk uniek biotoop verdwijnen.

Ja toch?

Wim Slabbaert

Euerardstraat 32, 9900 Eeklo

Tel. 09/377 28 28, Fax 09/377 70 13

Literatuur:

Decler Kris, Slabbaert Wim, Provoost Sam, Mullie Els, Kuijken Eckhart, *Gemeentelijk Natuurontwikkelingsplan Assenede*, Rapport IN 96.18, Brussel.

De Muynck T., 1976, *Het bedolven cultuurlandschap in de polders, een reconstructie uitgaande van luchtfoto's toegepast op de Oost-Vlaamse en enkele Zeeuws-Vlaamse polders*, doct. proefschrift, RUG.

Gottschalck MKE, 1983, *Historische geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen*, 2 dl., 2e druk, De bataafsche Leeuw, Dieren.

Massart Jean, 1910, *Annexe au tome supplémentaire VII-bis du recueil de l'Institut Botanique Léo Errera* (Université de Bruxelles).

Slabbaert Wim, verschillende jaren, *Krekenlogboek*, ongepubliceerd manuscript.

Slabbaert Wim, 1997, *Bibliografie over het krekengebied, versie 15 XII*, 54 p., ongepubliceerd manuscript.

Foto's van de auteur

Doorslaggevende argumenten.

SWAROVSKI
OPTIK

MET DE OGEN VAN EEN HAVIK

De nieuwe SLC's 50:
7x50 B • 8x50 B • 10x50 WB

- Fasengecorrigeerd dakkant-prismasysteem, breedbandspiegel alsook SWAROTOP® en SWARODUR® multi-lagen-coatings voor een helder, kontrastrijk en briljant beeld.

- Close focus vanaf 5 m.
- Zachte, glijvaste, schok- en geluidsdempende ommanteling.
- Waterdicht en met stikstof gevuld.
- Hoog gebruikskomfort door centrale scherpstelling en dioptrie-instelling.

- Indraaibare oogkleppen voor brillendragers.
- Groothoekoculair (10x50) voor een nog breder gezichtsveld.
- Aansluiting voor statief.

Bijkomende inlichtingen bekomt U bij Uw handelaar of bij

NV TYROLIT BELGIUM
Afd. SWAROVSKI OPTIK
Bollinckxstraat 43 - B-1070 Brussel
☎ 02 / 556 08 20 • Fax 02 / 521 62 04

Goed om te weten

WEDSTRIJD EN VIERING "20 JAAR WHOP"

Ter gelegenheid van '20 jaar WHOP' organiseert vzw Werkgroep Hobokense Polder een drietal wedstrijden waaraan prijzen verbonden zijn. Vooreerst wordt een wedstrijd georganiseerd naar scholen toe: alle Vlaamse scholen vanaf kleuter- tot en met middelbaar onderwijs kunnen hieraan deelnemen. Gevraagd wordt een groepsopdracht te verwezenlijken, die, afhankelijk van de leeftijd, bestaat uit het maken van een tekening, collage of maquette rond het onderwerp 'natuur in de stad', het ontwerpen van een educatief paneel voor een natuurgebied, een voorstel om de school natuurvriendelijker in te richten of een voorstel om afvalpreventie en -recuperatie binnen de school te verbeteren.

Er zijn voor 200.000 F prijzen winnen. De opdrachten dienen verwezenlijkt voor 30 juni 1998.

Voor individuele belangstellenden zijn twee andere wedstrijden voorzien. Vooreerst is er een fotografiwedstrijd, met 40.000 F prijzen gespreid over drie categorieën: dia's, kleurenfoto's en zwart-wit opnamen. De in te zenden werken moeten verband houden met 'natuur in de stedelijke omgeving'. Bovendien komen ook dichters aan hun trekken. Een poëziewedstrijd, met 15.000 F prijzen, zal degenen bekronen die het beste authentieke dichtwerk leveren, dat moet handelen over natuur of landschap. Deze wedstrijden worden afgesloten op 1 september 1998. De proclamatie, waarvan alle deelnemers verwittigd worden, geschiedt op 9 oktober in Hoboken tijdens

een expo waarop alle bekroonde werken tentoongesteld worden. Deze expo maakt onderdeel uit van een grootscheepse manifestatie rond '20 jaar WHOP', met van 9 tot 11 oktober o.m. ook een ruilbeurs en een markt rond natuur en milieu, een kunsttentoonstelling en permanent geleide wandelingen doorheen het natuurgebied Hobokense Polder.

De deelnemingsvoorwaarden voor bovenvermelde wedstrijden zijn te bekomen via WHOP, p.a. F. Thys, A. Einsteinlaan 22, 2660 Hoboken, tel. 03/830 20 51. Gelieve duidelijk te vermelden in welke wedstrijd u geïnteresseerd bent.

PROJECT ANGONOKA

Help één van de zeldzaamste reptielen ter wereld!

Met dit project wil Hyla bijdragen tot de bescherming van de Ploegschaarschildpad of Angonoka. De wilde populatie wordt geschat op een honderdtal dieren. Deze laatste Angonoka's leven in het westen van Madagascar. Door uw steun helpt u een kweekprogramma ter plaatse én de uitbouw van een reservaat in het verspreidingsgebied. Uw steun is welkom op rekeningnummer 000-0319785-73 met vermelding Fonds nr. 28 - Angonoka

VERZEKERINGEN

Relax, je bent verzekerd.

VERZEKERAAR VAN "DE WIELEWAAL"

Member of the Swiss Life Group
ZELIA N.V.

de Meeussquare 37 - B-1000 Brussel - Tel 32/2/516 73 11 - Fax 32/2/512 48 74

De Langemeersen

*een reservaat uit het verleden
bewaren... voor de toekomst*

De Langemeersen is een belangrijk hooi- en weiland-reservaat in de Scheldevallei ten zuiden van Oudenaarde. Het reservaat bestaat uit verschillende lange percelen van 6 tot 12m breed en circa 1000m lengte. Het Wielewaalreservaat is gelegen in de alluviale vlakte van de Schelde, gedeeltelijk in Oudenaarde, maar voornamelijk in Wortegem-Petegem.

De Natuurvereniging De Wielewaal VZW heeft er ruim 25ha in eigendom, verspreid over het natuurgebied. Op termijn beoogt De Wielewaal de bescherming van het gehele valleigebied. Men wil immers een graslandcomplex met hoge winter-waterstand uitbouwen met een oppervlakte van ongeveer 200ha.

Enkel bij strenge vorst is de Kievit afwezig in de Langemeersen

Het bedreigde Moeraskartelblad

BEHEER

Het huidige reservaat wordt voor de helft extensief beweide van de lente tot de herfst, en dit zonder bemesting. Het andere gedeelte wordt gehooid in de tweede helft van juni of begin juli, na de zaadvorming bij de bloeiende planten. Vanaf augustus tot in oktober worden de hooilanden gemeenschappelijk nabeweide door runderen.

VECHTEN OM HET MOERASKARTELBLAD NIET TE LATEN VERDWIJNEN...

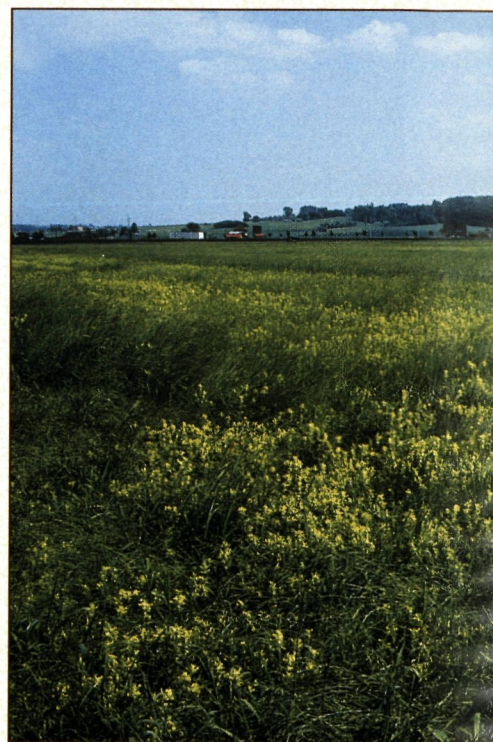
Voor het reservaat de Langemeersen is het samengaan van de Wateringen Petegem en Bevere-Oudenaarde met Melden een slechte zaak geworden.

Het pompgebied zorgt sindsdien voor een overdreven ontwatering. Na elke fikse regenbui, zelfs in de winter, wordt het water in het voormalige vochtige meersengebied voortdurend weggepompt.

Door deze verregaande verdroging, die reeds herhaaldelijk door de Wielewaal werd aangeklaagd bij de provincie, staat het Moeraskartelblad op het punt te verdwijnen. Als oplossing vragen we vanaf half oktober tot eind mei een hogere waterstand te gedogen en in de winter helemaal niet meer te pompen. Het natuurgebied van de Langemeersen moet natuurgebied kunnen zijn! In de wintermaanden en het voorjaar moet een overstromingsperiode van de meersen mogelijk worden!

Grote ratelaar

Grote ratelaar kleurt het hooiland geel in juni

DE OVERBLIJVENDE HOOILANDEN ZIJN TOCH NOG DE MOEITE!

De hooilanden in dit gebied zijn bij de botanici goed gekend. Deze percelen liggen op een kleibodem en naargelang de bemestingsgraad zijn de smalle percelen rijker aan flora. Het gehele weilandcomplex is matig voedselrijk. Kenmerkende soorten zijn Grote ratelaar, Dotterbloem, Koekoeksbloem, Waterkruiskruid en Pijptorkruid. In de soortenrijke hooilanden komen verder Ruw beemdgras, Geknikte vossenstaart, Mannagras en Reukgras veelvuldig voor. Scherpe en Tweerijige zegge zijn hier de dominerende zeggesoorten.

Enkele percelen leunen eerder aan bij ruigtekruidenvegetaties op natte gronden met Moerasspirea, Poelruit, Liesgras en het zeer zeldzame Moeraskruiskruid.

Het Paapje, een bedreigde broedvogelsoort

DE HOOILANDEN DOOR EEN VOGELBRILLETJE BEKEKEN...

In het reservaat broeden momenteel soorten als Grasmus, Kleine karekiet, Rietgors, Bosrietzanger, Kievit, Slobeend en Steenuil. Paapje, Sprinkhaanrietzanger en Zomertaling zijn er onregelmatige broedvogels geworden, die niet elk jaar meer tot broeden komen. Blauwborst en Roodborsttapuit behoren tot de broedvogels van de brede Scheldedijk en de rand tussen het voormalige opgespoten terrein en het weidegebied.

In de winter zijn Watersnip, Wulp en Goudplevier dikwijls in behoorlijke aantallen aan te treffen. Buizerd, Torenvalk, Sperwer en Blauwe kiekendief zijn de gehele winter aanwezig.

Door een gepast waterbeheer hopen we minstens dat de Watersnip als broedvogel terugkomt. Om de Kwartelkoning, voor de tweede wereldoorlog zeer algemeen, er ooit terug te krijgen zal er wellicht ook elders in Europa het een en het ander moeten veranderen...

EEN VLEUGJE NOSTALGIE...

Eeuwenlang overstroomde de Schelde de Langemeersen. Een rijke alluviale kleibodem is hiervan het gevolg. In de ondergrond is er echter ook turf aanwezig. Dit gebied, waar enkel op de steilrand van de Schelde bebouwing mogelijk was, werd tot dertig jaar geleden onbemest gehooïd door de landbouwers. In de nazomer werd er dan gemeenschappelijk nabeweïd. Kwartelkoning, Watersnip, Paapje, Rietzanger en Zomertaling waren er erg algemene broedvogels. Honderden Pijlstaarten, honderden Goudplevieren en honderden Watersnippen vonden 's winters in de ondergelopen weiden een geschikte overwinteringsplaats. In strenge winters pleisterden er ook vele ganzen en Wulpen. De Velduil en de Blauwe kiekendief werden er in belangrijke aantallen aangetroffen, nu eerder sporadisch. Op lentetrek pleisterden er af en toe Grutto's en Tureluurs, maar als broedvogel zijn zij er niet bekend, niettegenstaande de vogels er sinds de jaren '50 veelvuldig en grondig bestudeerd werden.

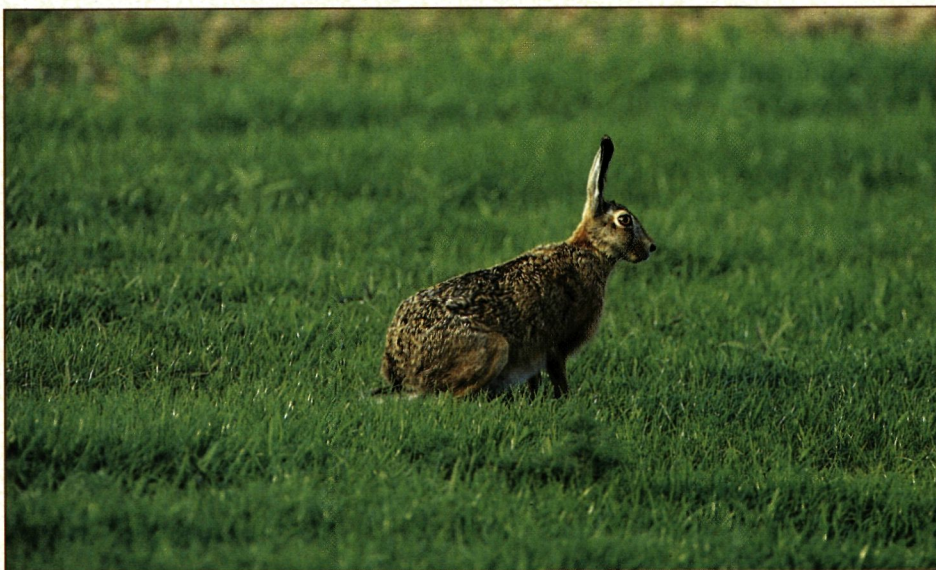
Door de kalibrering der Schelde vanaf 1964 verdwenen de jaarlijkse overstromingen en de bouw van een pompemaal en een klein waterspaarbekken, dat bevoorradt wordt door de Coupure, verdroogde langzaam het terrein en daardoor konden op de hoogste plekken in het meersengebied akkers hun intrede doen. Gelukkig bleef de oppervlakte hiervan eerder beperkt!

Door de aanleg van de N453 (Oudenaarde-Kortrijk, via Avelgem) veranderde één derde van het weidegebied in recreatiedomein. De Camping 'De Vlaamse Ardennen' van 'Vakantiegenoegens' werd er aangelegd en de Donkvijver moest op zijn beurt waterrecreanten aanlokken.

ZOOGDIEREN ...

De Langemeersen zijn een uitstekend gebied voor de Haas die er erg talrijk mag genoemd worden.

Ook roofdieren, zoals Wezel, Hermelijn, Bunzing en recent de Vos, werden er vastgesteld.

De Haas is in de Scheldemeersen zeer talrijk aanwezig

Moeraskruiskruid: een zeldzaam ruigtekruid

Enkele koppeltjes Roodborsttapuit broeden jaarlijks

EEN BEZOEKJE?

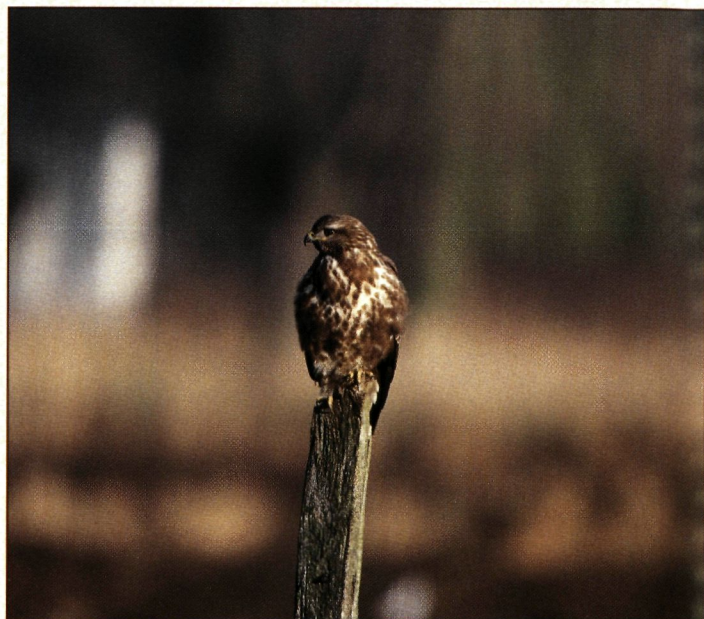
De Langemeersen botanisch bezoek je best in de maand juni. Dit kan enkel in groep onder begeleiding van een gids. De afspraken kunnen gemaakt worden bij de conservator Paul Cardon, Kortrijkstraat 60, 9790 Wortegem-Petegem (055/31 19 92). In de wintermaanden kunnen de Langemeersen gecombineerd worden met een bezoek aan de Donkvijver. Voor ornithologische groepsbezoeken kan een afspraak gemaakt worden met Jacques Vanheeuverswyn, B.P. Ceuterickstraat 18, 9890 Asper (09/384 43 82).

Het meersengebied kan wel overschouwd worden vanop de dijk langs de Schelde en vanop de Meersstraat te Petegem à de Schelde. Twee aardewegen verbinden beide. De wagen laat je best achter op de parking aan de achteruitgang van de camping Vlaamse Ardennen nabij de Donkvijver, langs de N453.

UW STEUN IS TEN ZEERSTE WELKOM!

Om de Langemeersen volledig te beschermen en alle kansen te geven voor de toekomst, wordt door de Wielewaal VZW alles in het werk gesteld om 200ha samenhangende natuur te verwerven.

Maak je gift over op rekeningnummer 000-0319785-73 van De Wielewaal met vermelding project 62, Scheldevallei-Langemeersen. Giften van 1000 F zijn fiscaal aftrekbaar.

De Buizerd, een trouwe overwinteraar

Waterkruiskruid, het beschermen waard!

LID WORDEN?

Als de natuur ook uw zorg is, wordt dan lid van De Wielewaal!

Dit kan door storting van 600 F op rekening 000-0319785-73 van

De Wielewaal vzw, Graatakker 11,

2300 Turnhout. Hiervoor ontvangt u tweemaandelijks het tijdschrift 'Wielewaal' en het tijdschrift van de plaatselijke afdeling. Steunende leden betalen 1600 F en ontvangen een fiscaal attest van 1000 F.

activiteitenkalender

* Activiteiten aangeduid met een sterretje staan onder begeleiding van cursusleiders van Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal.

MEI

1

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in de Oude Landen te Ekeren -b- 5 u kasteel van Veltwijck, Veltwijcklaan, Ekeren -l- A. Vervoort -e- 8 u -m- laarzen.

***Gent.** Natuureducatieve dagtocht in Scheldevallei -b- 8u30 of 13u30 kerk van Schelderode, Gaverse Steenweg -l- E. Van Renterghem 09/230.82.68 en W. Sierens -e- 17 u -m- kijker, veldgidsen en picknick.

***Geraardsbergen.** Natuureducatief weekend van 1 tot 3 mei in Het Heuvelland tot Blankaert - bezoek aan plaatselijke natuurgebieden -info- 054/58 67 58.

***Limburg.** 24-uren van het Schulensbroek : vogelobservatie -b- 5u30 P. kerk van Schulen, Neerstraat, Herk-de-Stad -l- Marcel Claes 013/44 36 07 -e- 10 u -info- WET en Vrienden van het Schulensbroek, ism NME De Wielewaal vzw. / mogelijkheid tot ontbijt.

***Limburg.** 24-uren van het Schulensbroek : vogelobservatie -b- 14 u P. kerk van Schulen, Neerstraat, Herk-de-Stad -l- Marcel Claes 013/44 36 07 -e- 17 u -info- WET en Vrienden van het Schulensbroek, ism NME De Wielewaal vzw.

***Limburg.** 24-uren van het Schulensbroek : vogelobservatie -b- 19 u P. kerk van Linkhout, Linkhoutstraat -l- Marcel Claes 013/44.36.07 of Guido Huygens 013/52 22 23 -e- 22 u -info- WET, WEL en Vrienden van het Schulensbroek, ism NME De Wielewaal vzw.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve dagtocht door de Voerstreek en naar Sint-Pietersberg -b- 7u30 markt van Balen -l- plaatselijke gids -e- 18u30 -m- picknick -info- inschrijven bij Jef Sas 014/31 26 57 voor 27 april.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in 'De Mergelstreek' in Nederlands Limburg -info- Albert Mertens 011/64 94 00.

***Oostende.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling : Studie van de vogelzang -b- 6 u Visserijschool J. Bauwers, Mercatorlaan, Oostende -l- Jacques Casselman -e- 9 u -m- kijker.

***Turnhout.** Natuureducatieve wandeling in de Campinase Heide -b- 6 u Boomgaardplein, Turnhout -l- Mark Smets -e- 18 u.

***Westkust.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling -b- 5u30 P. Koningsplein, De Panne -l- René Billiau 058/41 27 35 -e- 8u30.

***Westland.** Geluidendeterminatie in de Kleiputten te Ploegsteert -b- 5 u Steenbakkerij, Rue Tourquet 228, Ploegsteert -l- Patrick Verhalle 057/20 17 99 -e- 9 u -m- laarzen, warme kledij, kijker en telescoop -info- deze uitstap wordt gevolgd door ontbijt (vooraf inschrijven).

2

***Leuven.** Natuureducatieve uitstap naar de Blankaart en Stuivekenskerke -b- 7u30 P. station Tienen of 7u50 AC-motel op E40 te Leuven-Heverlee (richting Brussel) -info- Paul Herroelen 016/73 40 69, inschrijven door storting van 450 F op rekening 330-0113571-38 van de Vogelwerkgroep Tienen met de vermelding Blankaart + opstapplaats.

Lier. Beheerswerken in het natuurreservaat De Steenbeemden -b- 13u30 Herberg 't Badhuis, Emblemsesteenweg 73, Kessel-Nijlen -l- Jean-Pierre Pihay 03/411 11 45 -e- 17 u -m- laarzen en werkhandschoenen.

***Nationale Werkgroep Botanie.** Plantenstudiedag in Asbeek -b- 9 u kerk van Asbeek, hoek van Kespier(straat) en Beekstraat, Asse -l- Karel De Waele 09/386 45 60 -e- 17 u -m- laarzen, flora's, loep, picknick met drank.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in de Kevie -b- 9 u Natuur Educatief Centrum, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen -e- 18 u.

3

***Aalter.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in het Drongen-goed -b- 6 u kruising Westvoordestraat en Drongengoedweg, Knesselare -l- Etienne Vanaelst -e- 8u30 -m- laarzen en verrekijker.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve vroege vogelwandeling in Schildehof -b- 6u10 station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel of 6u30 P. Schildehof, vlakbij de Dodoenstuin, einde van Bellevuedreef naar links, op 50 m aan de rechterkant, Schilde -l- Luc Van Schoor 03/353 09 77 -e- 9u30 -m- kijker, vogelgids, bij droog weer volstaan stevige wandelschoenen.

***Brechtse Heide.** Natuureducatieve wandeling in het Schulensbroek en de omgeving van Zichem -b- 8u15 dienstencentrum, Schoolstraat 44, Schilde of 9u20 aan kiosk op het Gemeenteplein, Zichem of in namiddag aansluiting om 13u50 aan de sluizen Schulensbroek, Linkhout -l- Michel Wens 03/312 45 80 -e- 17u30 -m- laarzen, flora en picknick.

***Bree.** Natuureducatieve wandeling op de Luysen en omgeving -b- 13u50 kerk van Beek-Bree of 14 u P. de Luysen, einde Mariahofstraat, Bree -l- Jacky Jacobs -e- 17 u.

***Brugge.** Vroege ochtendwandeling in de Zwinbosjes -b- 5u30 voor- kant station van Brugge of 6 u ingang van Het Zwin -l- Roland Van Nieuwenhuyze en Frank De Scheemaeker 050/33 96 09 -e- 9 u -m- excursiekledij, verrekijker en vogelgidsen.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in Waals-Brabant -b- 9 u kerk Gistoux, weg Waver-Perwez (N243) -l- A. Fasol -e- 12 u -m- kijker, gidsen en stevig schoeisel.

***Denderland.** Natuureducatieve wandeling in het Osbroek (thema : vogelwaarnemingen) -b- 10 u infobord van het Osbroek, Burg. Blanckaertdreef, Aalst -l- Walter Roggeman -e- 12 u.

***Denderland.** Werkgroep Botanie : planteninventarisatie -b- 8u15 P. van het stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -l- Laurent Annaert, Walter Tolleneer en Paul Van den Brecht -e- 12 u -m- flora, loep, kijker en schrijfgereef.

***Denderland.** Natuureducatieve Nachtegalewandeling in Berlare-Broek -b- 6 u kerk van Berlare -l- Wim D'Haeseleer -e- 12 u -m- kijker en laarzen.

***Klein-Brabant.** Natuureducatieve Blauwborstjeswandeling -b- 8 u Staels-Borco, Bornem -l- Hendrik D'Hertefelt 03/889 72 86 -e- 11u30.

***Krekel-Anzegem.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling : Vogelzang in de Anzegemse bossen -b- 5 u afrit E17, Waregem -l- Yann Feryn -e- 8 u -m- warme kledij en verrekijker.

***Krekel-Anzegem.** Natuureducatieve lentewandeling i.s.m. de milieudienst van Anzegem -b- 14u30 P. St.-Arnolduspark, Kapellestraat, Tiegem -l- Erik Cooman en Jaak Dhaene -e- 17 u -m- verrekijker en fototoestel.

***Lier.** Natuureducatieve wandeling in de reservaten Steenbeemden, Zomerklouke en 't Seppeken -b- 14 u herberg 't Badhuis, Emblemsesteenweg 73, Kessel-Nijlen -l- Marc Vermijlen 03/481 94 79 -e- 17 u -m- kijker en laarzen.

***Mandelstreek.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling -b- 5 u hoek Vijfwegenstraat en Bornstraat, Rumbekke -l- Piet Desmet 051/22 58 52 en Jan Roelens -e- 8u30 -m- laarzen en verrekijker.

***Meetjesland.** Natuureducatieve insectentocht in Het Leen -b- 13u30 P. Het Leen, Gentssesteenweg 80, Eeklo -l- Chris Bruggeman 09/377 71 40 -e- 17 u -m- insectengids en loupe.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve wandeling aan het Schulens Meer -b- 9 u kerk van Linkhout, Linkhoutstraat -l- Ludo Grouwels -e- 12 u -m- verrekijker, laarzen en telescoop.

***Moervaart-Zuidlede.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling -b- 5 u café De Weegbrug, Stationsplein 1, 9160 Eksaarde -l- André Van Peteghem 09/346 64 68 -e- 8 u -m- verrekijker en veldgidsen.

***Ninove.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in het Liedekerkebos te Liedekerke -b- 5u30 ingang Liedekerkebos, Opperstraat, Liedekerke -l- Siert en Kim Bronselaer -e- 8u30 -m- laarzen en verrekijker.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve voormiddagwandeling in De Wateringen -b- 10 u Bredase Dijk 59, Bergeyk -l- A. Van Otten -e- 13 u.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve namiddagwandeling in de Vloeiweiden -b- 14 u Wateringshuis, einde Koloniestraat, Lommel-Kolonie -l- Luc Wenders -e- 16u30.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve wandeling aan het Kalkovenreservaat in Kwaremont -b- 14 u kerk van Kwaremont -l- Filip Keirse 055/38 78 83 -e- 17 u -m- verrekijker, laarzen en veldgidsen.

***Turnhout.** Natuureducatieve wandeling in het Frans Segers Reservaat -b- 14 u brug achter restaurant Het Spookhuis, Gierlesteenweg 441, Turnhout -l- Paul Prinsen -e- 17 u.

Westland. Watervogeltelling in de Verdrongen Weide -b- 9u30 Vijverhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke -l- Patrick Snick 057/20 15 72 -e- 12 u -m- laarzen en verrekijker.

***De Wulp.** Natuureducatieve ochtendwandeling -b- 8 u P. aan voet van de brug over kanaal, Stw. op Ravels, Oud-Turnhout -l- Wim Dings 014/41 42 12 -e- 12 u -m- vogelgids.

***Zemst.** Draakjesdag -b- 14 u café Jagershof, hoek Dorentstraat en Grimbergsesteenweg, Epegem -l- R. Willockx -e- 17 u.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in de Kevie -b- 14 u Natuur Educatief Centrum Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen 012/23 53 60 -e- 17 u.

4

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Lichtaart -b- 9u15 P. Taverne Korte Heide, tegenover Bobbejaanland, Lichtaart -l- Hortense Dupont 014/54 54 83 -e- 11u15.

9

***Geraardsbergen.** Plantenwerkgroep - kilometerhokinventarisatie -b- 9 u Vianeplein in Geraardsbergen -l- Koen Verhoeven -e- 17 u.

***De Kievit.** Natuureducatieve Nachtegalewandeling -b- 19u30 brug 4 in Beerse -l- Ludo Berckvens 014/61 20 69 -e- 22u30.

***Klein-Brabant.** Natuureducatieve Nachtegalewandeling -b- 23 u Staels-Borco, Bornem -l- Paul Ceunen 03/889 88 19 -e- 0u30.

***Lier.** Plantenwerkgroep inventariseert -b- 8u30 fietsstalling van het station NMBS te Lier of 9 u / 13 u kerkje van Gestel-Berlaar -l- Nelly Van Aerschot -e- 17 u -m- flora's, loop en picknick met drank.

***Merelbeke-Melle.** Natuureducatieve dauwtrip met aandacht voor de ochtendzang gevolgd door boterkoekfeestje -b- 5u30 station van Kwatrecht -l- Jean Van Den Auwermeulen -e- 8u30 -m- verrekijker, gidsen en laarzen.

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in de Mosselgoren -b- 9 u Kanaalbrug, Mosselgarenstraat, Geel -l- Jan Dirckx -e- 12 u -m- loop en flora.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in de Maatjes -b- 6 u kerk van Nieuwmoer, Dorpsstraat, Kalmthout-Nieuwmoer -l- Frans Broos -e- 9 u -m- verrekijker, laarzen en telescoop.

***Vaartland.** Natuureducatieve wandeling in het Mechels Broek -b- 13u30 August van Landeghemplein 2, 't Pleintje, Willebroek -l- Désiré Tiersen 03/886 90 72 -e- 16u30

***Westland.** Natuureducatieve planteninventarisatie in de Verdrongen Weide -b- 9u30 Vijverhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke -l- Rudy Claeys 057/20 24 54 -e- 12 u -m- laarzen, kijker en plantengids

***Zuid-West-Vlaanderen.** Natuureducatieve wandeling naar de leperse stadswallen en de Verdrongen Weide -b- 13u30 Doornikse Steenweg, aan de voorkant van de Hallen van Kortrijk -l- Olivier Dochy en Geert Lakiere -e- 20 u.

10

***Aalter.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in Schuurlo -b- 6 u St.-Mariakerk, Kerkstraat, Aalter -l- E. Vanacht 09/374 59 86 -e- 8u30.

***Antwerpen-Zuid.** Vogelobservatie in het Meetjeslands Krekengebied en in Zeeuws-Vlaanderen -b- 8 u station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel of aansluiten in namiddag om 13 u café Marinette, Philippine -l- Ward Boeykens 03/440 83 72 -e- 17u30 -m- vogelsgids, telescoop, laarzen bij regenweer, kijker en picknick.

***Bree.** Weidevogelobservatie in de Sint-Maartensheide te Bree -b- 7u45 Stadsplein van Bree, aan het fontein -l- Patrick Hermans -e- 12 u.

***Brussel.** Natuureducatieve vogeltocht naar Harchies -b- 9 u kerk Pommeroeul, via E19 afrit 26 -l- P. Herroelen 016/73 40 69 -e- 13 u -m- laarzen, kijker en gidsen.

***Denderland.** Natuureducatieve daguitstap naar de Westhoek-Viciniakleiputten -b- 8 u station van Aalst -l- Herman Derder 053/80 01 10 -m- verrekijker, laarzen en picknick.

***Gent.** Natuureducatieve lentewandeling in het Succadomein -b- 7 u Volderrede 54, Gent -l- Harald Evrard -e- 11 u -m- verrekijker en veldgidsen.

***Geraardsbergen.** Natuureducatieve ochtendwandeling in de Dendervallei met aandacht voor vogelzang -b- 6u30 kerk van Overboelare -l- Koen Steenhoudt -e- 10 u.

***Leuven.** Natuureducatieve wandeling naar Harchies -b- 7u15 station Leuven of 9 u kerk van Pommeroeul -l- P. Herroelen -e- 13 u.

***Lier.** Vogelwerkgroep op vroege ochtendwandeling -b- 5 u Herberg 't Badhuis, Emblemsesteenweg 73, Kessel-Nijlen -l- Karl Van Rompaey 03/488 44 91 -e- 10 u -m- optisch materiaal.

***Mandelstreke.** Natuureducatieve wandeling in Mandelhoek -b- 9u30 Waterstraat, langs kanaal, Ingelmunster -l- Mariette Dumoulin -e- 12 u -m- verrekijker en plantenloop.

***Mechelen.** Studie van fauna en flora van de vallei van de Bocq met speciale aandacht voor reptielen en amfibieën -b- 8 u P. NMBS station, Hanswijkvaart (naast spoorweg), Mechelen of 9u30 kerk van Purnode -l- Rudi Willockx -e- 19 u -m- verrekijker, laarzen, determinatiewerken, picknick.

***Meetjesland.** Natuureducatieve zangvogelwandeling in het Keigatbos -b- 5 u sporthal van Eeklo of 5u30 hoeve, Rijvers 74, Zomergem -l- W. Sierens en M. Boone -e- 8 u -m- vogelgids en verrekijker.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve dauwtrip in het reservaat Griesbroek te Balen-Olmen -b- 6 u Straalmolen, Balen-Hulsen -l- Rudi Convens 014/30 97 45 -e- 9 u -m- laarzen en verrekijker -info- ontbijt achteraf is mogelijk = inschrijven.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve wandeling te Hasselt-Runkst -b- 9 u St.-Christoffelkerk, Runkst -l- Rik Jacobs -e- 12 u -m- laarzen en loop.

***Nete en Aa.** Natuur binnen en buiten de reservaten -b- 8 u kerk van Geel-Zammel -l- Jan Van Reusel -e- 12 u.

***Netevallei.** Natuureducatieve wandeling naar het Torfbroek te Kampenhout -b- 13 u Wielewaalokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- Manu Vlaeyens 016/69 72 74 -e- 16 u -m- kijker.

***Ninove.** Natuureducatieve vogelzangexcursie naar het Neigembos -b- 14u30 kapel van Bevingen, Neigem -l- Wouter Mertens -e- 17 u -m- verrekijker.

***Ninove.** Plantenwerkgroep werkt in het Prindaal in Denderwindeke -b- 9 u kerk Denderwindeke, Edingssesteenweg, Denderwindeke -l- Gery De Munter 054/33 03 03 -e- 12 u -m- laarzen, loop en plantengids.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling naar De Oude Maai en De Liskes -b- 8 u Wateringshuis, Lommel-Kolonie -l- A. Mertens -e- 11 u.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve wandeling langs de oude spoorberm, de vlinderweide en de Meimeersen te Waregem -b- 14 u oud station van St.-Eloois-Vijve, Vijfseweg, Waregem -l- Peter Depodt 056/61 04 55 -e- 17 u -m- laarzen, veldgidsen en verrekijker.

***Scheldevallei.** Natuureducatieve lentewandeling in het Bos 't Ename -b- Natusdreef, Ename, Oudenaarde -l- Guido Tack 055/30 25 89 -e- 12 u -m- laarzen, kijker, loop en gidsen.

***s Heerenbosch.** Natuureducatieve tocht naar het Vlasmuseum en het reservaat De Kleiputten -b- 8 u station van Buggenhout -info- Daniël Mertens.

***De Wulp.** Natuureducatieve wandeling in het Prinsenspark te Retie -b- 8 u hoofdP. Prinsenspark, bezoekerscentrum, Kastelse Dijk, Retie -l- Pol Van Gils 014/37 91 95 -e- 12 u -m- vogelgids en verrekijker.

***Zemst.** Natuureducatieve tocht naar de Bocq -b- 8 u kerk van Weerde of 9u30 kerk van Purnode -l- Rudy Willockx -e- 18 u -m- picknick -info- carpool = 1 F/km.

***Zoniën.** Natuureducatieve wandeling in de moerassen van Harchies -b- 9 u kerk van Pommeroeul, Rue du Cure, E19 richting Mons, afrit 26 Pommeroeul -l- Marc De Raedt 016/20 49 86.

11

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Gestel-Meerhout -b- 9u15 kerk Gestel-Meerhout -l- Hortense Dupont 014/54.54.83 -e- 11u15.

12

***Gent.** Plantenwerkgroep : Lenteflora-deel I -b- 18u30 zwembad Nепtunus, Botestraat, Gent, Wondelgem -l- W. Sierens -e- 21u30 -m- loop en veldflora's.

13

***Zwalmvallei.** Therapeutische natuurwandeling in en rond het Bertelbos -b- 18 u ziekenhuis St.-Franciscus, Penitentenlaan, Zottegem -l- André D'Haeseleer 09/360 23 07 -e- 20 u.

14

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in het Olens Broek -b- 9 u P. Zeghehoeve, Heibloemstraat, Olen -l- Jan Dirckx -e- 12 u -m- loop en flora.

15

***Mandelstreke.** Natuureducatieve avondwandeling in de Broeken van Noordschote -b- 19u45 kerk van Noordschote -l- Pol Ingelaere 051/20 45 61 -e- 22u30 -m- laarzen en kijker.

16

Denderland. Conservatordag -b- lagere school St. Maarten, Bellaertstraat 11, Lede -info- inschrijven voor 2 mei door storting van 250 F op rekening 001-2063861-68 van Wielewaal Denderland, Parklaan 18, Aalst, met vermelding "conservatordag" / ook niet-conservators zijn welkom.

Klein-Brabant. Afdelingsreis naar Extremadura -l- Hendrik D'Hertefelt 03/889 72 86.

***Meetjesland.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in de Zwinbosjes -b- 5 u sporthal Eeklo of 5u45 P. van het vogelpark Het Zwin, Knokke -l- M. Boone en E. Gageyne -e- 8u30 -m- vogelgids en loop.

***Nationale Werkgroep Botanie.** Plantenstudiedag in de Netevallei te Westerlo -b- 9 u kerk van Westerlo -l- Louis Schellens 014/54 90 16 -e- 17 u -m- laarzen, flora's, loop en knapzak met drank.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve avondwandeling te Zammelen -b- 18 u kerk van Zammelen -l- Dirk Geys 012/23 84 97 -e- 20u30.

17

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve wandeling in het natuurreservaat Kampina bij Bortel (NL) -b- 8 u station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel -l- Luc Van Schoor 03/353 09 77 -e- 19 u -m- kijker, eventueel fototoestel, regenvest, flora, vogelgids, picknick, drank en enkele guldens.

Brugge. Fietstocht langs de Oostendse Vaart en de Milieufietsroute -b- 14 u Scheepsdale-Brug, Brugge -l- Guido Orbie 050/38 25 76 -e- 18 u.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in het park van kasteel De Ribeaucourt -b- 9 u kerk van Perk, Steenokkerzeel -l- J.P. Verduystert 015/71 24 94 -e- 12 u -m- stevig schoeisel, gidsen en verrekijker.

***Denderland.** Werkgroep Botanica : Planteninventarisatie -b- 8u15 P. van het stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -l- Laurent Annaert, Walter Tollenaar en Paul Van den Bremt -e- 12 u -m- flora, loep, kijker en schrijfgerief.

***Denderland.** Open natuurdag : lentefauna en -flora in het reservaat Wellemers en info over beheer -b- 14 u infobord Rodestraat -l- Bruno de Bruyn 053/67 07 85 en Eric de Tré -e- 18 u.

***Fruitstreek.** Natuureducatieve vroege vogelwandeling -b- 6 u bezoekerscentrum Nieuwenhoven, Hasseltssteenweg 1, Sint-Truiden -l- Peter Bellen -e- 9 u.

***Geraardsbergen.** Opening van het educatief wandelpad in de Moenebroek -b- 14 u infopaneel ingang reservaat Moenebroek, kruispunt Moenebroekstraat en Moorhofstraat, Schendelbeke -l- Carlos D'Haeleleer -e- 17 u.

***Haaltert.** Natuureducatieve kruidenwandeling -b- 14u30 Bruulplein, Taverne Hof ter Bruul, Haaltert -l- Peter Van der Hoeven en Lieve Vijvermans 053/83 78 11 -e- 17 u -m- kijker.

***Land van Waas-Zuid.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling -b- 4u30 zwembad van Sint-Niklaas, rondpunt Parklaan of 4u45 Dries Sinaai -l- E. De Meuleaer -e- 8 u -m- laarzen en verrekijker.

***Mandelstreek.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in Ploegsteert -b- 4 u Meiboomlaan, voor Roularta, Roeselare of 5 u ingang Steenbakkerij Ploegsteert -l- Piet Desmet 051/22 58 52 -e- 7u30 -m- verrekijker.

***Merelbeke-Melle.** Natuureducatieve wandeling in het Rietbeemd te Geraardsbergen -b- 13u30 kerk van Merelbeke-Centrum -l- G. De Meulemeester 09/230 46 46 -e- 17 u -m- verrekijker, laarzen en gidsen.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve wandeling aan het Schulensmeer te Linkhout -b- 8 u markt van Balen -l- Fred Sanen -e- 13 u -info- inschrijven bij Jef Sas 014/31 26 57.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in de Platwijers -b- 9 u Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt -l- Lodewijckx -e- 12 u.

***Nete en Aa.** Natuur binnen en buiten de reservaten -b- 8 u kerk van Geel-Bel -l- Mark Verachtert -e- 12 u.

***Noorderkempen.** Vogelobservatie en plantendeterminatie in de Hobokense Polder -b- 8 u O.L. Vrouwekerk, Nieuwstraat, Essen-Centrum -l- Danny Jonckheere 03/828 64 03 -e- 12u30 -m- telescoop, laarzen, verrekijker en vogel- en plantengids.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in het Militair Domein -b- 8 u KMW bedrijf, baan Eindhoven-Hasselt, naast 'Philippe' -l- A. Geuens -e- 11 u.

***Oostende.** Natuureducatieve familiewandeling aan zee -b- 14 u Duin en Zee, bij Militair Hospitaal, Forstraat 128, Oostende -info- Didier Finet 059/80.28.25 -e- 17 u -m- verrekijker.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve wandeling in het Brakelbos -b- 14 u P. Brakelbos te Opbrakel, volg de pijlen vanaf de kerk -l- Lieven Kinds 09/383.71.39 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker, loep en veldgidsen.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve wandeling met speciale aandacht voor wegbermbeheer -b- 14 u oud station, Klapstraat, Deurle -l- Karel De Waele 09/486.45.60 -e- 17 u -m- goed schoeisel, flora's en loep.

***s Heerenbosch.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling -b- 5u30 kerk Opdorp-Buggenhout -l- Paul Bieseman 052/34.03.81 -e- 8u30 -m- verrekijker.

***Turnhout.** Natuureducatieve fiets- en wandeltocht in het Zuiden van Turnhout -b- 14 u sporthal Stadspark, Stw. op Zevendonk, Turnhout -l- Gie Luyts -e- 17 u.

***Westkust.** Natuureducatieve flora- en fauna-wandeling in de Zuidelijke Pannen van het Westhoekreservaat -b- 14 u P. Albertplein, De Panne of 14u15 zuidelijke ingang van reservaat -l- Dries Bonte -e- 17u15.

***Zuid-West-Vlaanderen.** Open natuurdag : natuureducatieve wandeling naar de Vaarttaluds en het Kraaibos -b- 9 u Sint-Pietersbrugje aan de sluis te Moen -l- Frans Dejonghe 056/75 63 78 -e- 12 u.

18

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Schoot -b- 9u15 Taverne Pakhuis, reservaat Herhagen -l- Hortense Dupont 014/54.54.83 -e- 11u15.

21

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in het Gulledele in St-Lambrechts-Woluwe -b- 9 u ingang CORA, Marcel Thiryaan, E40 Brussel-Luik, afrit 19, St-Lambrechts-Woluwe -l- J. Scherpereel 02/725 33 28 -e- 12 u -m- stevig schoeisel, gidsen en verrekijker.

***Gent.** Driedaagse naar de Lorraine -info- Eric Van Renterghem 09/230 82 68.

***Mandelstreek.** Natuureducatieve 4-daagse uitstap naar Belgische en Nederlandse Limburg -info- Freddy Van Eeckhoutte 051/74 71 05.

***Midden-Kempen.** Natuurvriendelijke dagse op Terschelling (NL) -info- inlichtingen te verkrijgen bij voorzitter J. De Schepper 014/81 12 53, de deelnemers ontvangen nog een info-map.

***Schelde-Leie.** Elf-reservaten-weekend in de Vlaamse Ardennen -b- 9 u Kerk van Kwaremont -e- 12 u en -b- 14 u Paterskerke op Steenweg op Elzele te Ronse -e- 17 u -l- Karel De Waele -m- laarzen, veldgidsen, verrekijker en picknick met drank.

***Westland.** Natuureducatief weekend van 21 tot 25 mei in de Boulo-nais -b- 19 u Camping La ferme, Impasse du Moulin, Guemy-Tournehem-sur-le-Hem -l- Patrick Debeuf -m- kampeergerief.

22

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve verrassingsreis -info- Oscar Toelen 014/23 43 37.

***Noord-Limburg.** Driedaagse naar Bollendorf -info- Albert Mertens 011/64 94 00.

***Schelde-Leie.** Elf-reservaten-weekend in de Vlaamse Ardennen -b- 9 u kerk van Heurne -e- 12 u en -b- 14 u Scheldebrug, Nederzwalensesteenweg Zingem -e- 17 u -l- Karel De Waele -m- laarzen, veldgidsen, verrekijker en picknick met drank.

23

***Lier.** Natuureducatieve Nachtegalenwandeling -b- 20 u kerk van Lispersteenweg, Lier -l- Gommaar Verstockt -e- 23 u.

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in De Bergen te Herenthout -b- 9 u P. Happyland, Herentalsesteenweg, Herenthout -l- Jan Dirckx -e- 12 u -m- loep en flora.

***Noord-Limburg.** Driedaagse naar Bollendorf -info- Albert Mertens 011/64 94 00.

***Schelde-Leie.** Elf-reservaten-weekend in de Vlaamse Ardennen -b- 9 u kerk van Michelbeke -e- 12 u en -b- 14 u P. Kloosterbos, Kloosterbosstraat, St.-Maria-Oudenhove -e- 17 u -l- Karel De Waele -m- laarzen, veldgidsen, verrekijker en picknick met drank.

***Zemst.** Natuureducatieve tocht naar de Moerastuin te Tremelo -b- 13u30 kerk van Weerde -l- Lea Vavedin -e- 16 u -info- carpooling = 1F/km, inkom 50 F.

24

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve daguitstap naar Uden (NL) -b- 7u30 Poelux, hoek Stenenbrug en Engelselei, Borgerhout -l- R. Huysmans -e- 17 u -m- laarzen en picknick.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve wandeltocht in de Netevallei -b- 8u30 station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel of 9 u melkerij te Lier-Anderstad -l- Ward Boeykens 03/440 83 72 -e- 12u30 -m- kijker, telescoop en veldgids.

***Demervallei.** Natuureducatieve plantenwandeling -b- 14 u Huize Ernest Claes, Steenweg op Averbode, Zichem -l- Günther Geeraerts 013/77 74 38 -e- 17 u -m- eventueel plantengids.

***Leuven.** Natuureducatieve wandeling te Schulen -b- 7u45 station van Leuven of 9 u kerk van Linkhout -l- Paul Herroelen -e- 12u30.

***Lier.** Plantenwerkgroep inventariseert -b- 7 u fietsstalling station Lier of 9 u kerk van Tohogne -l- André Van den Bergh -e- 17 u -m- flora's, loep en picknick met drank.

***Mechelen.** Terreinstudie van Den Battelaar -b- 14 u brug over Leuvense Vaart, Battel-Mechelen -l- Jean Kiebooms 015/41 47 81 -e- 17 u -m- verrekijker en laarzen.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve daguitstap naar de Flevopol-ders (NL) -b- 7 u P. van het Fratershuis te Zonhoven (eigen wagens of kostendelend meerijden) -l- Lodewijckx -e- 21 u -m- laarzen, verrekijker, telescoop en picknick.

***Nete en Aa.** Natuur binnen en buiten de reservaten -b- 8 u Molen in 't Veld, Zeggedijk, Geel -l- Bert Veris -e- 12 u.

***Netevallei.** Natuureducatieve Beemdenwandeling : 10 jaar reservaat Vallei van de Grote Nete -b- 14 u Lodijk, brug over Nete tussen Huls-hout en Heist-op-den-Berg -l- Wilfried Wouters 015/24 25 73 -e- 16 u -m- verrekijker.

***Noord-Limburg.** Driedaagse naar Bollendorf -info- Albert Mertens 011/64 94 00.

***Oostende.** Natuureducatieve tocht naar Hallerbos, domein Solvay en Grimbergen -b- 9u15 P. Hallerbos, Arenbergstraat, Essenbeek of 14u15 ingang domein Solvay, Chée de Bruxelles in Ter Hulpe of 18 u in Grimbergen -l- Fernand Devos -e- 18u45 -m- kijker en picknick.

***Schelde-Leie.** Elf-reservaten-weekend in de Vlaamse Ardennen -b- 9 u kerk van Petegem-Oudenaarde -e- 12 u en -b- 14 u kerk van Etikhove -e- 17 u -l- Karel De Waele -m- laarzen, veldgidsen, verrekijker en picknick met drank.

25

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Mol -b- 9u15 Mol, Den Diel, boot De Klepperende Klepper, tussen Rauw en Postel -l- Hortense Dupont 014/54 54 83 -e- 11u15

26

***Gent.** Plantenwerkgroep : Lenteflora-deel II -b- 18u30 kerk van Dorp Zevergem, De Pinte -l- W. Sierens -e- 21u30 -m- loep en veldflora's.

27

***Denderland.** Werkgroep Botanie : Planteninventarisatie -b- 18u30 P. van het stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -l- Laurent Annaert, Walter Tolleneer en Paul Van den Bremt -e- 22 u -m- flora, loop, kijker en schrijfgerief.

28

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in het Zammelsbroek -b- 9 u Nete-bruggetje, Binnenbroek, Geel-Zammel -l- Jan Dirckx -e- 12 u.

29

***Mandelstreke.** Natuureducatieve avondwandeling in het Passenda-leveld -b- 19 u Meiboomlaan, voor Roularta, Roeselare of 19u30 kerk van Beselare, Zonnebeke -l- Lena Demarez 051/77 85 93 -e- 22u30 -m- laarzen en verrekijker.

30

Klein-Brabant. Jaarlijks Palingfestival : fietstocht -b- 15 u kerk van Mariekerke -info- An Peeters 03/889 14 39.

***Merelbeke-Melle.** Pinksterweekend van 30 mei tot 1 juni te Heure-en-Famenne -l- Guy De Meulemeester 09/230 46 46 -info- meegaan = overschrijven op rekening 442-1014181-76 p.a. Fr. De Sutter, Poelstraat 159, 9820 Merelbeke, prijs vol pension 2750 F, kinderen 2500 F. -m- verrekijker, gidsen, laarzen, slaap- en wasgerief.

***Nationale Werkgroep Botanie.** Plantenstudiekamp van 30 mei tot 1 juni vanuit Torgny -info- André Van den Bergh 052/35.05.18.

***s Heerenbosch.** Wielewaalweekend van 30 mei tot 1 juni in de Oost-Kantons -l- Daniël Mertens 052/33 39 50 of Albert Jacobs 052/33 39 33.

***Vaartland.** Vogelobservatieweekend van 30 mei tot 1 juni in Flevoland (NL), Oostvaardersplassen en Lepelaarsplassen -b- 7u30 August Van Landeghemplein 2, 't Pleintje, Willebroek (30 mei) -l- Désiré Tierens 03/866 90 72 -e- 16u30 (1 juni).

31

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in Sint-Pieters-Leeuw -b- 14 u kerkhof, Galgstraat, St-Pieters-Leeuw -l- Lut Mertens 02/524 28 52 -e- 17 u -m- stevig schoeisel, gidsen en kijker.

***Klein-Brabant.** Jaarlijks Palingfestival : Natuureducatieve wandeling -b- 14 u en 15 u kerk van Mariekerke -info- An Peeters 03/889 14 39.

***Klein-Brabant.** Dag van het Park -info- Hendrik D'Hertefelt 03/889 72 86

***Mandelstreke.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in De Gavers -b- 4 u Meiboomlaan, voor Roularta, Roeselare of 4u30 grote P. west, De Gavers, Harelbeke -l- Jan Roelens en Piet Desmet 051/22 58 52 -e- 7 u -m- verrekijker.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in het reservaat Kolberg -b- 9 u Massinweg aan de kanaalbrug te Hasselt-Stokrooie -l- Rik Jacobs -e- 12 u -m- laarzen en verrekijker.

***Nete en Aa.** Boottocht over het kanaal Herentals-Bocholt met bezoek aan enkele natuurgebieden -b- 9 u Rederij Den Hertog, Lichtaartseweg 156, Olen -l- Eddy Vercammen 014/22 41 70 en Jos Gysels -e- 19 u -info- prijs 300 fr (middagmaal inbegrepen), inschrijvingen Mieke De Wit 014/51 40 41.

***Netevallei.** Boottocht op het Kempisch Kanaal met een bezoek aan enkele reservaten -b- 9 u Rederij Den Hertog, St. Jozef-Olen -l- Carl Goyvaerts 015/22 42 26 en Eddy Vercammen -e- 19 u -info- inschrijven is verplicht, 300 F/persoon, middagmaal inbegrepen.

***Ninove.** Plantenwerkgroep in de omgeving van de Grote Meersen -b- 9 u containerpark aan Industriegebied, Pamelstraat-Oost, Ninove -l- Gery De Munter 054/33 03 03 -e- 12 u.

***Ninove.** Tracé van N45 en omgeving -b- 14u30 grens Denderhoutem-Ninove, aan het verkeersbord, Denderhoutemsesteenweg -l- Patrick Dumst 054/33 72 11 -e- 17 u.

***Turnhout.** Natuureducatieve wandeltocht in Weelde-Statie -b- 14 u Oud Station Weelde-Statie, Stw op Merksplas, Weelde -l- Gilbert Loos -e- 17 u.

***Westland.** Planteninventarisatie aan de Plankebeek te Wervik -b- 14 u kerkhof, Komenstraat, Wervik -l- Luc De Poortere 056/31 39 39 -e- 18 u -m- laarzen, verrekijker en plantengids.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling : Vogelzang -b- 5 u kerk van Sint-Goriks-Oudenhove, Kruiswaterplein -l- Guy Eeckhout 09/340 36 74 en André D'Haeseleer -e- 8 u -m- verrekijker en vogelgids.

JUNI

1

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve wandeling in de Vlassenbroekse Polder -b- 8u30 station Mortsel, P. zuid-oostzijde van station of 9u30 kerk van Vlassenbroek -l- Luk Smets 03/887 18 79 en Gustaaf Van Gucht 052/33 44 56 -e- 12 u -m- laarzen, regenkleidij, kijker en veldgids.

***Klein-Brabant.** Jaarlijks Palingfestival : Natuureducatieve wandeling -b- 14 u en 15 u kerk van Mariekerke -info- An Peeters 03/889 14 39.

***Lier.** Natuureducatieve wandeling naar de Hooidonkse Beemden te Zoersel -b- 14 u Boshuisje, Boshuisweg 1, Zoersel -l- Yves Peeters 03/489 04 57 -e- 17 u -m- laarzen en verrekijker -info- problemen met vervoer = bel naar Yves Peeters.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve wandeling in de Vallei van de Our -b- vertrek bus 7 u kerk van Mol-Centrum of 7u15 kerk van Geel St-Dymphna -l- P. en M. Fettweis -m- kijker, veldgidsen en picknick -info- inschrijven voor 20 mei bij J. Sas 014/31 26 57 + opstapplaats vermelden en prijs bedraagt 400 F voor leden Wielewaal en 300 F voor leden JNM en -12-jarigen.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve gezinswandeling in het Domein Cogels -b- 13 u kerk van Essen-Hoek, Moerkantsebaan, Essen-Hoek -l- René Nelen 03/667 33 83 -e- 17 u.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve gezinswandeling in Opbrakel met aandacht voor hommels -b- 14 u kerk van Opbrakel -l- Eddy Saveyn 09/380 03 00 -e- 17 u -m- laarzen en doorzichtig potje met deksel.

3

***Antwerpen-Zuid.** Coördinatie Milieuraad : Moet er nog afval zijn -b- 20 u lokaal De IJsvogel, Fort 7, Legerstraat 40, Wilrijk -l- Hugo Waeterschoot 03/455 22 12 -e- 22u30.

***Voorkempen.** Natuureducatieve determinatieavond : De kruisbloemenfamilie -b- 19u30 lokaal VMPA, Park Schilde, De Pont 45, naast oranjerie, Schilde -l- H. Lembrechts 03/353 21 68 -e- 22 u -m- loop, flora en planten.

4

***Gent.** Plantenwerkgroep : Flora van opgespoten terreinen-deel I -b- 18u30 P. Schoolgemeenschap, Voskerslaan 4, langs R4, Gent -l- H. Notebaert -e- 21u30 -m- loop en veldflora's.

5

Lier. Vergadering vogelwerkgroep -b- 20 u clublokaal, Rolwagenstraat 10, Lier -l- Dave Dierckx -e- 23 u.

***Mandelstreke.** Natuureducatieve avondwandeling in de Leiemeersen te Oostkamp -b- 19 u Meiboomlaan, voor Roularta, Roeselare of 19u30 ingang Leiemeersen -l- Piet Desmet 051/22 58 52 -e- 22u30 -m- verrekijker en plantenloop.

***Nete en Aa.** Natuureducatieve Nachtzwaluwenwandeling in het Kattebos -b- 20 u Stationneke, Stationstraat 57, Olen -l- Polle Geysels -e- 23 u.

***Westland.** Natuureducatieve slaaptrek-determinatie rond de Blankaart -b- 19 u station van Ieper -l- Henk Schaut -e- 22 u -m- verrekijker en laarzen.

6

***Brugge.** Natuureducatieve avondwandeling in de Zwinbosjes -b- 20 u voorkant station van Brugge of 20u30 ingang van Het Zwin -l- Guido Orbie 050/38 25 76 -e- 22u30.

***Brussel.** Natuureducatieve uilenwandeling in de Wolfspuiten te Dilbeek -b- 20 u P. Cultureel Centrum 'De Westrand', Kamerrijcklaan, Dilbeek -l- R. Dirckx -e- 22 u -m- laarzen, gidsen en verrekijker.

***Denderland.** Natuureducatief weekend van 6 tot 7 juni in de Kalkstreek -info- Bruno De Bruyn 053/67 07 85.

***Lier.** Plantenwerkgroep inventariseert -b- 8 u fietsstalling station NMBS Lier of 9 u en 13 u kerk van Zoerle-Parwijs -l- Nelly Van Aerschot -e- 17 u -m- loop, flora's en picknick met drank.

***Merelbeke-Melle.** Natuureducatieve zangvogeltocht in het Heidebos -b- 6 u kerk van Merelbeke-Centrum -l- Guy De Meulemeester 09/230 46 46 -e- 9u30 -m- verrekijker, gidsen en laarzen.

***Moervaart-Zuidlede.** Natuureducatieve avondwandeling in Retranchement -b- 20 u Kerkplein van Retranchement, Zeeuws-Vlaanderen -l- Geert Dieleman 09/377 81 18 -e- 22u30 -m- veldgidsen.

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in Neerhelst -b- 9 u ingang reservaat, Larumse Brugweg, Geel-Larum -l- Jan Dirckx -e- 12 u -m- loop en plantengidsen.

***Zoniën.** Natuureducatieve uilentocht in de Wolfspuiten te Dilbeek -b- 20 u P. CC De Westrand, Kamerrijcklaan, Dilbeek -l- Ingrid Mat 016/23 31 04 -e- 22u30 -m- verrekijker en kleine versnapering.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in de Kevie -b- 9 u u Natuur Educatief Centrum Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen -e- 18 u.

7

***Aalter.** Natuureducatieve wandeling in het Drongengoedbos -b- 9 u kruising Drongengoedweg en Westvoordestraat, Knesselare -l- E. Blondia -e- 11u30.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve wandeling in Budel-Dorplein -b- 8 u station Oude God, Lode Dosfellei, Mortsel of 8 u bij afrit Lille (A21), op de carpoolP. rechts (richting Herentals) -l- Luc Van Schoor 03/353 09 77 en Willy De Baere 014/88 02 47 -e- 19 u -m- kijker, telescoop, vogelgids, picknick, enkele guldens en stevige wandelschoenen.

***Bree.** Natuureducatieve wandeling op de Luysen en omgeving -b-

13u50 kerk van Beek-Bree of 14 u P. de Luysen, einde Mariahofstraat, Bree -I- Jos Gorssen -e- 17 u.

***Bree.** Natuureducatieve daguitstap naar het Bargerveen in Drenthe (NL) -b- 5u30 Stadplein van Bree, aan het fontein of 9 u P. Bargerveen -I- René Moors 089/46 70 64 -e- 20 u -m- laarzen en picknick -info- inschrijven voor 30 mei bij René Moors, prijs 500 F/persoon voor vervoer.

***Denderland.** Natuureducatieve wandeling in het Osbroek (thema : natuurbosontwikkeling) -b- 10 u infobord van het Osbroek, Burg. Blanckaertdreef, Aalst -I- Bart Backaert -e- 12 u.

***Denderland.** Natuureducatieve Orchideeënwandeling in Nismes -b- 8 u station van Aalst -I- Jan Van den Berghe -e- 18 u -m- kijker, loop laarzen en picknick met drank.

***Gent.** Natuureducatieve wandeling in de Kreken van Assenede op zoek naar Nachtegalen -b- 7 u Sint-Pietersplein, Gent of 8 u kerk van Assenede -I- Luk Bekaert -e- 11u30 -m- verrekijker en veldgidsen.

***Geraardsbergen.** Natuureducatieve wandeling in de Steengroeven te Lessen -b- 14 u Café Astoria, Baan Geraardsbergen-Lessen -I- Willem Boonen -e- 17 u.

***De Kievit.** Natuureducatieve wandeling aan de Nieuwkoopse en Reeuwijkse Plassen -b- 7 u kerk van Beerse-Centrum -I- Ludo Berckvens 014/61 20 69 -e- 18u30.

***Klein-Brabant.** Natuureducatieve wandeling in de Kevie -b- 7u30 Staels-Borco, Bornem of 7u45 McDonalds, Puurs of 8 u H. Hartkerk van Boom -I- Erik De Keersmaecker 03/887 13 72 -e- 18 u.

Krekel-Anzegem. Provinciale dag : Boottocht : Fauna en flora langs de Leie-oeveren -b- 9 u Quai Verboeckhoven 15, Warneton -I- Philippe Debaene -e- 17u30 -m- picknick en verrekijker -info- inschrijven door overschrijving van 200 F/persoon op rekening 738-4221421-03 met vermelding '... x boottocht 7 juni', kinderen tot 12 jaar kunnen gratis mee.

Mandelstreke. Fietstocht langs oude spoorwegbermen -b- 14 u kruispunt Rijksweg en Kleine Weg, Roeselare -I- Dirk Verhack en Albrecht Veranneman 051/22 84 67 -e- 17 u -m- fiets.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve boswandeling aan de Kelchterhoef -b- 9 u ingang van Limburg Golf langs weg Houth.-Zwartberg -I- Sylvère Bloemen -e- 12 u -m- verrekijker en laarzen.

***Netevallei.** Boottocht op het Kempische kanaal met bezoek aan enkele natuurreservaten -info- Frans Valvekens 016/68 05 06 -prijs- 300 F/persoon, middagmaal inbegrepen.

***Ninove.** Natuureducatieve wandeling in de moerassen van Harchies -b- 8 u Schoenen Nuys, Brakelsesteenweg, Ninove of 8u45 ingang van de moerassen van Harchies -I- Peter D'Hondt en Wouter Mertens -e- 14 u -m- laarzen, verrekijker en picknick.

***Noorderkempen.** Rondvaart op het Naardermeer met een bezoek aan het natuurgebied de Zouweboesem -b- 7 u kerk O.L.-Vrouw, Nieuwstraat, Essen-Centrum -I- Frans Broos 03/667 43 52 -e- 19 u -m- verrekijker, picknick, laarzen en enkele guldens -info- voorinschrijving, voorschot 190 gulden op voorhand te betalen aan Natuurmonumenten, deelnemers betalen naast de busreis 12,50 gulden voor niet-leden en 10 gulden voor leden van Natuurmonumenten.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve voormiddagwandeling in de Wateringen -b- 10 u. Bredase Dijk 59, Bergeyk -I- Albert Van Otten -e- 12.30 u.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve namiddagwandeling in de Vloeiweiden -b- 14 u. einde Koloniestraat, Lommel-Kolonie -I- Mevr. Bosmans -e- 16.30 u.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve uitstap in De Veewey -b- 8 u P. Autokeuring, weg Hasselt-Eindhoven, Eksel -I- A. Geuens.

***Schelde-Leie.** Driebossentocht in "Le Pays des Collines" bij St.-Sauveur -b- 9 u kerk van St.-Sauveur -I- Marc Verstraeten 056/64 47 21 -e- 17 u -m- laarzen, veldgidsen, verrekijker, picknick met drank.

***Turnhout.** Natuureducatieve tocht naar de Nieuwkoopse Plassen -b- 6 u P. De Warande, Warandestraat 42, Turnhout -I- Paul Prinsen -e- 18 u.

Vaartland. Natuureducatieve lentefietstocht in Klein-Brabant met een bezoek aan de Notelaar en Scheldeschorre -b- 9u30 August Van Landeghemplein 2, 't Pleintje, Willebroek -I- Désiré Tierens 03/886 90 72 of 03/866 05 15 -e- 16u30 -info- middagmaal in Taverne Scheldeland te Hingene of picknick.

***Westland + Mandelstreke.** Boottocht op de Leie met bezoek aan Réserve du Vert Digue en het reservaat van Ploegsteert -b- 9 u Quai Verboeckhoven 15, Warneton -I- Diane Vandendaele en José Tahon 056/55 50 41 -e- 17u30 -m- 200 F/persoon (1 gratis Gageleer inbegrepen) en picknick.

***Zemst.** Natuureducatieve kruidenwandeling -b- 14 u kerk van Weerde -I- Fernand Dille -e- 17 u.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in de Kevie -b- 14 u Natuur Educatief Centrum Oude Blaarstraat 7, Tongeren -I- Roger Nijssen -e- 17 u.

***Zuid-West-Vlaanderen.** Provinciale dag Wielewaal West-Vlaanderen: Boottocht met bezoek aan Réserve du Vert Digue en het reservaat van Ploegsteert -b- 8u30 Conservatoriumplein, Kortrijk of 9u30 Quai Verboeckhoven 15, Warneton -I- Philippe Debaene 056/77 88 88 -e- 17u30. -m- picknick -info- inschrijven door 200 F/persoon over te ma-

ken op rekening 462-7259741-65 van Wielewaal Zw. VI. P/a Ter Moude 57, 8552 Moen, met vermelding van 'Boottocht en aantal volwassenen en kinderen', kinderen tot 12 jaar kunnen gratis mee.

8

***Ninove.** Plantenwerkgroep in de omgeving van Nellekensberg -b- 19 u einde Ternatstraat, Meerbeke -I- Gery De Munter -e- 22u30 -m- loop en plantengidsen.

10

***Denderland.** Werkgroep Botanica : Planteninventarisatie -b- 18u30 P. van het stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -I- Laurent Annaert, Walter Tolleneer en Paul Van den Bremt -e- 22 u -m- flora, loop, kijker en schrijfgier.

***Zwalmvallei.** Therapeutische natuurwandeling in het park van Leeuwergem -b- ziekenhuis St.-Franciscus, Penitentenlaan, Zottegem -I- André D'Haeseleer 09/360 23 07.

11

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in de Mosselgoren -b- 9 u Kanaalbrug, Mosselgarenstraat, Geel -I- Jan Dirckx -e- 12 u -m- loop en flora.

12

***Krekel-Anzegem.** Natuureducatieve avondwandeling in de Scheldemeersen -b- 19 u kerk van Avelgem -I- Dirk Dubois en Philippe Debaene -e- 22 u -m- verrekijker.

***Mandelstreke.** Natuureducatieve avondwandeling op het strooiroûtje in Passendale -b- 19 u Meiboomlaan, voor Roularta, Roeselare of 19u30 ingang kaasmakerij Passendale -I- Albrecht Veranneman en Wim Marichal 051/20 74 93 -e- 22u30 -m- verrekijker en plantenloop.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve avondwandeling in het Groot Schietveld -b- 19u30 kerk van Wuustwezel-Dorp -I- Marc Schuermans 03/669 72 84 -e- 22u30 -m- verrekijker en eventueel telescoop.

***Zuid-West-Vlaanderen.** Natuureducatieve avondwandeling in de Scheldemeersen te Avelgem -b- 19 u P. naast de kerk van Avelgem -I- Philippe Debaene en Dirk Dubois 056/35 57 75 -e- 21 u.

13

***Aalter.** Natuureducatieve Ransuilenwandeling in het Drongengoedbos -b- 22 u Het Jagershof, Drongengoedweg 11, Ursel -I- Steven De Bruycker -e- 23u30.

***Brussel.** Natuureducatieve plantenwandeling in Torfbroek te Berg-Kamphenhout -b- 14 u kerk van Berg, weg 21 Brussel-Haacht -I- F. Fleurbay 02/759 87 52 -e- 17 u -m- laarzen en gidsen.

Denderland. Beheerswerken in de Wellemeersen -b- 8 u Wellemeersenstraat, P. aan de spooroverweg -I- Bruno de Bruyn -e- 17 u.

***Denderland.** 24 uur natuur -b- 6 u Vroege Vogels door Wim D'Haeseleer, 8 u Amfibieën door Daan Stemgée, 10 u Flora door Jan Van den Bergh, 14 u Libellen en Vlinders door Jan Van den Bergh, 16 u Landschapswandeling door het reservaat Honegem door Herman Derder, 18 u Mossen door Peter Tolleneer, 20 u Avondzang van de vogels door Bruno de Bruyn en Jan Van der Elst, 22 u Kleine Zoogdieren door Bart Christiaens, 24 u Nachtelijke Insecten door Eric de Tré -info- samenkomst van alle activiteiten Honegemstraat, Aalst.

***Fruitstreek.** Natuureducatieve vroege vogelwandeling -b- 5u30 Bezoekerscentrum Nieuwenhoven, Hasseltsesteenweg 1, Sint-Truiden -I- Peter Bellen -e- 7u30.

Lier. Beheerswerken in de Lierse reservaten -b- 13u30 -info- J. Pihay 03/411 11 45 -e- 17 u.

***Lier.** Vogelwerkgroep gaat op uilentocht -b- 19 u Sint-Pauluskerk, Brochemse Steenweg, Nijlen -I- Frans Garcia, Rudi Lenaerts en René Sangers -e- 22 u -m- verrekijker.

***Nationale Werkgroep Botanica.** Plantenstudiedag in Oosteecklo -b- 9 u kerk van Oosteecklo -I- Nelly Van Aerschot -e- 17 u -m- laarzen, flora's, loop en picknick met drank.

Westland. Vrijstelling nieuwe aanplanting -b- 13u30 Peperstraat 40, Ter Hand, Geluwe -I- Luc De Poortere 056/31 39 39 -e- 18 u -m- laarzen.

14

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve daguitstap naar Kamperland en Veerse Meer (NL) -b- 8u30 hoek Stabroekse Steenweg en Kapelse Steenweg -I- R. Huysmans -e- 17 u.

***Brugge.** Natuureducatieve wandeling in de Zilte Weiden en de opgespoten terreinen van de achterhaven -b- 14 u jeugherberg Herdersbrug, Herdersbruggestraat, Dudzele -I- Guido Orbie 050/38 25 76 -e- 18 u -m- verrekijker, veldgidsen en flora- en vogelgidsen.

***Brussel.** Natuureducatieve vogel- en plantenwandeling in de Wolfsputten te Dilbeek -b- 9 u en 14 u P. Cultureel Centrum 'De Westrand', Kamerrijklaan, Dilbeek -I- R. Dirckx 02/569 25 07 en M. Bruneel 02/466 63 28 -e- 12 u en 17 u -m- laarzen, gidsen en kijker.

***Denderland.** Natuureducatieve wandeling naar de steengroeven van Lessen -b- 13 u station van Aalst -I- Willem Boonen -m- laarzen en verrekijker.

***Geraardsbergen.** Natuureducatieve uitstap naar de Viroinstreek met

aandacht voor geologie en planten -b- dorpsplein van Overboelare -info- 054/58.67.58.

***Haaltert.** Plantenwerkgroep in de Vallei van Dommelbeek te Lebeke -b- 9 u kerk van Lebeke, Lebeke-Ninove -l- G. De Munter -e- 12 u -m- plantengids en loop.

***Land van Waas-Zuid.** Natuureducatieve wandeling in de Hobokense Polder -b- 13 u zwembad van Sint-Niklaas, rondpunt Parklaan of 14 u café De Schorre, Hoboken -l- G. Heyrman 03/744 18 22 -e- 17 u -m- laarzen en verrekijker.

***Leuven.** Natuureducatieve wandeling in Bornem -b- 8 u station van Leuven of 9 u kerk van Wintam -l- H. D'Hertefelt -e- 12u30.

Mandelstreek. Daguitstap naar de broekelzen op de Uidoigneberg in Noord-Frankrijk -b- 7u45 Meiboomlaan, voor Roularta, Roeselare of 9 u grensovergang aan de Zwarte Berg -l- Lena Demarez 051/77 85 93 -e- 18 u -m- verrekijker en laarzen.

***Mandelstreek.** Natuureducatieve wandeling in de Mandelhoek -b- 9u30 Waterstraat, langs kanaal, Ingelmunster -l- Piet Desmet -e- 12 u -m- laarzen en verrekijker.

***Mechelen.** Studie van de Zwarte ooievaar in België -b- 8 u P. NMBS Centraal Station Mechelen, Hanswijkvaart (naast spoorweg) -l- Wim Van den Bossche -e- 19 u -m- laarzen, verrekijker, vogelgids en picknick.

***Meetjesland.** Natuureducatieve insectentocht aan de Roeselarekreek te Sint-Laureins -b- 8u30 sporthal van Eeklo of 9 u kruispunt Vlamingstraat en Sint-Janspolderdijk, Sint-Laureins -l- C. Bruggeman 09/377.71.40 -e- 12 u -m- insectengids en loop.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve excursie door het Schepsveld te Balen -b- 14 u Taverne Bleukenshoeve, Balen De Reit -l- M. Van Bugenhout en J. De Schepper -e- 17 u -m- insectengidsen, laarzen en verrekijker.

***Ninove.** Natuureducatieve wandeling in het Neigembos (Thema : bloei en bevruchting) -b- 14u30 kapel van Bevingen, Bevingenstraat, Neigem -l- Herman Lemaire -e- 17 u.

***Noord-Limburg.** Opening Rozarium Den Tip -b- 14 u 'Den Tip', Lommel-Kerkhoven -l- E. Wellens 011/54.40.25 -e- 17 u.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve uitstap naar de Viroinstreek met aandacht voor flora, fauna en landschap -b- 6 u P. Texaco-station, hoek Gaversesteenweg en Boomstraat, Deinze -l- Danny Maddelein en Karel De Waele 09/386 45 60 -e- 19 u -m- stevig schoeisel, veldgidsen, verrekijker, loop en picknick met drank -info- inschrijven door storten van 425 F. op rekening 891-2540092-60 van Wielewaal Schelde-Leie, B. P. Ceuterickstraat 18, Asper, inlichtingen bij Jacques Vanheuevers-wijn 09/384 43 82.

***s Heerenbosch.** Natuureducatieve landschapswandeling in Pajottenland -b- 9u30 Kerkplein Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek en 14u30 Parkdomein, ingang Kasteel Gaasbeek -l- J. Camerlinckx 054/56 72 06 -e- 16u30 -m- verrekijker, stevig schoeisel en picknick.

***Turnhout.** Natuureducatieve insectentocht op de Cartierheide -b- 13 u hoofdingang Abdij van Postel -l- Gilbert Loos -e- 17 u.

Westland. Watervogeltelling in de Verdrongen Weide -b- Vijverhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke -l- Luc Derutter 057/44 75 59 -e- 12 u -m- laarzen en verrekijker.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve zomerwandeling op de Katteberg in Bilzen -b- 14 u. Kimpel, Bilzen -l- J. Vangronsveld - O. Comhair 089/41 55 23 -e- 17 u.

16

***Gent.** Plantenwerkgroep : Flora van opgespoten terreinen-deel II -b- 18u30 P. Havenbedrijf op R4, J.F. Kennedylaan, Gent -l- H. Notebaert -e- 21u30 -m- loop en veldflora's.

17

***Westkust.** Natuureducatieve vogelwandeling rond de decantatiebeken van de Suikerfabriek van Veurne -b- 6 u station van Veurne, Statieplaats -l- Norbert Roothaert -e- 8u30.

19

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve Nachtzwaluwentocht op de Cartierheide (NL) -b- 20 u Abdij(poort), Postel -l- J. De Schepper 014/81 12 53 -e- 23 u -m- verrekijker.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve Nachtzwaluwenwandeling op de Kalmthoutse Heide -b- 21 u P. "De Vroente", Putsesteenweg, Kalmthout -l- Frans Broos 03/667 43 52 -e- 23u30 -m- verrekijker -info- uitstap gaat niet door bij regenweer.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve Nachtzwaluwenwandeling in Het Pijnven -b- 21 u P. tegenover café De Trapkens, Napoleonweg, Overpelt -l- A. Geuens -e- 23u30.

20

Denderland. Beheerswerken in de Wellemersse -b- 8 u Wellemerssestraat, P. aan de spooroverweg -l- Bruno de Bruyn -e- 17 u.

***Geraardsbergen.** Natuureducatieve avondwandeling in reservaat Moenebroek -b- 19u30 infopaneel bij ingang van reservaat, kruispunt Moenbroekenstraat en Moorhofstraat -l- Carlos D'Haeseleer -e- 23 u.

***Lier.** Plantenwerkgroep inventariseert -b- 8 u fietsstalling station NMBS Lier of 9 u ingang abdij van Postel -l- Nelly Van Aerschot -e- 17 u -m- flora's, loop en picknick met drank.

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in het Olens Broek -b- 9 u P. Zeghehoeve, Heibloemstraat, Olen -l- Jan Dirckx -e- 12 u -m- loop en flora.

***Netevallei.** Natuureducatieve Nachtegalentocht n.a.l.v. 10 jaar reservaat Vallei van de Grote Nete -b- 20 u Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- Wilfried Wouters 015/24 25 73. -e- 22 u -m- laarzen en verrekijker.

***Westland.** Maaibeheer rond de Plankebeek -b- 13u30 Peperstraat 40, Ter Hand, Geluwe -l- Luc De Poortere 056/31 39 39 -e- 17 u -m- laarzen.

21

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve plantenexcursie naar de Kalkstreek te Nismes -b- 8 u station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel -l- Hugo Waeterschoot 03/455 22 12 -e- 19 u -m- stevig schoeisel, plantengids en picknick.

***Bree.** Natuureducatieve kruidenexcursie naar het Stukkenheidehof -b- 9u45 Stadplein van Bree, aan het fontein of 10 u aan Stukkenheidehof -l- eigenares van tuin -e- 12 u.

***Brugge.** Natuureducatieve tocht naar de Kampina Heide in Nederland -b- 7 u station van Brugge, kant Groene Poort -l- Rudy Deplae 050/37 50 73 -e- 20 u -m- excursiekledij, picknick, guldens, verrekijker, fora- en vogelgidsen -info- inschrijving door overschrijving van 500 F/volwassenen en 200 F/kind en student op rekening 380-0806321-31, Wielewaal afd. Brugge, Bessendreef 7, Loppem.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling naar de Hoge Venen -b- 9 u afrit 38, snelweg E40 naar Eupen -l- R. Gielen -e- 18 u -m- aangepaste kleding, stevig schoeisel, picknick met drank, gidsen en verrekijker.

***Geraardsbergen.** Natuureducatieve wandeling te Atembeke met aandacht voor historiek en landschap -b- 14 u kerkje van Atembeke -l- Koen Steenhoudt -e- 17u30.

***Meetjesland.** Natuureducatieve plantenwandeling in Het Leen -b- 14 u P. Het Leen, Gentssesteenweg 80, Eeklo -l- J. Van Wouterghem 09/377 29 28 -e- 17 u -m- plantengids en loop.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in de Platwijers -b- 9 u Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt -l- Lodewijckx -e- 12 u.

***Ninove.** Natuureducatieve wandeling in Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek -b- 14u30 kerk, kruispunt G. Ponchartstraat en Kasseide, Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek, Roosdaal -l- Dirk Verckens -e- 17 u.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve wandeling in het Patersbos te Rouze -b- 14 u paterskerkje langs de Steenweg op Elzele, Ronse -l- Frank Delbecq 055/23 91 59 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

Vaartland. Zwaluwtelling in Groot-Willebroek met daarna een fietstocht -b- 10 u August Van Landeghemplein, 't Pleintje, Willebroek -l- Désiré Tierens 03/886 90 72 -e- 17 u -m- picknick.

***Zemst.** Natuureducatieve vlinderwandeling -b- 14 u kerk van Weerde -l- Lauwers en Potdevin -e- 17 u.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling te Comblain au Pont -b- 8 u P. GB, Tongeren -l- Jos Roeffaers 012/23 57 85 -e- 17 u.

***Zuid-West-Vlaanderen.** Natuureducatieve Orchideeënwandeling op de Vaarttaluds -b- 9 u Sint-Pietersbrugje aan de sluis te Moen -l- Wim Pauwels en Dirk Dubois -e- 12 u.

22

***Ninove.** Plantenwerkgroep in Appelsterre-Eichem -b- 19 u voetgangersbrug, Schuitstraat, Pollare -l- G. De Munter -e- 22u30 -m- plantengids en loop.

24

***Brechtse Heide.** Determinatieavond (Thema : Anjerfamilie) -b- 19u30 Lokaal VMPA, De Pont 45, naast Oranjerie, Schilde -l- H. Lembrechts 03/353 21 68 -e- 22 u -m- loop, flora en planten.

***Denderland.** Werkgroep Botanie : Planteninventarisatie -b- 18u30 P. van het stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -l- Laurent Annaert, Walter Tolleneer en Paul Van den Bremt -e- 22 u -m- flora, loop, kijker en schrijfgier.

25

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in De Bergen te Herenthout -b- 9 u P. Happyland, Herentalsesteenweg, Herenthout -l- Jan Dirckx -e- 12 u -m- loop en flora.

26

***Antwerpen-Centrum.** Fietstocht naar Zuid-Beveland met bezoek aan Bloemendijken -b- 8u30 hoek Stabroeksesteenweg en Kapelsesteenweg -l- Louis Vanhooydonck -e- 17 u -m- regenkleedij en picknick.

***Westland.** Natuureducatieve avondwandeling in de Kleiputten te Ploegsteert -b- 19 u Onthaalcentrum Steenbakkerij, Rue Tourquet, Ploegsteert -l- José Tahon 056/55 50 41 -e- 22 u -m- verrekijker, laarzen en telescoop.

27

Midden-Kempen. Barbecue WA Midden-Kempen en dia's Terschelling -b- 17 u terrein de Rollekens, Haakstraat, Mol -info- inschrijven bij F. Van Vlerken 014/31 76 33 -m- dia's en foto's van de 4-daagse reis.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve avondwandeling op De Teut -b- 20u30 P., Donderslagseweg, Zonhoven -e- 23 u -m- laarzen.

***Nationale Werkgroep Botanie.** Plantenstudiedag in een heidegebied in Maria-ter-Heide -b- 9 u kerk van Maria-ter-Heide (Brasschaat) -l- Joris Pinseel -e- 17 u -m- laarzen, flora's, loop en picknick met drank.

Ninove. Beheerswerken in de Venebroeken -b- 9 u veldweg tegenover café 'Den Dollar', kruispunt Albertlaan en Elisabethlaan -l- Geert Rohaert -e- 17 u.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve studietoeltocht voor libellen in de Snippenwei en het Dal te Heurne -b- 14 u kerk van Heurne -l- André De Kimppe 09/383 71 99 -e- 17 u -m- laarzen, loop en determineertabellen.

***Voorkempen.** Natuureducatieve uitstap naar het vogelrevalidatiecentrum te Zundert en de heemtuin te Rucphen -b- 13u30 P. Aldi, afrit 3 van E19 te Brecht -l- Hans Frijters -e- 18u30 -m- loop en 120 F/persoon.

28

***Antwerpen-Zuid.** Macro-invertebraten in de Oude Landen te Ekeren -b- 9 u station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel of 9u30 districtshuis, Veldwijckpark, Ekeren -l- Jan Waeterschoot 03/230 87 48 -e- 12 u.

***Gent.** Natuureducatieve libellentocht naar Harchies -b- 7 u Sint-Pietersplein, Gent of 13 u P. Studiecentrum, Harchies -l- Bernard Van Eleghem -e- 19 u -m- verrekijker, loop, veldgidsen en picknick met drank.

***Haaltert.** Natuureducatieve wandeling te Gotegeem -b- 14u30 Molen van Gotegeem, aan de Gotegeemstraat, nabij grens Erpe-Mere, Haaltert -l- Paul Taleman en Joris De Kegel -e- 17 u.

***De Kievit.** Natuureducatieve wandeling in de Duivelskuil -b- 14 u kerk van Beerse-Centrum -l- Daniël Josten 014/61 79 60 -e- 17 u.

Klein-Brabant. Fietstocht langs de reservaten -b- 10 u kerk van Branst -l- Paul Segers 03/899 13 90 -e- 17 u.

***Krekel-Anzegem.** We wandelen het schooljaar uit met een natuureducatieve wandeling in het Kraibos en Vaartalluds Moen -b- 13u45 de Stringe te Vichte of 14 u Sint-Pietersbrugje, Moen -l- Carlos Van de Ginste en Philippe Debaene -e- 17 u -m- verrekijker.

***Mandelstreke.** Natuureducatief bezoek aan het Kleiputtenreservaat te Rumbeke -b- 10 u P. Babillesstraat, Rumbeke -l- Piet Desmet 051/22 58 52 -e- 12u30 -m- kijker en laarzen.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve landschapswandeling in Meerhout De Hutten -b- 9 u Taverne De Luihoeve, Meerhout-Zittaart -l- K. Janssens 014/58 89 65 -e- 12 u.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve wandeling in De Liereman en Oud Station-Weelde -b- 7u30 kerk Onze-Lieve-Vrouw, Nieuwstraat, Essen-Centrum of 7u50 kerk van Wuustwezel-Dorp of 9 u kerk St.-Bavo, Oud-Turnhout-Centrum en 14 u Steenweg op Merksplas, Oud Station-Weelde -l- Dirk Geysels 014/42 06 17 en Gilbert Loos 014/41 21 16 -e- 18 u -m- stevig schoeisel, laarzen bij regenweer, kijker, flora en insectengids.

***Schelde-Leie.** Natuureducatief bezoek aan een ecologische siertuin -b- 10 u bij Roger De Vos, Wolvenstraat 9, Oudenaarde -l- Roger De Vos 055/31 60 86 -e- 18 u -m- 30 F/persoon (kopje koffie of thee inbegrepen) -info- de rondleiding duurt ongeveer 2 uur en men kan telkens aansluiten.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve familiewandeling te Zulzeke -b- 14 u kerk van Zulzeke -l- Filip Keirse 055/38 78 83 -e- 17 u -m- gewone wandelschoenen, veldgidsen en verrekijker.

***Vaartland.** Natuureducatieve wandeling in het domein van Hélécine, vlakbij Hoegaarden -b- 7u30 August Van Landeghemplein 2, 't Pleintje, Willebroek -l- Désiré Tierens 03/886 90 72 -e- 17 u.

30

***Gent.** Plantenwerkgroep : Flora van de grote riviervalleien-deel I -b- 18u30 Scheldebrug, Gentbrugge-Heusden (kant Heusden), Veerdreef -l- G. Delaruelle 09/226 14 25 -e- 21u30 -m- loop en veldflora's.

JULI

4

***Lier.** Plantenwerkgroep inventariseert -b- 8u30 fietsstalling station NMBS Lier of 9 u kerk van Nijlen, Kerkplein -l- Evie Verboven 03/455 35 30 -e- 17 u -m- flora's, loop en picknick met drank.

***Nete en Aa.** Planteninventarisatie in het Zammelsbroek -b- 9 u Netebruggetje, Binnenbroek, Geel-Zammel -l- Jan Dirckx -e- 12 u -m- loop en flora.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in de Kevie -b- 9 u Natuur Educatief Centrum, Oude Blaarsstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen 012/23 53 60 -e- 18 u.

5

***Aalter.** Natuureducatieve plantenwandeling in het Drongengoedbos -b- 9 u kruising Drongengoedweg en Westvoordestraat, Knesselare -l- E. Blondia 09/374 49 47 -e- 11u30.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve dagvlindertocht in de Viroinvallei -b- 7u30 Mol Sporthal Den Uyt of 8 u afrit Geel-Oost -l- K. Janssens en C. Van Steenwinkel 014/31 31 12 -e- 20 u -m- picknick en vlindergids -info- kostendelend vervoer, dus geef een seintje als je meewil.

***Netevallei.** Natuureducatieve Nete- en Goorwandeling te Westmeerbeek -b- 14 u kerk van Westmeerbeek -info- Guido Ceulemans 016/69 70 42.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve voormiddagwandeling in De Wateringen -b- 10 u Bredase Dijk 59, Bergeyk, ten noorden van blok 6 -l- Albert Van Otten -e- 12u30.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve namiddagwandeling in De Vloeiweiden -b- 14 u Wateringhuis, Lommel-Kolonie -l- Rick Biddelo -e- 16u30.

Schelde-Leie. Reservaten-fietstocht vanuit Oudenaarde -b- 9 u fontein op de Markt van Oudenaarde -l- Paul Van Ceunebroek 055/31 85 38 -e- 17 u -m- sportieve kledij, veldgidsen, picknick.

***Turnhout.** Natuureducatieve wandeling in het Frans Segers Reservaat -b- 9 u brug achter restaurant 'Het Spookhuis', Gierlesteenweg 441, Turnhout -l- Paul Prinsen -e- 12 u.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in de Kevie -b- 14 u Natuur Educatief Centrum, Oude Blaarsstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen 012/23 53 60 en Nico Mathias -e- 17 u.

9

***Gent.** Plantenwerkgroep : Flora van de grote riviervalleien-deel II -b- 18u30 kerk van Drongen-Centrum, Oude Abdijstraat -l- G. Delaruelle 09/226 14 25 -e- 21u30 -m- loop en veldflora's.

11

***Nationale Werkgroep Botanie.** Plantenstudiedag in de Polders van Ramskapelle -b- 9 u kerk van Ramskapelle -l- H. Leconte 050/54 49 24 -e- 17 u -m- laarzen, flora's, loop, picknick met drank.

18

***Aalter.** Natuureducatieve glimwormenwandeling in het Drongengoedbos -b- 22 u Het Jagershof, Drongengoedweg 11, Ursel -l- Steven De Bruycker 09/374 31 08 -e- 23u30.

19

***Netevallei.** Natuureducatieve wandeling rond zomerbloeiërs -b- 14 u Pallieterhoeve, Ijzerenweg 21, Booischot -info- Wilfried Wouters 015/24 25 73.

26

***Zuid-Limburg.** Dag van de Kevie -b- 7 u Natuur Educatief Centrum, Oude Blaarsstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen 012/23 53 60 en A. Dumont -e- 18 u.

CURSUSAANBOD

Het cursusaanbod wordt georganiseerd door NME De Wielewaal en staat onder begeleiding van cursusleiders van NME De Wielewaal.

PLANTEN

Bree

Cursus "Orchideeën"

Waar en wanneer:

Theorie: Cultureel Centrum, Kloosterstraat 13, Bree

Op 10/06 en 17/06, telkens van 20 tot 23 u

Praktijk: Excursies op 14/06 en 20/06

- 14/06 : P. gemeentehuis, Kloosterpoort, Bree van 8u30 tot 12u30

- 20/06 : P. gemeentehuis, Kloosterpoort, Bree van 8u30 tot 16u30

Prijs: 400 F leden De Wielewaal vzw en 300 BEF JNM

Info: Jos Gorssen : 089/46 67 88

Demervallei

Cursus "Planten"

Waar en wanneer:

Theorie: Ecocentrum, Leopoldvest, 3290 Diest

Op 12/05 en 19/05, telkens van 20 tot 22u30

Praktijk: Excursies op 24/05, 07/06, 21/06 en 05/07 in de Demerbroeken

Leiding en info: Tom Hoebrechts : 014/41 22 52

Land Van Waas-Noord

Cursus "Planten van het Waasland"

Waar en wanneer:

Theorie: Natuurhuis Panneweel, Krekeldijk 2, Meerdonk

Op 09/05 en 23/05, telkens van 10 tot 12 u

Praktijk: Excursies op 06/06, 13/06 en 20/06

Info: Etienne Van den Hende : 03/775 27 70

Midden-Limburg

Cursus "Planten in en om de stad"

Waar en wanneer:

Theorie: kapittelzaal Provinciaal Begijnhof, Hasselt

Op 26/05 en 02/06, telkens van 19u30 tot 22u30

Praktijk: Excursies op 07/06 en 14/06, telkens van 9 tot 12 u

Prijs: 600 F voor leden De Wielewaal vzw en 500 BEF voor leden JNM

Leiding en info: Tom Hoebrechts : 014/41 22 52

Schelde-Leie

Plantencursus "Flora van de Scheldevallei"

Waar en wanneer:

Praktijk: Excursies op 06/06 en 20/06, telkens van 14 tot 17 u

- 06/06 : Markt van Gavere

- 20/06 : kerk van Elsegem (Wortegem-Petegem)

Leiding en info: Karel De Waele : 09/386 45 60

Meebrengen: laarzen, flora's en loep

Schelde-Leie

Cursus "Plantenstudie-tocht"

Waar en wanneer:

Praktijk: Excursies op 08/06 en 20/06, telkens van 14 tot 17 u

- 08/06 : fontein op marktplein van Gavere

- 20/06 : kerk van Elsegem (Wortegem-Petegem)

Leiding en info: Karel De Waele : 09/386 45 60

Schelde-Leie

Cursus "De flora van de Leievallei"

Waar en wanneer:

Praktijk: Excursies op 04/07 en 01/08, telkens van 14 tot 17 u

04/07 : kerk van Zulte

01/08 : kerk van Olsene

Leiding en info: Karel De Waele : 09/386 45 60

Meebrengen: laarzen, flora's en loep.

Schelde-Leie

Cursus "De flora van de Zwalmvallei"

Waar en wanneer:

Praktijk: Excursies op 29/08 en 12/09, telkens van 14 tot 17 u

29/08 : kerk van Munkzwalm

12/09 : kerk van Sint-Maria-Latem

Leiding en info: Karel De Waele : 09/386 45 60

Meebrengen: laarzen, flora's en loep.

Waasland-Noord

Cursus "Planten uit de streek"

Waar en wanneer:

Theorie: Natuurhuis Panneweel, Krekeldijk 2, Meerdonk, Sint-Gillis-Waas

Op 09/05 en 23/05, telkens van 10 tot 12 u

Praktijk: Excursies op 06/06, 13/06 en 20/06, telkens van 14 tot 17 u

Info: Etienne Van den Hende : 03/775 27 70

GRASSEN

Antwerpen-Zuid

Cursus "Inleiding tot de grassenfamilie"

Waar en wanneer:

Theorie: Lokaal De IJsvogel, Fort 7, Legerstraat 40, Wilrijk

Op 12/06 van 19u30 tot 23 u

Praktijk: Excursie op 14/06 van 14 u tot 17 u

- 14/06 : ingang Fort 3, Borsbeek, ingang langs de Militaire Baan

Leiding en info: Lieve Konings : 03/440 67 94

Info: Wegens het beperkt deelnemersaantal, is telefonisch inschrijven verplicht.

Meebrengen: loep, grassengids en eventueel bino

LIBELLEN

Gent

Cursus "Libellen"

Waar en wanneer:

Theorie: De Elzenhoeve, A. Catriestraat 183, Drongen

Op 11/06 en 18/06, telkens van 19u30 tot 22 u

Praktijk: Excursie op 28/06

Info: Eric Van Renterghem : 09/230 86 68

VOGELS

Mechelen

"Basiscursus vogelgeluiden voor beginners" bijkomende excursie

Waar en wanneer:

Praktijk: Excursie op 03/05 van 4u45 tot 8u15

- 03/05 : Kerkplein voor raadzaal (naast kerk), Onze-Lieve-Vrouw-Waver

Leiding en info: Steven Vansteenkiste : 016/65 02 27

Meebrengen: verrekijker, laarzen en vogelgids

Prijs: inschrijven op eerste cursusavond : 300 F

Mechelen

"Specialisatiecursus vogelgeluiden"

Waar en wanneer:

Theorie: zaal boven café De Dijle, Ontvoeringsplein 2, Mechelen (tegenover station NMBS Mechelen-Nekkerspoel)

Op 27/05 en 24/06, telkens van 20 u tot 23 u

Praktijk: Excursies op 30/05 en 27/06, telkens van 5 u tot 8u45

- 30/05 : P. Ciné City, Spuibekstraat, Mechelen

- 27/06 : kerk van Schiplaken, Bieststraat 227, Hever-Boortmeerbeek

Leiding en info: Steven Vansteenkiste : 016/65 02 27

Meebrengen: verrekijker, laarzen en vogelgids

Prijs: inschrijven op eerste cursusavond : 300 F

ZOOGDIEREN

Leuven

Cursus "Zoogdieren"

Waar en wanneer:

Theorie: Cultureel Centrum De Borre, Speelpleinstraat 10, Bierbeek

Op 02/06, 09/06 en 16/06, telkens van 20 tot 22u30

Praktijk: Excursie op 20/06 van 20 tot 22u30

- 20/06 : parkbos bij Leuven

Info: Bart Christiaens : 014/41 22 52

Midden-Limburg

Cursus "Inheemse zoogdieren"

Waar en wanneer:

Theorie: Bezoekerscentrum De Watersnip, Grauwe Steenstraat 7/2, Koersel

Op 06/06, 13/06 en 20/06, telkens van 9 tot 12 u

Praktijk: Avondexcursie op 27/06 van 20 tot 23 u

- 27/06 : kerk van Schulen (Herk-de Stad)

Prijs: 600 F leden De Wielewaal vzw en 500 F leden JNM

Leiding en info: Bart Christiaens : 014/41 22 52

Turnhout

Cursus "Zoogdieren"

Waar en wanneer:

Theorie: School Reuzepas, Heerestraat 140, Oosthoven, Oud-Turnhout

Op 07/05, 14/05 en 28/05, telkens van 19u30 tot 22 u

Praktijk: Excursies op 08/05 en 15/05, telkens van 19 tot 22 u

- 08/05 : kerk van Oosthoven, Oud-Turnhout

- 15/05 : kerk van Oosthoven, Oud-Turnhout

Prijs: 500 F te storten op rekening 001-1785968-80 t.n.v. De Wielewaal vzw Turnhout, Kanaaldijk 1, 2380 Ravels onder vermelding "Zoogdiereencursus"

Leden van De Wielewaal krijgen een korting van 100 F en betalen slechts 400 F indien zij hun lidnummer mee vermelden op de overschrijving.

Voor dit bedrag over te maken, dient u zich telefonisch te melden bij penningmeester Gilbert Loos : 014/41 21 16

Info: Bart Christiaens : 014/41 22 52 (tijdens kantooruren) en Luc Van Gompel : 014/43 95 45 (buiten kantooruren)

VLINDERS

Brussel

Cursus "Vlinders"

Waar en wanneer:

Theorie: Gemeenschapscentrum Nekkersdal, G. Schildknechtstraat 26, Laken

Op 04/06 en 11/06, telkens van 14 tot 17 u
 Praktijk: Excursie op 18/06 van 14 tot 17 u
 - 18/06 : aan de rand van Brussel
 Info: Lut Mertens : 02/524 28 52

Demervallei

Cursus "Vlinders"
 Waar en wanneer:
 Theorie: Cultureel Centrum Het Gasthuis, Demervallei 14, Aarschot
 Op 06/05 en 13/05, telkens van 20 tot 22u30
 Praktijk: Excursie naar het Walenbos op 17/05
 - 17/05 van 14 tot 17 u
 Leiding en info: Tom Hoebrechts : 014/41 22 52

Denderland

Cursus "Vlinders"
 Waar en wanneer:
 Theorie: 't Capucientje, Capucienenvlaan 99, Aalst
 Op 29/05 van 20 tot 23 u
 Praktijk: Excursie op 05/07 en 09/08, telkens van 14 tot 17 u
 Afspraak aan het station van Aalst om 13 u
 Leiding en info: Jan Van den Berghe : 053/77 32 64

Land van Waas-Zuid

Cursus "Vlinders"
 Waar en wanneer:
 Theorie: Castrohof, Castrodreef 2, Sint-Niklaas
 Op 29/05, 05/06 en 12/06, telkens van 20 tot 22u15
 Praktijk: Excursie op 14/06 van 14 tot 17 u
 - 14/06 : zwembad, Parklaan, Sint-Niklaas om 13u30
 Info: Gilbert Keereman : 03/776 87 30

Nete en Aa

Cursus "Vlinders"
 Waar en wanneer:
 Theorie: het Stationneke, Stationsstraat 57, Olen
 Op 23/06, 26/06 en 03/07, telkens van 20 tot 22u30
 Praktijk: Excursie op 04/07 van 14 tot 16u30
 - 04/07 : het Stationneke, Stationsstraat 57, Olen
 Info: Eddy Vercammen : 014/22 41 70
 Prijs: 50 F/les + copijkosten cursuspakket

Oostende

Cursus "Vlinders"
 Waar en wanneer:
 Theorie: In Duin en Zee, Fortstraat 128, Oostende
 Op 03/06, 10/06 en 17/06, telkens van 19u30 tot 22 u
 Praktijk: Excursie op 21/06 van 14 tot 17 u
 - 21/06 : Domein De Hoge Dijken, Roksempot, Oudenburg
 Leiding en info: Didier Finet : 059/80 28 25

Westkust

Cursus "Vlinders"
 Waar en wanneer:
 Theorie: Dienstencentrum Ten Doolaege (vlakbij station), Doolaege-straat 2 A, Diksmuide
 Op 05/06 en 12/06, telkens van 20 tot 22u30
 Praktijk: Excursie op 07/06 van 14 tot 17 u
 - 07/06 : Botanische tuin Westhoek, Prins Albertplein, De Panne
 Leiding en info: Piet Vandenbussche : 058/41 28 42

Zwalmvallei

Cursus "Vlinders"
 Waar en wanneer:
 Theorie: Op 29/05 en 05/06
 Praktijk: Excursies op 07/06 en 14/06
 Info: Johan Cosijn : 09/360 20 98

VISSEN

Noord-Limburg

Cursus "Vissen"
 Waar en wanneer:
 Theorie: Het Wateringhuis, Oude Maai 80, Lommel
 Op 07/06 van 14 tot 17 u
 Praktijk : Excursie op 05/07 van 14 tot 17 u
 Prijs: gratis
 Info: Albert Mertens : 011/64 94 00

DECREET OP NATUURBEHOUD

Land van Waas-Zuid

Cursus "Info-avond : Decreet op natuurbehoud"
 Waar en wanneer:
 - 13/05 : Zaal Anthus, Grote Markt, Sint-Niklaas van 20 tot 22 u
 Leiding en info: Jos Geysels : 014/41 22 52

Noord-Limburg

Cursus "Info-avond : Decreet op natuurbehoud"
 Waar en wanneer:
 - 05/05 : Cultureel Centrum Het Poorthuis, Zuidervest 2A, Peer van 20 tot 23
 Info: Koen Leysen : 014/41 22 52

de Vlaamse Westkust Westkust Wandel-2-daagse

22 tot 24 mei 1998

DE PANNE - KOKSIJDE
OOSTDUINKERKE - NIEUWPOORT
VEURNE

Speciale hotel-arrangementen
 Prijs per persoon in 1/2 pension: 1.150 F

Infopakket van de Westkust

Wandelplan gratis

Ook voor dag- en appartementstoeristen

Informatie + brochure Westkust 1998

Vlaamse Westkust

Leopold II-laan 2

8670 Oostduinkerke

Tel. 058/53 21 11/21 - Fax 058/53 21 22

Op eigen
wijze!

Donau Delta: 30/5-7/6
 Spaanse Pyr.: 28/6-11/7
 Schotland: 12/7-22/7
 Costa Rica: 21/9-11/10
 Rugen: 17/10-24/10

38.300 F
 27.300 F
 22.900 F
 74.900 F
 14.500 F

Estland: 13/6-27/6
 IJsland: 25/6-12/7
 Zuidelijk Afr. 17/7-9/8
 Falsterbo/Oland 13/9-21/9

33.900 F
 65.700 F
 43.800/54.000 F
 16.100 F

Tel. 0031-76-5974793

Voor u gesprokkeld

SAMENSTELLING: WALTER BELIS

Bronnen: *Ornithos*, 4, '97, *L'Oiseau Magazine*, 49 '97, *Aves* 34 (1) '97, *Egretta*, 1 '97, *Der Ornithologische Beobachter*, 94 (2) '97, *Bird Study*, 44 (3) '97, *Platform*, januari 1998, *Aves Contact* 1/1998, *Natura*, 94 (6) '97, *Nos Oiseaux*, 44 (2) '97, *Ardea* 85, (2) '97 en *Pays de Provence*, 5 1997.

- De Aasgier nestelt weer op de Grands Causses in Frankrijk. Over de verdwijning van deze soort uit de valleien van de Tarn, de Jonte en de Dourbie bestaat weinig literatuur. Vermoedelijk is de soort geheel verdwenen in de jaren 40-50. In *Alauda* 48: pp. 75-97 lezen we dat in de Gorges du Tarn nog een koppel aanwezig was in 1955 en eentje, iets zuidelijker in de Cirque de Navacelles in 1956. Dankzij het reïntroductieplan voor de Vale gier - de eerste werden hier losgelaten in 1981 - werd de Aasgier aangetrokken door zijn grotere neef. Sinds 1982 werden de eerste bezoekers opgemerkt. Het duurde tot 1986 vooraleer het eerste koppel zich vestigde. Er waren legfels in 1988, 1989 en 1990, evenwel zonder resultaat. In de periode 1992-96 verdwenen sommige dieren, nieuwe koppels werden gevormd, territoria werden afgebakend en er was aanzet tot paring. Het werd echter wachten tot 1997. Op 3 september verliet de eerste jonge Aasgier het ouderlijk nest. (*Ornithos*, 4)
- In het kader van de herintroductie van de Lammergier in de Alpen werd een eerste jong geboren in de Haute-Savoie, begin april 1997 (cfr. *Nos Oiseaux*, 44/3 1997). Het bericht werd 4 maanden geheim gehouden om de rust van het jong te verzekeren. In het Italiaanse Parco Naturale Argentera werden in 1994 de eerste dieren uitgezet. In 1996 volgden de twee volgende en in hetzelfde jaar registreerden men een broedpoging, die

echter mislukte, daar de te jonge vogels het legsel in de steek lieten. In 1995 en 1996 zijn in het zuidelijk deel van de Italiaanse Alpen 38 waarnemingen gedaan. (*Natura*, 94 (6) '97) In Wallis werd een vierjarig wijfje op 3 of 4 november - naargelang de bron - door jagers neergeschoten. Spijtig genoeg was dit op een populatie van 72 losgelaten exemplaren reeds het vierde slachtoffer. Drie vogels vlogen zich te pletter tegen kabels, twee andere werden verrast door lawines en twee jongen werden dood in het nest aangetroffen. (*Ornithos*, 4 en *L'Oiseau Magazine*, 49)

- Bij eenden vindt de paarvorming meestal plaats in het overwinteringsgebied. De mannetjes volgen de vrouwtjes naar de geboortegrond en verlaten haar zodra het legsel voltallig is of wanneer de kuikens zijn uitgekomen. Kiezen deze dieren elk jaar een andere partner? Britse onderzoekers volgden individueel gemerkte Smienten die overwinterden in Zuid-Schotland. Van vijf paren kwamen beide partners het volgende jaar terug. In drie gevallen vormde de oude paarband zich terug, in twee gevallen stelden men een "echtscheiding" vast. (*Ardea*, 85 (2) '97)
- In Frankrijk tracht de LPO voor de periode 1998-99 statistische gegevens te verzamelen over Kokmeeuw, Kwartelkoning en Sneeuwgors. Kokmeeuw omdat deze soort wel eens vergeten wordt naast de tienjaarlijkse tellingen van sternnen, Zwartkopmeeuwen en andere zee-

vogels; Sneeuwgors omdat er vooral tijdens de winter 1996-97 een ware invasie heeft plaatsgevonden en Kwartelkoning omdat sinds 1992 een aantal drastische maatregelen getroffen zijn om deze soort te vrijwaren. De populatie van deze laatste soort is in het noordoosten van de Italiaanse Alpen met 70% gedaald sinds de laatste telling in 1995. Het droge voorjaar van 1997 is waarschijnlijk de oorzaak. (*Ornithos*, 4) In Zwitserland startte de ornithologische vereniging "Nos Oiseaux", in samenwerking met Birdlife Suisse, in 1996 een programma ter bescherming van de Kwartelkoning. (*Nos Oiseaux*, 44 (2) '97) De Kwartelkoning deed het in 1997 goed in Wallonië. In totaal werden 17 à 21 zingende mannetjes genoteerd en door het niet of laatstijdig maaien zullen enkele legfels uitgebreed zijn. (*Aves Contact* 1998/1) In de Anjou werd, dankzij het laatstijdig maaien, een recordaantal Kwartelkoningen genoteerd in 1997: 470 zingen-

de exemplaren. (*L'Oiseau Magazine*, 49)

- In 1997 heeft een koppel Slechtvalken succesvol gebroed op het schiereiland van Crozon (Bretagne). De soort had 30 jaar niet meer gebroed in Bretagne. Eerder werden Slechtvalken in Normandië, Picardië en de regio Nord/Pas-de-Calais uitgezet. (*Ornithos*, 4)
- Een jonge Monniksgier van de Sierra de Guadarrama bij Madrid, die negen maanden eerder uitgerust was met een radiozender, werd in augustus 1997 in het Parc National des Cévennes opgemerkt. Deze waarneming bewijst dat de verhoopte uitwisselingen tussen Spaanse en Franse vogels niet ondenkbaar zijn. (*Ornithos*, 4)
- Vijf exemplaren van de Heremietibis werden in februari 1997 waargenomen in Eritrea. Andere waarnemingen in Saoedi-Arabië, Yemen en Israël tonen aan dat deze bedreigde soort toch hier en daar nog voorkomt. (*Ornithos*, 4)

Paartje Smienten

(Foto: A.C. Zwaga)

- Vale gieren uit de Cévennes worden regelmatig in Noord-Frankrijk gesignaliseerd. Op 11 mei 1997 werd 1 individu waargenomen bij Dôle (Jura) en 3 andere bij Arbois, eveneens in de Franse Jura. Op het plateau van Millevaches (noorden van de Corrèze) werden 4 vogels aangetroffen bij het karkas van een schaap. In de Marnestreek werden op 12 juni 2 individuen genoteerd. Alle noordelijke waarnemingen vonden plaats op respectievelijk 360, 250 en 500 km van de Grands Causses, de meest dichtbijgelegen broedplaats in de Lozère. (Ornithos, 4)
- Bij het East Dongtingmeer in China werden in februari 1997 door Japanse ornithologen niet minder dan 13 700 Dwergganzen geteld. Een absoluut record voor deze bedreigde soort. (Ornithos, 4)
- Na vier eeuwen afwezigheid broedt de Lepelaar terug in Frankrijk. In 1996 werd in de Réserve naturelle van Orx (Landes) een eerste broedpoging vastgesteld. In 1997 waren er reeds vijf broedende paren in een reigerkolonie. In totaal werden 15 jonge vogels geteld. In 1995 waren er over het Franse territorium 44 à 47 paren, hoofdzakelijk verspreid over de moerassen van de Loire-Atlantique. Men hoopt nu dat de soort zich weer gaat verspreiden. (Ornithos, 4)
- De Kemphaan is een erg onregelmatige broedvogel in Frankrijk. In 1997 werd het aantal broedparen geschat op 5 à 13, terwijl er in 1994 en 1996 geen enkel was, in 1995 waren er 1 of 2. Deze soort houdt zich vooral op van de Belgische kust tot de Vendée, waar hij voornamelijk broedt. Eerder (1912, 1930, 1936 en 1937) werden in de Vendée reeds broedgevallen gesignaliseerd. (Ornithos, 4)
- Op 25 en 28 oktober werden door de ornithologen van Organbidexka Col Libre in Lindex niet minder dan 22 000 Kraanvogels geteld. In Organbidexka zelf werden er 10 000 geteld. In totaal trokken 40 417 exemplaren de Pyreneeën over. Het Europees totaal wordt op 70 000 exemplaren geraamd. (L'Oiseau Magazine, 49)
- Op 14 september 1997, bij de opening van de jacht, werd een jonge Kleine trap even ten Noordwesten van Angoulême door jagers gedood. Het jonge exemplaar was net een week eerder samen met een andere Kleine trap uitgezet in de buurt van een grotere groep trappen. Het dier was uitgerust met een zendertje en werd gevolgd door... een technicus van de plaatselijke jagersvereniging. (L'Oiseau Magazine, 49)
- Frankrijk heeft maatregelen getroffen om de Witkopeend te beschermen. Van deze wereldwijd bedreigde soort (19 000 individuen) kwamen er in 1992 in Spanje 792 exemplaren voor tegenover 22 in 1977. In Corsica, waar de soort tot in 1966 nog nestelde, zijn de laatste exemplaren het slachtoffer geworden van een intensieve jacht. Nu wordt een gecontroleerde "jacht" op de grootste belager, de Rosse stekelstaart, geopend. Deze Noord-Amerikaanse soort die in 1952 in Engeland voor het eerst werd losgelaten, gedraagt zich zeer agressief o.a. tegenover de Witkopeend, met dewelke ze hybridiseert. De Europese Gemeenschap heeft gevraagd maatregelen te treffen. Spanje reageerde als eerste in 1991. De soort werd er onder schot gehouden. Engeland volgde in 1995 met een controleprogramma en in Nederland wordt het houden van Rosse stekelstaart binnenkort verboden. (L'Oiseau Magazine, 49)
- Op 23 september 1996 werd in de Famenne een jong exemplaar van Kleinste jager waargenomen. Het dier werd, na een verblijf van 10 dagen, gevangen en weer losgelaten aan de kust. Het was de eerste keer dat deze soort in Wallonië verbleef. Vóór 1996 zijn er 12 accidentele waarnemingen bekend. Er gebeurden nog twee andere herfstwaarnemingen in dezelfde regio. Vermoedelijk waren de dieren op weg naar de meren van Frans Lotharingen of de Lac du Der. (Aves 34 (1))
- In mei-juni 1996 werd te Mariembourg (tussen Samber en Maas) een Zwarte roodstaart opgemerkt met een afwijkend verenpak. In 1997 was hij weer op post maar deze keer gepaard met een Gekraagde roodstaart die erg geleek op de Aziatische zwarte roodstaart. Enkele gefundeerde details leidden tot de vaststelling dat het eerder om een hybride ging. (Aves 34 (1))
- In 1996 hebben Blauwe kiekendieven met succes gebroed in een gerstveld van de Entre Sambre-et-Meuse. Om deze Waalse primeur alle slaagkansen te bieden werden tal van maatregelen getroffen: de landbouwer werd vergoed voor het laattijdig maaien en "eilandvorming" rondom het nest werd vermeden om geen predatoren aan te trekken. (Aves 34 (1))
- In Recogne-Libramont werd op 27 en 28 juni 1997 een Ralreiger waargenomen. De waarneming van Recogne is de tweede in België ten oosten van de Maas. In totaal telt ons land 29 waarnemingen van deze dwaalgast: 11 vóór 1950 en 17 van 1950 tot 1997. (Aves 34 (1))
- De Conservatoire du Littoral heeft de 950 ha moeras van Le Vigueirat in de Camargue voor het publiek opengesteld. Dit prachtig ornithologisch reservaat herbergt om en bij de 260 soorten o.a. Flamingo, duizenden eenden, 8 van de 9 in Europa voorkomende reigersoorten, waaronder de bedreigde Roerdomp. Bezoek in groepjes van maximaal 25 deelnemers is het ganse jaar mogelijk op aanvraag. Een parcours van 4 km met observatiehutten is uitgestippeld. Wie in de streek vertoeft kan voor inlichtingen terecht bij de V.V.V. van Arles. (Pays de Provence, 5)
- In het relatief kleine kasteelpark van Pöchlarn (Neder-Oostenrijk) hebben Gierzwaluwen boomholtes in Platanen tot broedplaats verkozen boven de hogere gebouwen uit de onmiddellijke omgeving. Boombroeden gebeurde hier misschien reeds eerder omdat de vorige jaren Gierzwaluwen vaak door de kronen van de bomen vlogen. De nesten bevinden zich op een hoogte van 6 tot 10 meter, zitten meestal aan de hoofdstam of aan de belangrijkste, uitstekende takken van de kroon en vertonen een afgeronde opening wat het in- en uitvliegen vereenvoudigt. (Egretta, 1 '97)
- In het Oostenrijkse Burgenland werden enkele gevallen vastgesteld waarbij Wielewalen in de broedperiode van 1996 nesten van het vorige jaar opnieuw in gebruik namen. Gebrek aan nestgelegenheid of een tekort aan materiaal worden door de auteur, Dr. Ralf Wassmann - een Wielewaalspecialist - uitgesloten. De ware oorzaak blijft een raadsel. (Egretta, 1 '97)
- In het Bundesland Salzburg werd op 1 mei 1995 een Bruinkeelortolaan waargenomen. In Oostenrijk was het de eerste waarneming van deze eeuw. (Egretta, 1 '97)
- In de Oostenrijkse Steiermark is de Kleine klapekster waarschijnlijk voor verscheidene jaren afwezig. De laatste waarnemingen dateren van 1992 en '93, telkens met 3 jongen. In 1994 werd nog 1 waarneming gedaan, zonder jongen weliswaar, sindsdien werden geen Kleine klapeksters meer waargenomen. Klimatologische veranderingen

(lange regenperiodes en relatief lage temperaturen) komen deze insecteneters niet ten goede. (Egretta, 1 '97)

- **Trioforming bij Wespendief** was tot voor kort nog onbekend. In de uitlopers van de Oostenrijkse Alpen (Oberösterreich) werd een onderzoek gedaan naar het bestand aan Wespendiefparen. Tot 1996 werd geen enkel trio opgemerkt. Tijdens de maanden juli en augustus benaderde een wijfje een paar, enkele minuten later vloog het trio vreedzaam over de nestplaats. Spijtig genoeg heeft het trio geen jongen opgeleverd zodat de vraag blijft bestaan of het legsel heeft plaatsgevonden. (Egretta, 1 '97)
- **In de Alpen zijn pleisterplaatsen voor watervogels een zeldzaamheid.** Het meertje Lenkerseeli, gelegen op 1068 meter hoogte in het Simmental in Berner Oberland heeft voldoende voedsel en broedgelegenheid te bieden. Tussen 1966 en 1996 waren hier 43 soorten van wetlands op bezoek of hebben er gebroed. Voor de Kuifeend betekent het meertje de hoogste broedscore in de Zwitserse Alpen. (Der Ornithologische Beobachter, 94 (2) '97)
- **De Aarekloof is niet alleen één van de mooiste natuurwonderen van Zwitserland,** van 22 tot 29 september 1996 werd er ook een Terekruiter opgemerkt. De waarneming, de vierde voor deze eeuw sinds 1975, werd aanvaard door de Zwitserse Avifaunistische Commissie. (Der Ornithologische Beobachter, 94 (2) '97)
- **Een Deens onderzoek naar de migratiegewoontes van Aalscholver** leverde de volgende resultaten op: de meeste dieren verspreidden zich in juli over kustgebieden en meren in Denemarken, Zweden en Noord-Duitsland; de zuidwaartse trek werd ingezet van juli tot december met een hoogtepunt van augustus tot half oktober.

Veel exemplaren hielden tussen september en oktober halt op Nederlandse of Alpijnse meren om tussen oktober en november in het Middellandse-Zeegebied aan te komen. De lentetrek kwam vroeg op gang, van half februari tot maart.

Jonge vogels trokken vroeger zuidwaarts, kwamen voor de volwassen exemplaren aan en trokken trager noordwaarts. Adulte mannetjes bleven dicht bij de broedplaats in de winter dan de wijfjes en volwassen vogels overwinterden noordelijker dan eerstejaars. Het verschil in lichaamsafmetingen en het voordeel om eerder bij de broedplaats aan te komen verklaart waarom mannetjes noordelijker overwinteren dan wijfjes. (Bird Study, 44 (3) '97)

- **De meeste gegevens over de broedbiologie van de Tjiftjaf** komen uit studies afkomstig van Centraal-Europa. In Groot-Brittannië werden de gegevens, verzameld tussen 1992 en 1994 in Wytham Woods (Oxford), vergeleken met nationaal cijfermateriaal, lopend over de periode 1933 - 1993 en bijeengebracht door het British Trust for Ornithology's Nest Record Scheme. Vergelijking van deze twee gegevensbanken toonde een duidelijke overeenkomst van enkele parameters. De eerste eieren worden gelegd in de tweede helft van april en begin mei, met een tweede legsel in juni. Nesten worden laag bij de grond gebouwd, gewoonlijk in braambosjes. Gemiddeld daalt het aantal eieren van 6 naar 4 naarmate het seizoen vordert. Incubatie en het verblijf in het nest duurt 13 à 14 dagen. Nestverlies is meestal (75 %) te wijten aan predatie en in Wytham Woods was de Wezel het meest gevreesde roofdier. (Bird Study, 44 (3) '97)
- **Nestplaatsen van Zilvermeeuw en Kleine mantelmeeuw** in een gemengde kolonie werden vergele-

ken op basis van hun kenmerken en het broedsucces. Kleine mantelmeeuw nestelt eerder op vlak en begroeid terrein, hij is, door zijn defensiestrategie, meer aangepast om te broeden op plaatsen die voor predatoren gemakkelijk toegankelijk zijn. Het succes bij het uitvliegen van Kleine mantelmeeuw neemt proportioneel toe naarmate de begroeiing in de buurt van het nest hoger is. Daarom kan de Kleine mantelmeeuw de jongen gemakkelijk achterlaten en erop rekenen dat ze zich schuilhouden voor predatoren. De Zilvermeeuw moet daarentegen rekenen op de ouderlijke waakzaamheid. De regelmatige aanwezigheid van Zilvermeeuw bij het nest steunt deze hypothese. (Bird Study, 44 (3) '97)

- **De talrijke voedselgebieden in het IJsselmeergebied** zijn van internationaal belang voor trekvogels. De opbouw en de inrichting is echter niet optimaal, daardoor zijn de vogels vaak verplicht een grote afstand af te leggen met als gevolg dat de opgedane energie opgebruikt is vooraleer de terugtocht naar hun verblijfsgebied aanvangt. De aanleg van een combinatie van zandplaten, rietmoeras en ondiep water in de omgeving van Enkhuizen zal zeker een verbetering betekenen. (Platform, januari 1998)
- **La Dombes is de derde plaats in Frankrijk** waar

een jonge Grote zilverreiger werd opgemerkt. De eerste waarneming geschiedde op 24 juni 1996, het jonge dier was in gezelschap van het ouderpaar en vertoefde temidden van talloze Kleine zilverreigers, Koereigers, Purperreigers, Blauwe reigers en Kwakken. De juveniel is zeker en vast daar uit het ei gekomen al werd de nestgelegenheid nooit met zekerheid bepaald, noch in 1996 noch in 1997 toen ook twee juvenielen werden opgemerkt. (Ornithos, 4)

- **De Aalscholver riskeert ook in Wallonië letterlijk het mikpunt van jagers en vissers te worden.** Niet alleen het aantal (gemiddeld 2000 exemplaren verspreid over 6 slaapplekken) wordt overdreven, ook de voedselopname. Het aantal kan door een koudegolf stijgen. Zo werden er in Wallonië 4500 exemplaren geteld in januari 1997 (zie Aves Contact 1997/2). Een Aalscholver eet 300 à 400 gr vis per dag, wat overeenstemt met 35 kg/ha terwijl het visbestand vaak 1000 kg/ha bereikt. Indien er ingegrepen moet worden - wat niet voor de hand ligt want de "kleine" visvijvers zijn niet toegankelijk voor Aalscholvers - pleiten de auteurs voor een sterilisatie van legfels, eerder dan voor een willekeurige jacht. (Aves Contact 1998/1)
- **Bij tellingen in 1994 en 1995 in Fort l'Ecluse,** gele-

Koereigerkolonie

(Foto: Gerard Mornie)

- gen bij Genève, stelde men tijdens de trek een sterke stijging van het aantal roofvogels vast. Waarschijnlijk te verklaren door de redelijk goede weersomstandigheden. Anderzijds werd een afname van Aalscholver en Houtduif genoteerd. Voor de eerste soort trokken er in 1994, 5045 individuen zuidwaarts (725 minder dan in '93) en in 1995, 4386 (659 minder dan in '94). Waarschijnlijke oorzaken zijn tijdelijke voedselschaarste aan de Nederlandse Oostvaardersplassen en het vernietigen van nesten om zagezegd het aantal in te dijken. Bij de Houtduif zijn veel exemplaren ten prooi gevallen aan de jacht of het slachtoffer geworden van de dichte mist en de stratusbewolking tijdens de trekperiode. (Nos Oiseaux, 44 (2) '97)
- Door een toename van de Eider aan de Baltische Zee zwermen meer en meer jonge vogels uit over het continent. Op het meer van Neuchâtel werden de laatste jaren verscheidene gevallen van nestbouw vastgesteld. De sterke toename van de Driehoeksmossel (*Dreissena polymorpha*) in het meer is hier niet vreemd aan. (Nos Oiseaux, 44 (2) '97)
 - In Blonay (Kanton van Vaud) werd een onderzoek verricht bij 8 à 13 koppels Bonte vliegenvanger, geïnstalleerd tussen 1000-1100 meter hoogte. Dit onderzoek werd mogelijk gemaakt door het plaatsen van nestkasten. Men evolueerde van twee nestkasten in 1970 naar 100 in 1996. De omvang van het legsel (5,55 eieren/legsel) ligt maar net onder het gemiddelde van soortgenoten die op 600 à 700 meter nestelden. De slaagkansen van een broedsel zijn daarentegen erg variabel en de soort kan zich op deze hoogte maar handhaven mits een regelmatige immigratie uit lager gelegen gebieden. (Nos Oiseaux, 44 (2) '97)
 - Terwijl jonge Kuifmezen meestal rond half juni uitvliegen, werd op 1 augustus 1995 nog een broedsel ontdekt in de Franse Jura. Paul Géroutet beschrijft in zijn *Les Passereaux II*, des Mésanges aux Fauvettes (1963) een gelijkaardige waarneming op 7 augustus 1946 in Wallis op een hoogte van 1600 meter. De hoogte speelt hier een belangrijke rol, net als de langdurige sneeuw en de laattijdige lente in 1995, die zeker tot een vervangingsbroedsel hebben geleid. (Nos Oiseaux, 44 (2) '97)
 - Een Frans ornitholoog observeerde in Senegal Slobeenden die, al duikend in het 40 à 60 cm diepe water van een verzande rivierarm, naar voedsel zochten. Een bij ons onbekend gedrag. (Nos Oiseaux, 44 (2) '97)
 - De Franse departementen Loire en Ain (bij Grenoble) liggen ver van de voornaamste migratieroute van de Lepelaar. Nochtans werd in de Ain in de lente van 1996 een paar waargenomen dat een nest bouwde in een gemengde Blauwe reiger-Ooievaarkolonie. In hetzelfde jaar werd ook een koppel in bruidskleed opgemerkt in de Loirestreek, te midden van Blauwe reigers, Kwakken, Kleine zilverreigers en Koereigers. (Nos Oiseaux, 44 (2) '97)
 - In Beauvoir-sur-Mer (Vendée in Frankrijk) werden op 16 april 1996 drie bebroede eieren van Steltkluut aangetroffen, wat vrij vroeg is. (Nos Oiseaux, 44 (2) '97)
 - In het Spaanse Doñana Nationale Park en het Odiel reservaat overwinteren ook Nederlandse Lepelaars. Vele jonge vogels maar ook volwassen dieren gaan na het broedseizoen zwerven alvorens naar Afrika te vertrekken. Door dit trek- en zwerfgedrag ontstaat er genetische uitwisseling tussen ver uiteengelopen populaties, soms worden er zelfs nieuwe kolonies gecreëerd (Portugal). (Ardea, 85 (2) '97)
 - Uit een Zwitsers onderzoek naar het verspreidingsgebied van de Middelste bonte specht in eikenbossen is gebleken dat deze soort oude Eiken (*Quercus* spp.) (minimumleeftijd 120 jaar) verkiest omwille van de ruwe schors. Een gladde stam glijdt te erg en biedt een kleiner voedselaanbod. Op grond van deze vaststellingen kunnen we besluiten dat alleen bosbeheer met beperkte kap, waardoor de aanwezigheid van oude eiken gegarandeerd is, enige garantie voor het overleven van de soort betekent. (Ardea, 85 (2) '97)
 - Tijdens het grootbrengen van nestjongen treedt bij zangvogels gewichtsverlies op. Dit wordt vaak beschouwd als een vorm van stress waardoor de volwassen vogels onvoldoende voedsel voor hun jongen en voor zichzelf kunnen vergaren. Een alternatieve verklaring wijst op voorprogrammatie. Een tijdelijk lager gewicht zou gunstiger zijn voor de voedselvluchten. Om uit te maken welke hypothese de juiste is werd een experiment gedaan met Zwarte roodstaarten. Eén groep kreeg extravoedsel toegediend, de andere groep moest zich behelpen. De groep die extra voedsel aangeboden kreeg nam in gewicht toe, hoewel het meeste voedsel naar de jongen ging. De ouders bezuinigden op hun energie. Zodoende werd de stresstheorie bevestigd. Opvallend was het verschillend gedrag van beide seksen: de mannetjes spendeerden meer tijd aan zingen en rondkijken, mogelijk in een poging om een tweede legsel bij een wijfje te bekomen; de wijfjes brachten meer voedsel naar het nest. Na het experiment vertoonde het aantal uitgevlogen jongen in beide groepen geen verschil. (Ardea, 85 (2) '97)
 - Tijdens de trektocht bezoeken verschillende zangvogelsoorten bloemen op zoek naar nectar, stuifmeel en insecten. Deense ornithologen deden een onderzoek naar de stuifmeelknobbels die zich aan de basis van de snavel gevormd hadden bij Tijftaf, Fitis, Braamsluiper, Zwartkop en Tuinfluiter. De Tijftaf bleek alleen Eucalyptusbomen te hebben bezocht, Fitis, Braamsluiper en Zwartkop hadden zich te goed gedaan aan sinaasappelbomen en Tuinfluiter droeg stuifmeel van verscheidene plantensoorten mee. Dit onderzoek kan leiden tot aanvullende informatie over de trek van deze zangvogels. (Ardea, 85 (2) '97)
 - Erik Matthysen bestudeerde met andere wetenschappers het foerageergedrag van de Boomkruiper en de Boomklever om de invloed van bosfragmentatie en de interactie tussen de twee soorten na te gaan. Er werd geen verband gevonden tussen fragmentoppervlakte en het foerageergebied van beide soorten en de overlappingen tussen de twee soorten zijn groter dan verwacht. In kleine habitats zullen de vogels niet noodzakelijk uitbreiden in de aanwezigheid van hun concurrenten. (Ardea, 85 (2) '97)
 - * Pimpelmezen bereiken in augustus, net na het broedseizoen, in de Spaanse bosgebieden de grootste bevolkingsdichtheden. Net op een moment dat het aanbod aan geleedpotige prooi erg schaars is. In 1993 en 1994 heeft onderzoek uitgewezen dat de mezen zich te goed deden aan de vruchten van de mediterrane struik *Cistus ladanifer*. Meer dan de helft van de vruchten bevatten insecten, mijten en spinnen. (Ardea, 85 (2) '97)

VAN **AZ** ALSCHOLVER EIS TOT

1988 - 1998 : 10 JAAR RESERVATEN- WERKING IN DE NETEVALLEI

De reservatenwerking van Wielewaal afdeling Netevallei bestaat dit jaar precies 10 jaar. Uiteraard is dit een zeer geschikt moment om eens terug te kijken op de bereikte resultaten. Maar ook de toekomst laat ons zeker niet onberoerd. Immers diverse overheidsplannen hebben betrekking op dit unieke val-
leigebied.

"De Vallei van de Grote Nete" te Heist-op-den-Berg is de doop-
naam die ons reservatenproject intussen gekregen heeft. Ons
project situeert zich in de middenloop van deze rivier. Het is
verheugend te mogen vaststellen dat ook elders in dit valleigebied de natuur beschermd wordt door aankopen.

Zowel stroomopwaarts (Herenbossen, vallei van de Steentjes-
loop, de Kwarekken, het Schaapswees, het Zammels-
broek,...) als stroomafwaarts (Kruiskensberg, de Steenput, 't
Rietveld,...) worden waardevolle gebieden aangekocht door
AMINAL, De Wielewaal en Natuurreservaten.

Op deze wijze wordt er daadwerkelijk gestalte gegeven aan
het concept "Grote Eenheden Natuur".

Valleigronden zijn immers minderwaardige landbouwgronden
en komen derhalve bij uitstek in aanmerking voor natuurherstel
en natuurontwikkeling. De actuele natuurwaarden zijn nog re-
latief hoog in vergelijking met de sterk geurbaniseerde omge-
ving.

Helaas kregen deze valleigronden, die traditioneel als hooiland
of graasweide in gebruik waren, bij de opmaak van het gewest-
plan Mechelen het statuut van landschappelijk waardevol ag-
rarisch gebied. Derhalve zijn de aanwezige natuurwaarden
(bloemrijke hooilanden en ruigtes, min. 3 paar Watersnip als
broedvogel, 20 paar Roodborsttapuit als broedvogel) slecht
beschermd.

Het is echter duidelijk dat deze bestemming in grote delen van
de vallei achterhaald is. Onze vereniging (30 ha) en Afdeling
Natuur van AMINAL (20 ha) hebben de afgelopen jaren aan-
zienlijke delen van dit valleigebied aangekocht. Bovendien
hebben diverse jagersgroepen eveneens ruim 100 ha in eigen-
dom. Een groene bestemmingswijziging in toepassing van het
Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen dringt zich op. Dit is nood-
zakelijk om de middenloop van de Netevallei op te nemen in
het Vlaams Ecologisch Netwerk.

Op 29 maart 1988 knalden de champagnekurken voor de eer-
ste maal bij het verwerven van de eerste percelen nabij Lodijk-
brug. We weten waar het begonnen is, maar waar het zal eindig-
en is voor iedereen een grote onbekende ... In elke geval is
de reservatenwerking nauw verstrengd met de activiteiten
van onze natuurvereniging. We zijn ervan overtuigd dat beiden
elkaar op een positieve wijze ondersteunen. Sinds de start van
het reservatenproject is het aantal Wielewaalleden immers
fors gestegen van 74 naar 167 op dit ogenblik.

Ook het natuurreservaat is niet in de wieg blijven steken, maar
is intussen uitgegroeid tot een dynamische tiener met een op-
pervlakte van circa 30 hectaren. Een resultaat waar we 10 jaar
geleden nooit over durfden dromen. De subsidiëring van onze
aankopen door het MINA-fonds van het Vlaams Gewest, het
Provinciebestuur van Antwerpen (sinds 1992) en door de ge-
meente Heist-op-den-Berg (sinds 1994) hebben dit proces ze-

OVERZICHT AANKOPEN :

1988 : 1 ha 46 are 26 ca	1989 : 2 ha 28 are 10 ca
1990 : 1 ha 81 are 35 ca	1991 : 2 ha 70 are 10 ca
1992 : 3 ha 08 are 55 ca	1993 : 2 ha 14 are 35 ca
1994 : 4 ha 70 are 70 ca	1995 : 4 ha 05 are 70 ca
1996 : 1 ha 00 are 45 ca	1997 : 4 ha 21 are 55 ca
1998 : 3 ha 92 are 55 ca	

TOTAAL : 31 ha 39 are 66 ca

ker in gunstige zin gestimuleerd. Bovendien wens ik langs de-
ze weg alle personen en bedrijven te danken, die ons reserva-
tenfonds de afgelopen jaren hebben gesteund.

Voldoende geldmiddelen vormen immers een essentiële voor-
waarde om terreinen aan te kopen.

Tijdens ons jubileumjaar is het reservatenpatrimonium reeds
aanzienlijk gegroeid. U kan het verder laten groeien door een
storting op ons reservatenfonds 000-0319785-73 van De Wie-
lewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout - met vermelding "Re-
servaten-fonds nr. 10 Netevallei".

De natuur beschermen, doen we uiteraard niet enkel voor ons
alleen. Dit is een maatschappelijke taak, want de natuur is van
ons allemaal. Het is een kostbaar gemeenschapsbezit, zeg
maar een natuurlijk erfgoed.

Om deze redenen wensen we onze reservaten in 1998 open te
stellen voor het ruime publiek.

Concreet gebeurt dit via 4 geleide wandelingen onder leiding
van de conservator.

Telkens wordt onze Netevallei via een ander thema benaderd.

Watersnip

(Foto: J. Verbanck)

OPENNATUURDAGEN IN ONZE RESERVATEN IN 1998:

Zondag 26 april 1998

Zangvogeltocht - vertrek : 7 uur aan café Lodijk, Herentalse-
steenweg 83 te Heist-op-den-Berg

Zondag 24 mei 1998

Bezoek aan de bloemrijke hooilanden te Hallaar
Vertrek : 14 u aan café Lodijk, Herentalsesteenweg 83 te Heist-
op-den-Berg

Zaterdag 20 juni 1998

Nachtegalentocht
Vertrek : 20 uur aan het Wielewaallokaal, Leopoldlei 81 te Hal-
laar.

Zondag 19 juli 1998

Zomerbloeiërs en insecten
Vertrek : 14 u aan de Pallieterhoeve, IJzerenweg 21 te Booi-
schot.

Ik hoop u alvast te mogen verwelkomen op één van de vermelde
wandelingen.

Info bij de conservator : Wilfried Wouters,
Averegtenlaan 15, 2220 Heist-op-den-Berg, Tel. 015/24 25 73

PRIJS HENRI FRANCKX, VIERDE EDITIE

Het Fonds Henri Franckx werd opgericht om jaarlijks een geldprijs toe te kennen aan de afdeling van De Wielewaal, die in het afgelopen jaar het meest verdienstelijk project heeft uitgewerkt voor het promoten van de vereniging.

De prijs bedraagt 25.000 F. Hij werd voor de eerste maal uitgereikt op de natuurstudiedag van 19 maart 1995 in Antwerpen.

Het ingediende project moet verband houden met de doelstellingen van De Wielewaal: natuurbeleving, natuurstudie en natuurbehoud.

In 1995 werden 4 projecten ingediend. De prijs ging naar afdeling Ninove voor haar initiatief in verband met de ledenwerving. Hun ledenactieplan werd overgenomen door de nationale Wielewaal. In 1996 werden 11 dossiers ingediend. De prijs ging naar afdeling Rupelstreek, die een actie voerde voor de aanplant van streekeigen hagen en houtkanten. Deze actie werd in 1997 overgenomen door vele afdelingen en gemeenten van de provincie Antwerpen.

Voor 1997 waren er 7 inzendingen. De prijs werd gewonnen door afdeling Regio Lier voor de projecten voor reservatenwerving, tevens ledenactie en naambekendheid.

In 1998 werden slechts 4 projecten ingediend.

WA Schelde-Leie: "De Langemeersen"

Aan de hand van tientallen brieven, krantenknipsels en artikels uit tijdschriften wordt de twintigjarige strijd van de afdeling voor het behoud van het hooilandreservaat De Langemeersen te Wortegem-Petegem uiteengezet.

Vele bedreigingen werden bestreden:

- het oprukkende golfterrein werd beperkt tot het kasteeldomein;
- de zweefvliegers werden geweerd;
- de watering werd bekampt: verdroging is nefast voor de zeldzame flora.

In 1977 werd de eerste ha aangekocht. Eind 1997 kan door twee aankopen de reservaat-oppervlakte vergroot worden tot ruim 22 ha. Het einddoel is 100 ha.

In een nabijgelegen gemeentelijk domein is ondertussen een leerpad aangelegd en een akkoord bereikt over hooilandbeheer. De gemeente staat sinds 1996 nu ook financieel achter het wielawaalreservaat. Aandacht wordt ook besteed aan de financiering dankzij de verkoop van de LP, cassette en CD "Zang der vogels": meer dan 50.000 exemplaren werden verkocht. Tevens wordt de actie uiteengezet voor de wijziging van het gewestplan ten gunste van het reservaat. Mocht het project van Schelde-Leie bekroond worden, dan wordt het bedrag gebruikt voor de aanmaak en de verspreiding van een folder over De Langemeersen.

De twintigjarige actie heeft in ieder geval bijgedragen tot meer naambekendheid van De Wielewaal.

WA Rupelstreek: "Natuurleerpad Oude-Netearm"

Het doel van het natuurleerpad is de wandelaar door middel van een twaalfstal info-borden kennis te laten maken met de verschillende facetten van de natuur in de Oude-Netearm. Het

project maakt blijvende promotie voor De Wielewaal, heeft ledenwerving als gevolg en heeft een voorbeeldfunctie. Voor de realisatie van het natuurleerpad kreeg de afdeling de medewerking van het gemeentebestuur, de milieuraad en de leerlingen van de vrije basisschool van Rumst.

Bijgevoegd zijn brieven naar de Dienst Zeeschelde en AMINAL. Vermeld zijn ook de aankondiging van de opening, de promotiefolder en -affiche en de facturen. Zeer interessant is de voorstelling van de info-borden. Tot slot volgen enkele krantenknipsels. Het dossier is prachtig gepresenteerd.

WA 's Heerenbosch: "Vlassenbroek"

Het project omvat 5 delen:

- "Vlassenbroek Open": tijdelijke openlucht-tentoonstelling in het dorp en de polder;
- "Kunst voor Natuur": doorlopende tentoonstelling in de galerie Salix;
- Wekenlijkse zomerwandelingen;
- Aanleg van een wandelroute in de polder;
- Uitgave van een brochure over de Schelde.

Het project heeft een voorbeeldfunctie, omdat hierdoor andere doelgroepen bereikt worden. Het maakt in ieder geval promotie voor De Wielewaal. Het dossier is prachtig gepresenteerd en gedocumenteerd met vele persartikels. Het is de derde maal dat het wordt ingediend. Vorig jaar stond het op de tweede plaats.

WA Noorderkempem: "Gierzwaluwproject"

Het project omvat de inventarisatie en de uitbreiding van gierzwaluwbroedplaatsen in Essen en Kalmthout. Inmiddels is het uitgebreid tot Huiszwaluwen. Dit project stelt slechts één onderdeel van de totale werking van de afdeling in de schijnwerpers. De werkgroep "Gierzwaluwen" van de afdeling heeft goede contacten met een dergelijke werkgroep in Roosendaal (Nederland), wat de werking een internationaal tintje geeft.

Een permanente infostand werd opgericht bij een firma van bouwmaterialen. Een mobiele tentoonstelling staat opgesteld in het gemeentehuis van Kalmthout en wordt daarna overgebracht naar het Natuureducatief Centrum. Het project werd ook opgenomen op de lijst van ANKONA en blijkt enig te zijn in de provincie Antwerpen. Het project heeft dus een voorbeeldfunctie. Het is een eigen en origineel project met mogelijkheid voor promotie voor De Wielewaal. Bijgevoegd zijn brieven, krantenknipsels, brochures en artikels uit tijdschriften. Het is de tweede maal dat het project wordt ingediend.

De jury voor de prijs bestond uit Luc Meul, voorzitter, Ferdinand Van den Broeck, eresecretaris, Eugene Wellens, erepenningmeester, Paul Herroelen, ex-beheerder, Henri Franckx, erevoorzitter van De Wielewaal en Joris Bracquené, directeur. Paul Herroelen werd spijtig genoeg verontschuldigd.

De juryleden gaven individueel en zelfstandig punten voor de ingezonden projecten, zich basierend op eigenheid, originaliteit, voorbeeldfunctie, promotie-effect en presentatie. Na grondige deliberatie werd 's Heerenbosch de winnende afdeling.

De jury wenst ze hiervoor oprecht geluk. Gezien de andere projecten eveneens van hoogstaande kwaliteit zijn, geeft de jury de afdelingen de raad hun project volgend jaar terug in te dienen.

Henri Franckx

ZOMER-WERK-WEEKEND IN DE LIEREMAN

Wanneer? Op 20, 21, 22 en 23 augustus

Naar aanleiding van het grote succes van het vorige jaar, organiseert de Wulp, Wielewaalafdeling Oud-Turnhout, opnieuw een werk-weekend in het Landschapspark de Liereman. Een goede gelegenheid om kennis te maken met natuurbeheer, natuurstudie en natuurbeleving.

Een afwisselend en dagvullend programma wordt U aangeboden waaronder wandelingen en beheerswerken in het reservaat, natuurexploratietocht en knutselen met natuur voor de

kinderen, dauwtrip, picknick aan de stal, kampvuur en bonte avond met mogelijk een gastoptreden.

Iedereen is van harte welkom ook gezinnen met jonge kinderen. We overnachten aan de scoutslokalen aan de Lage Mierdse weg in eigen tenten of caravan. Indien U niet over een tent beschikt, wordt voor slaapgelegenheid gezorgd.

De scoutslokalen worden voor gemeenschappelijke activiteiten gebruikt zoals koken, eten en avondactiviteiten. Er zijn toiletten maar geen douchen. Bijdrage in de onkosten 650 F voor volwassenen en 300 F voor kinderen van 6 tot 12 jaar, jonger dan 6 jaar gratis.

Gelieve uw deelnemingsgeld over te schrijven op rekeningnummer 230-0524745-92 van De Wulp

Inschrijvingen en inlichtingen: Ward Machielsens, Schuurhoven 154, 2360 Oud-Turnhout, tel. 014/42 77 33.

NATUUR & BELEID

(Samenstelling: Jos Gysels, beleidsmedewerker)

Geslaagde studiedag over natuur en landbouw

Natuur en landbouw was het thema van de vierde natuurstudiedag in Ninove. Er waren meer dan 150 aanwezigen. Twee voordrachten gingen over het beleid. Guido Janssen van de Boerenbond trachtte beheersovereenkomsten te koppelen aan gewestplanbestemmingen. Jos Gysels, de eigen beleidsmedewerker, evalueerde het overleg tussen natuur en landbouw. Hij pleitte voor meer kwaliteit, eerder dan voor kwantiteit, en wees op het belang van goed onderbouwde wetenschappelijke studies als basis voor onderhandelingen. Ook Luc Meul benadrukte in zijn slottoespraak het belang van natuuronderzoek en brak daarbij een lans voor het Instituut voor Natuurbehoud, de Vlaamse Milieumaatschappij en andere wetenschappelijke instellingen die recent onder vuur kwamen te liggen bij de evaluatie van het MAP. De Wielewaal hoopt dat natuur en landbouw zullen blijven zoeken naar een vreedzame "cohabitation", waarbij gemaakte afspraken ook effectief worden nagekomen. De voorzitter noemde in dit verband de nulbemesting in groengebieden. De volledige en correcte uitvoering van het huidige mestdecreet is een voorwaarde voor de verdere evaluatie. Ook het decreet op het natuurbehoud moet zonder verder uitstel worden uitgevoerd.

Groene Peper over het decreet op het natuurbehoud

Op de natuurstudiedag werd tevens de eerste Groene Peper voorgesteld met als titel 'Vlaams Decreet op het Natuurbehoud. Tekst & Uitleg'. In een eerste hoofdstuk wordt het nieuwe decreet voorgesteld, zowel inhoud als context, ontstaansgeschiedenis en korte evaluatie. Verder is de integrale tekst opgenomen van het decreet. Na elk artikel volgt een toelichting met commentaren uit de officiële documenten, zoals de memoire van toelichting en de bespreking in de commissie leefmilieu van het parlement. Aan het einde is nog een index toegevoegd. Deze Groene Peper is de eerste in een reeks uitgaven van de Wielewaal met achtergrondinformatie over natuurbehoud en natuurbeleid. De volgende is reeds aangekondigd en zal handelen over de bescherming van biologisch waardevolle graslanden. 'Vlaams Decreet op het Natuurbehoud' kost 125 BEF (100 BEF voor leden) en kan besteld worden in de Wielewaalwinkel.

Van vegetatiewijziging tot natuurinrichting

De regering heeft het eerste uitvoeringsbesluit van het decreet op het natuurbehoud goedgekeurd, samen met een besluit voor het afsluiten van beheersovereenkomsten. Dit laatste moet echter eerst voor goedkeuring naar de Europese commissie, zodat beheersovereenkomsten in de praktijk nog niet voor dit jaar zijn. De uitvoering van het decreet op het natuurbehoud omvat het voorkeurecht voor de overheid, een procedure voor de afbakening van VEN en IVON in groengebieden, natuurinrichtingsprojecten en een nieuw vegetatiewijzigingsbesluit. Zodra het besluit effectief van kracht is, kan gestart worden met het uitvoeren van natuurinrichtingsprojecten. Het eerste is al aangekondigd, aansluitend bij de fel omstreden ruilverkaveling van Merksplas. In het hoofdstuk over de vegetatiewijziging wordt een poging gedaan om het stand-stillprincipe inhoud te geven. Holle wegen, graften en bronnen zijn voortaan overal beschermd. In groengebieden is het verboden om poelen dicht te gooien en historisch permanent grasland te scheuren. Het besluit maakt het verder mogelijk om een aanvang te nemen met de afbakening van de natuurlijke structuur. De minister heeft eerder al beloofd om dit jaar nog 60.000 tot 80.000 ha VEN af te bakenen, verdeeld over de vijf provincies.

Nieuw jachtbesluit krijgt een onvoldoende

Het nieuw jachtbesluit voor 1998-2003 wijkt op belangrijke punten af van het voorstel uitgewerkt door Vogelbescherming. De Wielewaal heeft dit voorstel ondertekend en is het mee gaan bepleiten op het kabinet van minister Kelchtermans. Vooral de nog toegestane - zij het beperkte - jacht op Wintertaling en Smient is slecht onthaald bij veel leden, watervogeltellers en anderen. Een oplossing zou kunnen zijn om het jachtdecreet te wijzigen en deze en andere soorten (Korhaan, Bokje, Goudplevier,...) te schrappen uit de lijst van jachtwild. In de lijst van bejaagbare soorten staat overigens ook nog een hele reeks kleine roofdieren (Hermelijn, Boommarter, Steenmarter,...). De regering heeft ook een besluit goedgekeurd voor de erkenning van wildbeheerseenheden (WBE's). In dit besluit is onder andere bepaald dat natuurverenigingen zitting moeten hebben in de organen van een erkende WBE. Tijdens de volgende vergadering zal de werkgroep Natuurbehoud zich bezinnen over de houding van de vereniging tegenover WBE's. Iedereen is welkom op deze bijeenkomst die doorgaat in Antwerpen op 26 juni. Verwittig wel vooraf de beleidsmedewerker om een persoonlijke uitnodiging te krijgen.

SOS-ADDER

Een waarneming van dit mooie en fascinerende reptiel is zeer uitzonderlijk in Vlaanderen.

De laatste kleine populaties trachten te overleven in heiderestanten in de Noorderkempen. De Adder is ongetwijfeld één van de meest bedreigde diersoorten in Vlaanderen. Door aankopen in addergebied tracht De Wielewaal dit boeiende dier te behouden. Met uw steun wordt SOS-Adder geen SSSSsisser! Uw bijdrage op rekening 000-0319785-73 met vermelding nummer 28: SOS-Adder.

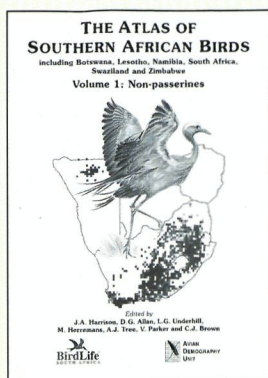
advertentie

NOORWEGEN?

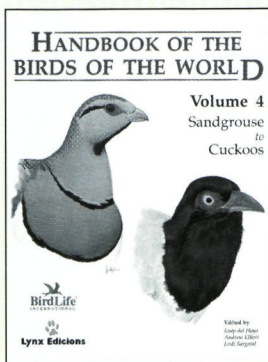
Nog pure natuur - ruimte - rust - stilte: weer tot jezelf komen, meer mens worden... Een onvergetelijke ervaring!

Enige intieme, comfortabele blokhutten te huur direct van eigenaar + alle toeristische en wandelinfo op basis van 28 jaar Noorwegen...

Ook gratis unieke, hartveroverende diamontage in overvloeiing - 2 uur - voor groepen van min. 50 pers. Info: 052/30 63 30

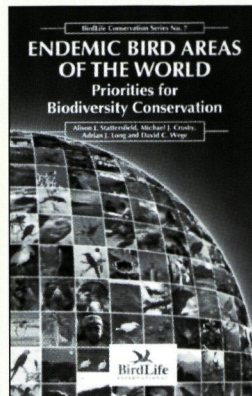
7695,-

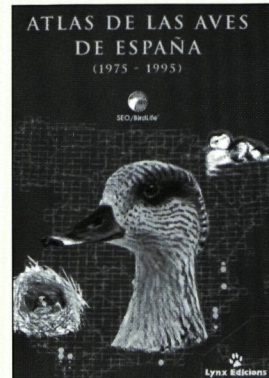
5395,-

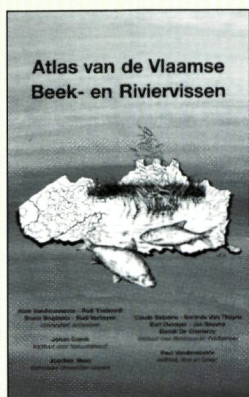
695,-

2795,-

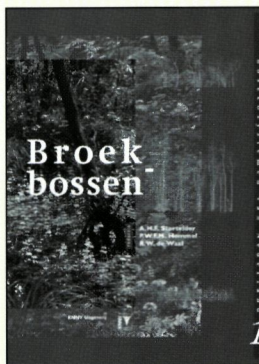
1695,-

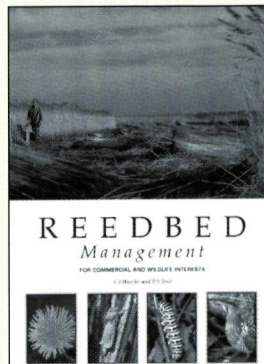
1450,-

395,-

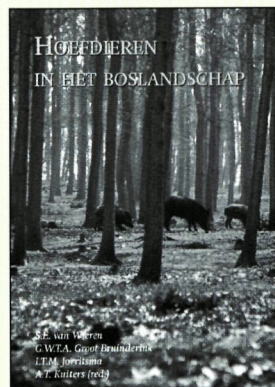
1495,-

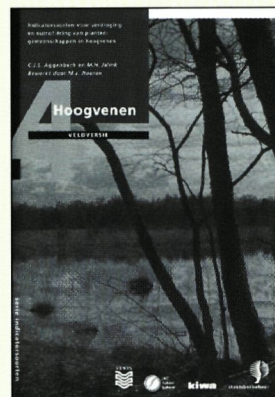
1295,-

1295,-

1295,-

795,-

NIEUWS UIT DE BOEKHANDEL

VOGAFR0043; Harrison J.A., Allan D.G., Underhill L.G., Herremans M., Tree A.J., Parker V., Brown C.D.; 1998; The Atlas of Southern African Birds including Botswana, Lesotho, Namibia, South Africa, Swaziland and Zimbabwe, Volume 1: Non-Passerines + Volume 2: Passerines; Birdlife, South Africa; 785 blz. + 732 blz.; 7.695,-

VOGEUR0383; Stattersfield A.J., Crosby M.J., Long A.J., Wege D.C.; 1998; Endemic Bird Areas of the World, Priorities for Biodiversity Conservation (Birdlife Conservation Series nr. 7); Birdlife International; 846 blz.; 2.795,-

PLAEUR0172; Stortelder A.H.F., Hommel P.W.F.M., De Waal R.W.; 1998; Broekbossen; KNNV; 216 blz.; 1.495,-

VAREUR0120; Gigengack J. & Martin J.; 1998; Ontwerpboek Natuurtuinen - Ruimtelijke vormgeving met de natuur als inspiratiebron; KNNV; 175 blz.; 995,-

VAREUR0121; Hawke C.D. & José P.V.; 1996; Reedbed Management for Commercial and Wildlife Interests; RSPB; 212 blz.; 1295,-

VOGEUR0384; Seo & Birdlife; 1997; Atlas de las Aves de España (1975-1995); Lynx Edicions; 583 blz.; 1.695,-

VOGEUR0385; Paterson A.M.; 1997; Las Aves Marinas de España y Portugal - Peninsula Ibérica, Islas Baleares, Canarias, Azores y Madeira - Seabirds of Spain and Portugal; Lynx Edicions; 448 blz.; 1.695,-

VOGEUR0386; Del Hoyo J., Elliott A., Sargatal J.; 1997; Handbook of The Birds of the World Volume 4: Sandgrouse to Cuckoos; Lynx Edicions; 680 blz.; 5.395,-

REPEUR0035; De Nie H.W.; 1996; Atlas van de Nederlandse Zoetwatervissen; Media Publ.; 151 blz.; 850,-

VOGEUR0387; Stagg A. & Hearn G.; 1998; A Birdwatching Guide to Cyprus; Arlequin Press; 88 blz.; 695,-

VOGEUR0388; Corzior J.; 1998; A Birdwatching Guide to the Pyrenees; Arlequin Press; 88 blz.; 695,-

ONGEUR0163; Compère P.; 1992; Charophytes - Flore pratique des Algues d'eau douce de Belgique; Nationale Plantentuin; 78 blz.; 240,-

PLAEUR0173; Ellenberg H.; 1992; Scripta Geobotanica 18 - Zeigerwerte von Pflanzen in Mitteleuropa; Goltze Verlag; 258 blz.; 695,-

ONGEUR0164; Klausnitzer B.; 1997; Die Käfer Mitteleuropas - Larven 4 - Polyphaga Teil 3; Goecke & Evers; 372 blz.; 3.995,-

VOGEUR0389; Bird D., Varland D., Negro J.; 1996; Raptors in Human Landscapes - Adaptations to Built and Cultivated Environments; Academic Press; 396 blz.; 2.995,-

VOGEUR0390; Koffijberg K., Voslamber B. & Van Winden E.; 1997; Ganzen en Zwanen in Nederland. Overzicht van Pleisterplaatsen in de periode 1985 - '94; Sovon; 275 blz.; 650,-

VOGAUS0014; Wheatley M.; 1998; Where to Watch Birds in Australasia & Oceania; Helm; 448 blz.; 1.395,-

ONGEUR0065; Roberts M.J.; 1998; Spinnengids - Uitgebreide beschrijving van ruim 50 Europese soorten; Tirion Natuur; 400 blz.; 1.295,-

VAREUR 0123; Van Wieren S.E.; 1997; Hoefdieren in het Boslandschap; Backhuys Publ.; 224 blz.; 1.295,-

VOGEUR0391; Enticott J. & Tipling D.; 1997; Photographic Handbook of the Seabirds of the World; New Holland; 234 blz.; 2.095,-

VOGEUR0392; Martin G.; 1990; Birds by night; T. & Ad. Poyser; 227 blz.; 1.295,-

VAREUR0124; Heuberger H. e.a.; Mergelland - Grenzeloos wandelen & fietsen; VVV Riemst; 144 blz. + kaart; 295,-

PLAEUR0176; Blamey M.; 1998; Grote Plantengids op kleur; Tirion Natuur; 208 blz.; 1.190,-

VAREUR0125; Verbruggen A.; 1998; Mira-T 1998; Milieu- en natuurrapport Vlaanderen: Thema's; VMM & Garant; 375 blz.; 395,-

VAREUR0126; Van Der Ben D.; 1997; Het Zoniënwoud - Een natuurmonument en zijn geschiedenis; Lannoo; 256 blz.; 2.950,-

VAREUR0127; Rodts J., Holsbeek L., Muyldermans S.; 1998; Dieren onder onze wielen - Fauna en Wegverkeer; VUB Press & Vogelbescherming België; 190 blz.; 695,-

PLAEUR0177; Jalink M.H. & Aggenbach C.J.S.; 1998; Indicatorsoorten voor verdroging en eutrofiering van plantengemeenschappen in hoogvenen: deel 4: Hoogvenen (handboek + veldversie); Staatsbosbeheer; 138 blz. + 22 blz.; 795,-

REPEUR0036; Vandellannoote A., Bruylants B. e.a.; 1998; Atlas van de Vlaamse Beek- en Riviervissen; WEL; 303 blz.; 1.450,-

Openingsuren Wielewaalwinkel: dinsdag tot zaterdag van 9 tot 12 uur en van 13 tot 17 uur.

Conservatordag in Lede op 16 mei 1998

De Conservatordag is dit jaar te gast bij Wielewaalafdeling Denderland en gaat door op zaterdag 16 mei. Het is de bedoeling vooral de conservators zelf aan het woord te laten. Na een inleiding over de beleidsactualiteit, het nieuwe vormingsaanbod van de NME en de mogelijkheden voor studie en onderzoek in reservaten, worden 3 werkgroepjes gevormd om met eigen ervaringen en vragen over de onderwerpen door te bomen. Op deze Conservatordag willen we het startschot geven voor een meer permanente conservatorwerking en ondersteuning.

THEMA: CONSERVATORS AAN HET WOORD

Ochtendprogramma

09.00 u. Onthaal met koffie

09.30 u. Verwelkoming door de dagvoorzitter

09.40 u. Jos Gysels (Beleidsmedewerker De Wielewaal): Nieuwe regels voor natuur

10.00 u. Koen Grolus (Medewerker De Wielewaal): De conservator als administrator

10.20 u. Joris Bracquené (Directeur Natuur- en Milieu-educatie De Wielewaal):
Vormingsaanbod voor conservators en beheersmedewerkers

10.40 u. Hans Van Dyck (Vlinderstichting): Middelen en mogelijkheden voor natuurstudie in
reservaten

11.00 u. Koffiepauze

11.20 u. Workshops:

1. Regels en reglementen

2. Vorming en educatie

3. Studie en onderzoek

12.00 u. Conclusies en voorstellen uit de workshops

12.30 u. Broodjesmaaltijd met soep en vlaai als toemaatje

Middagprogramma

14.00 u. Wandeling in het Wielewaalreservaat van Honegem onder leiding van plaatselijke
gidsen

17.00 u. Einde

De conservatordag gaat door in de lagere school Sint Maarten, Bellaertstraat 11 in 9340 Lede. Er is parking voorzien op de speelplaats. De trein van 8.45 u. uit Gent-Sint-Pieters komt in Lede aan op 9.10 u.; de trein vanuit Brussel-Noord om 7.40 u., overstappen in Denderleeuw om 8.13 u. en aankomst in Lede om 8.32 u.

Wie een lift wenst vanaf het station van Lede, moet zijn naam doorgeven aan het Wielewaalsecretariaat (014/41 22 52).

Inschrijven vóór 2 mei door storten van 250 F op rekening 001-2063861-68 van Wielewaal Denderland, Parklaan 18, 9300 Aalst, onder vermelding "Conservatordag".